

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГУЦУЛЯК ЮРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК [343.123.1:[343.132:343.232]](477)

ДИСЕРТАЦІЯ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВА МОДЕЛЬ РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ У ФОРМІ ДІЗНАННЯ

Спеціальність – 081 Право

Галузь знань – 08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ **Ю. ГУЦУЛЯК**

Науковий керівник – **Шумило Микола Єгорович**, доктор юридичних наук, професор

Науковий керівник – **Гловюк Ірина Василівна**, доктор юридичних наук, професор

Львів -2024

АНОТАЦІЯ

Гуцуляк Ю.В. Нормативно-правова модель розслідування кримінальних проступків у формі дізнання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Львівський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, Львів. 2024.

У дисертації вирішено наукове завдання, яке полягає у дослідженні нормативно-правової моделі розслідування кримінальних проступків у формі дізнання, а також формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства і практики його застосування. За результатами дослідження сформульовані такі положення, висновки та рекомендації:

Визначено, що дослідження монографічного рівня, які торкаються питань провадження дізнання слід умовно поділити на декілька категорій: 1) за темпоральним критерієм на: ті, які проводилися за КПК України 1960 року, та ті, які проводяться за КПК України 2012 року; 2) за предметом дослідження: роботи, які присвячені загальнотеоретичним та праксеологічним питанням провадження дізнання; 3) дисертації, які присвячені специфіці дізнання, що провадиться по окремим категоріям кримінальних проваджень або окремими органами, уповноваженими на його проведення.

Встановлено, що мета дізнання визначається, виходячи з його завдань. Досягнення завдань дізнання забезпечується цілеспрямованою діяльністю учасників кримінального процесу, зокрема органів дізнання, прокуратури та суду. Дізнання у своєму спектрі має й специфічні завдання, до яких відноситься: встановлення події кримінального проступку; повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; збирання матеріалів, які необхідні для встановлення обставин, що входять до предмету

доказування та достатніми для винесення законного, справедливого та обґрунтованого вироку.

Надано авторське визначення дізнання як однієї із врегульованих законодавством форм досудового розслідування, яка складається з кримінальної процесуальної діяльності органів дізнання у кримінальних провадженнях щодо розслідування кримінальних проступків, має визначену чинним КПК України мету та завдання, вичерпний перелік учасників та суб'єктів дізнання, визначає їх права, повноваження, обов'язки та відповідальність, умови реалізації та прийняття відповідних процесуальних рішень. Сутністю дізнання, як кримінальної процесуальної діяльності, яку здійснює визначене коло уповноважених суб'єктів, є, по-перше, дотримання процесуальної форми провадження дізнання та прийняття необхідних процесуальних рішень; по-друге, отримання здійснення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, спрямованих на збирання фактичних даних з метою встановлення наявності чи відсутності фактів та обставин, що мають значення для розслідування кримінального проступку та підлягають доказуванню.

Визначено, що за функціональним призначенням суб'єктів дізнання можна розділити на дві категорії: 1) суб'єкти, до функцій яких належить виключно здійснення розслідування кримінальних проступків (дізнавач); 2) суб'єкти, які мають делеговані повноваження щодо здійснення розслідування кримінальних проступків в межах компетенції, передбаченої КПК України, та наряду із функцією розслідування виконують інші функції, передбачені чинним законодавством (особи, уповноважені на здійснення дізнання). При тому, що за функціями таких суб'єктів можна диференціювати, натомість за праксеологічною складовою вони мають єдино направлену діяльнісну компоненту, яка обумовлюється безпосередньо метою дізнання та завданнями, які вирішуються цими суб'єктами під час їх діяльності у цій сфері.

Досліджена правосуб'єктність підрозділів дізнання, яка повинна розглядатися корелятивно з організаційною структурою цих органів, яка визначається як КПК України, так і підзаконними нормативно-правовими актами. Пропонується розробка органами, у яких за КПК України передбачені підрозділи дізнання та особи, уповноважені на його здійснення, спільного міжвідомчого нормативно-правового акта, який би уніфіковано визначав організаційні аспекти функціонування підрозділів дізнання.

Аргументовано, що намагання законодавця ототожнити повноваження дізнавача при провадженні дізнання з повноваженнями слідчого не відповідає правовій природі дізнання як форми досудового розслідування, що підтверджується специфічними процесуальними засобами, джерелами доказів, порядком провадження дізнання, обмеженням на проведення більшості негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, вимогами до закінчення дізнання тощо. Це свідчить про недостатню правову визначеність нормативно-правової моделі дізнання на сучасному етапі в Україні.

Підкреслено, що тимчасове вилучення уповноваженою службовою особою посвідчення водія до набрання вироком законної сили у порядку ч. 3 ст. 298-3 КПК України не відповідає правовій природі тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, є порушенням презумпції невинуватості у частині прав особи, що підозрюється у вчиненні кримінального проступку, не відповідає тяжкості проступку, таке істотне обмеження прав особи не може відбуватися без судового контролю.

Частина 3 статті 298-3 КПК України підлягає виключенню з подальшим доповненням КПК України відповідною нормою, у якій буде чітко регламентовано підстави, умови та правових механізм, що включає судовий контроль за цим заходом забезпечення кримінального провадження, а також відповідне доповнення розділу II КПК України таким заходом.

Процесуальний порядок затримання особи за скоєння кримінального правопорушення є недосконалим, адже передбачає ті ж підстави для

затримання, що і у разі затримання особи за вчинення злочину, але за додаткових умов, що не передбачено ані Конституцією України, ані міжнародними нормативно-правовими актами, які регулюють це питання.

Зазначено, що підлягає нормативному закріпленню категорія «законна вимога». Пропонується під законною вимогою уповноваженої службової особи (у контексті ст. 298-2 КПК України) розуміти передбачене законом звернення особи, яка уповноважена на здійснення затримання, щодо припинення протиправних дій та/чи опору працівнику правоохоронного органу.

Підстава, передбачена п. 4 ч. 1 ст. 298-2 КПК України наділяє уповноважену службову особу правом оцінювати на власний розсуд стан особи, що затримується. Оцінка такого стану (алкогольне, наркотичне чи інше сп'яніння) має відбуватися у кореляції із діями особи, які вона вчиняє та ймовірністю спричинення шкоди особою собі чи оточуючим, з метою унебезпечення від неправомірного обмеження прав такої особи внаслідок затримання.

Визначена колізія між нормами ч. 2 ст. 298-2, ч. 4 ст. 298-2, ст. 211 КПК України свідчить про колізійність цих норм в частині строків затримання за підозрою у вчиненні кримінального проступку. Задля уніфікованого підходу до строків затримання та усунення зазначеної колізії розуміння необхідним є виключення частини 2 статті 298-2 КПК України.

Суттєвим недоліком, що обумовлює правову невизначеність форми та змісту протоколу затримання за підозрою у вчиненні кримінального проступку, є відсутність в статті 298-2 КПК України визначених вимог щодо складання та форми і змісту такого документа. Зазначена прогалина має бути усунена шляхом внесення відповідного доповнення за аналогією з частиною 5 статті 208 КПК України.

Підкреслюється, що зміна кваліфікації кримінального правопорушення зі злочину на проступок або навпаки обумовлює зміну предметної підслідності. Таким чином, за своїм змістом абзаци 3 та 4 частини четвертої

статті 218 КПК України, не охоплюються предметом регулювання статті 218 КПК України і з огляду на вимоги законодавчої техніки повинні знайти своє відображення у статті 216 КПК України.

Необхідність ефективного провадження дізнання та правова природа кримінальних проступків і спрощеної форми провадження вимагає визначення строків його проведення до повідомлення особи про підозру.

Задля підвищення ефективності провадження дізнання пропонується визначити 6-місячний строк проведення з моменту внесення відомостей до ЄРДР до дня повідомлення особі про підозру шляхом внесення змін до ст. 219 КПК України.

З урахуванням необхідності проведення окремих видів судових експертиз, що можуть проводитися протягом тривалого строку, вбачається за необхідне передбачити можливість продовження строків провадження дізнання до двох місяців.

Необхідність якісної організації дізнання процесуальним керівником обумовлює потребу у нормативному визначенні вимоги про надання конкретизованих вказівок про проведення додаткових слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій та їх строків.

Повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку попри спрощену форму дізнання порівняно із досудовим слідством передбачає певні специфічні процедури: «інформування» особи про результати медичного освідування та висновку спеціаліста за їх наявності. За своєю сутністю такі дії є ознайомленням з відповідними матеріалами та повинні оформлюватися у відповідній процесуальній формі: протоколом ознайомлення з матеріалами медичного освідування та висновком спеціаліста. Про що пропонуються відповідні доповнення до ч. 2 ст. 298-4 КПК України.

Аргументовано, що архітектоніка та зміст діяльності дізнавача та прокурора на етапі закінчення дізнання дають підстави для констатації того

факту, що дізнавач не є суб'єктом, уповноваженим на складання обвинувального акта.

Порядок відкриття матеріалів на етапі завершення дізнання є іще одним свідченням спрощення цієї форми провадження, однак свідчить і про асиметрію у балансі сторін, внаслідок не наділення сторони обвинувачення правами щодо ознайомлення з матеріалами сторони захисту.

Акцентовано, що існує невідповідність між загальними нормами, які регламентують питання доказів і доказування та спеціальними нормами, що стосуються виключно дізнання. Додаткові джерела доказів, які законодавець визначив для провадження дізнання, не відображені ані у ч. 2 ст. 84 КПК України, ані в інших нормах цієї та інших глав, що не відповідає принципу правової визначеності. Необхідним є внесення системних змін до кримінального процесуального законодавства в частині визначення додаткових джерел доказів при провадженні дізнання та вимог до них у главі 3 КПК України.

З'ясовано правову природу пояснення, яке носить гібридний характер при провадженні дізнання: спрощена форма та визначені строки такого провадження обумовлюють необхідність в оперативності отримання інформації без подальшого виклику свідка, потерпілого для участі у процесуальних діях (що становить не менше трьох днів та не узгоджується зі строками провадження дізнання у загальному порядку), натомість фактично інформація отримана під час опитування не може замінити показання як джерело доказів внаслідок фактичної відсутності процесуального статусу особи, у якої воно відбирається, що обумовлює відсутність відповідних процесуальних прав, обов'язків та відповідальності.

Кримінальним процесуальним законодавством не передбачається підстав та порядку проведення «огляду особи», відтак використання цього терміну у п. 4 ч. 3 ст. 214 КПК України свідчить про помилку законодавця та необхідність приведення норми до термінологічної визначеності шляхом заміни на термін «особистий обшук».

Визначення окремої процедури вилучення доказів під час здійснення слідчих (розшукових) дій при провадженні дізнання не відповідає вимогам законності та загальним правилам проведення слідчих (розшукових) дій. Таке майно фактично має статус тимчасово вилученого, що повинно бути визначено у відповідній нормі.

З метою уніфікації процедури поводження з вилученими під час особистого обшуку при затриманні, чи під час огляду речами та документами доцільно внести доповнення до ч. 1 ст. 298-3 КПК України.

Обґрунтовано, що наявність вимоги у ч. 2 ст. 298-3 КПК України щодо визнання вилученого майна речовим доказом шляхом винесення відповідної постанови, протирічить концепції доказів і доказування, закладеній у чинному КПК України 2012 року, який по суті передбачає поділ доказів на досудові та судові та остаточне визнання такими судовим рішенням.

Ключові слова: нормативно-правова модель, дізнавач, дізнання, слідчі (розшукові) дії, кримінальний проступок, спрощене провадження, заходи забезпечення кримінального провадження, досудове розслідування, кримінальне провадження, процесуальний примус, права та законні інтереси учасників кримінального провадження, судовий контроль, прокурорський нагляд, докази і доказування.

ABSTRACT

Hutsuliak Yu.V. The regulary-and-legal model of the investigation of criminal offenses in the form of an inquiry. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the degree of doctor of philosophy in specialty 081 - Law. Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv. 2024.

Hutsuliak Yu.V. Normative and legal model of investigation of criminal misdemeanors in the form of inquiry. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the degree of doctor of philosophy in specialty 081 - Law. Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv. 2024.

The dissertation solves a scientific task, which consists in the research of the normative-legal model of the investigation of criminal offenses in the form of an inquiry, as well as the formation of scientifically based recommendations for improving the current legislation and the practice of its application. Based on the results of the study, the following provisions, conclusions and recommendations were formulated:

It was determined that studies of the monographic level, which touch upon the issues of inquiry proceedings, should be conditionally divided into several categories: 1) according to the temporal criterion: those conducted under the Criminal Code of Ukraine of 1960 and those conducted under the Criminal Code of Ukraine of 2012; 2) by the subject of the research: works that are devoted to general theoretical and praxeological questions of inquiry proceedings; 3) theses, which are devoted to the specifics of the investigation, which is conducted in separate categories of criminal proceedings or by separate bodies authorized to conduct it.

It is established that the purpose of inquiry is determined based on its tasks. Achieving the tasks of the investigation is ensured by the purposeful activity of the participants in the criminal process, in particular the investigation bodies, the prosecutor's office and the court. In its spectrum, investigation also has specific tasks, which include: establishing the event of a criminal misdemeanor; notification of a person suspected of committing a criminal offense; collecting materials that are necessary to establish the circumstances that are part of the subject of proof and are sufficient for issuing a legal, fair and well-founded verdict.

The author's definition of inquiry is provided as one of the forms of pre-trial investigation regulated by law, which consists of the criminal procedural activity of inquiry bodies in criminal proceedings and the investigation of criminal misdemeanors, has the purpose and task defined by the current Code of Criminal Procedure of Ukraine, an exhaustive list of participants and subjects of inquiry, determines their rights , powers, duties and responsibilities, conditions of implementation and adoption of relevant procedural decisions. The essence of the investigation, as a criminal procedural activity carried out by a certain circle of authorized subjects, is, firstly, compliance with the procedural form of the investigation and the adoption of the necessary procedural decisions; secondly, obtaining the implementation of investigative (search), covert investigative (search) actions and other procedural actions aimed at collecting factual data in order to establish the presence or absence of facts and circumstances that are relevant to the investigation of a criminal offense and are subject to proof.

It was determined that the subjects of investigation can be divided into two categories according to their functional purpose: 1) subjects whose functions include only the investigation of criminal misdemeanors (investigator); 2) entities that have delegated authority to investigate criminal offenses within the scope of competence provided for by the Code of Criminal Procedure of Ukraine, and along with the function of investigation, perform other functions provided for by current legislation (persons authorized to conduct inquiries). Despite the fact that the functions of such subjects can be differentiated, on the other hand, according to the

praxeological component, they have a single directed activity component, which is determined directly by the purpose of learning and tasks that are solved by these subjects during their activities in this field.

The legal personality of the units of inquiry has been studied, which should be considered correlatively with the organizational structure of these bodies, which is determined both by the Criminal Procedure Code of Ukraine and by subordinate legal acts. It is proposed that the bodies in which, under the Criminal Procedure Code of Ukraine, provide investigation units and the persons authorized to implement them, develop a joint interdepartmental legal act that would uniformly define the organizational aspects of the operation of the investigation units.

It is argued that the legislator's attempt to equate the authority of the inquirer during the inquiry with the authority of the investigator does not correspond to the legal nature of the inquiry as a form of pre-trial investigation, which is confirmed by specific procedural means, sources of evidence, the order of the inquiry, the restriction on the conduct of most secret investigative (search) actions, the application of measures provision of criminal proceedings, requirements for completion of inquiry, etc. This testifies to the insufficient legal certainty of the normative-legal model of inquiry at the current stage in Ukraine.

It is emphasized that the temporary withdrawal of a driver's license by an authorized official before the judgment becomes final in accordance with Part 3 of Art. 298-3 of the Criminal Procedure Code of Ukraine does not correspond to the legal nature of a temporary restriction on the use of a special right, is a violation of the presumption of innocence in terms of the rights of a person suspected of committing a criminal offense, does not correspond to the gravity of the offense, such a significant restriction of a person's rights cannot occur without judicial control.

Part 3 of Article 298-3 of the Criminal Procedure Code of Ukraine is subject to exclusion with the subsequent addition of the Criminal Procedure Code of Ukraine with a corresponding norm, which will clearly regulate the grounds, conditions and legal mechanism, which includes judicial control over this measure

of ensuring criminal proceedings, as well as the corresponding addition of Section II of the Criminal Procedure Code of Ukraine as follows measures.

The procedural procedure for detaining a person for committing a criminal offense is imperfect, because it provides for the same grounds for detention as in the case of detaining a person for committing a crime, but under additional conditions that are not provided for either by the Constitution of Ukraine or international legal acts that regulate this question.

It is noted that the category "legal requirement" is subject to regulatory approval. It is suggested that the lawful demand of an authorized official (in the context of Article 298-2 of the Criminal Procedure Code of Ukraine) should be understood as the legal appeal of a person authorized to carry out detention, regarding the cessation of illegal actions and/or resistance to a law enforcement officer.

The basis provided for in Clause 4, Part 1, Art. 298-2 of the Criminal Procedure Code of Ukraine gives the authorized official the right to assess the condition of the detained person at his own discretion. The assessment of such a state (alcohol, drug or other intoxication) should be correlated with the person's actions and the probability of harming the person to himself or others, in order to prevent the unlawful restriction of the rights of such a person as a result of detention.

The conflict between the norms of Part 2 of Art. 298-2, Part 4 of Art. 298-2, Art. 211 of the Criminal Procedure Code of Ukraine testifies to the conflict of these norms regarding the terms of detention on suspicion of committing a criminal offense. For the sake of a unified approach to the terms of detention and elimination of the specified conflict of understanding, it is necessary to exclude part 2 of Article 298-2 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

A significant drawback, which causes the legal uncertainty of the form and content of the protocol of detention on suspicion of committing a criminal offense, is the lack of specified requirements for the preparation and form and content of such a document in Article 298-2 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. The

specified gap should be eliminated by making a corresponding addition by analogy with Part 5 of Article 208 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

It is emphasized that changing the qualification of a criminal offense from a felony to a misdemeanor or vice versa causes a change in subject liability. Thus, according to their content, paragraphs 3 and 4 of part four of Article 218 of the Criminal Procedure Code of Ukraine are not covered by the regulation of Article 218 of the Criminal Procedure Code of Ukraine and, given the requirements of the legislative technique, should be reflected in Article 216 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

The need for effective inquiry proceedings and the legal nature of criminal misdemeanors and a simplified form of proceedings require the determination of the terms of its conduct before the notification of a person of suspicion.

In order to increase the effectiveness of the investigation, it is proposed to determine a 6-month period from the moment of entering information into the EDPR until the day of notifying the person of the suspicion by amending Art. 219 of the CPC of Ukraine.

Taking into account the need to carry out certain types of forensic examinations, which can be carried out for a long period of time, it is considered necessary to provide for the possibility of extending the period of inquiry proceedings up to two months.

The need for high-quality organization of inquiry by the procedural manager determines the need for a normative definition of the requirement to provide specific instructions on the conduct of additional investigative (search) and covert investigative (search) actions and their terms.

The notification of suspicion of committing a criminal offense, despite the simplified form of inquiry compared to the pre-trial investigation, involves certain specific procedures: "informing" the person about the results of the medical examination and the specialist's opinion, if available. By their essence, such actions are familiarization with the relevant materials and must be formalized in the appropriate procedural form: a protocol of familiarization with the medical

examination materials and a specialist's opinion. About which the relevant additions to Part 2 of Art. 298-4 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

It is argued that the architecture and content of the activity of the inquirer and the prosecutor at the end of the inquiry give grounds for ascertaining the fact that the inquirer is not an entity authorized to draw up an indictment.

The procedure for opening the materials at the stage of completion of the investigation is another evidence of the simplification of this form of proceedings, but it also shows the asymmetry in the balance of the parties, as a result of not granting the prosecution the rights to review the materials of the defense side.

It was emphasized that there is a discrepancy between the general norms that regulate the issues of evidence and proof and the special norms that relate exclusively to inquiry. Additional sources of evidence, which the legislator has determined for the investigation, are not reflected in Part 2 of Art. 84 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, nor in other regulations of this and other chapters, which does not correspond to the principle of legal certainty. It is necessary to make systematic changes to the criminal procedural legislation in terms of determining additional sources of evidence during the investigation and the requirements for them in Chapter 3 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

The legal nature of the explanation, which is of a hybrid nature during the investigation process, has been clarified: the simplified form and defined terms of such proceedings determine the need for the promptness of obtaining information without further summoning the witness, the victim to participate in the procedural actions (which is at least three days and is not consistent with by the terms of the general procedure of inquiry), on the other hand, in fact, the information obtained during the interview cannot replace the testimony as a source of evidence due to the actual lack of procedural status of the person from whom it is taken, which causes the absence of relevant procedural rights, duties and responsibilities.

The criminal procedural legislation does not provide for the grounds and procedure for carrying out a "personal examination", hence the use of this term in Clause 4, Part 3 of Art. 214 of the Criminal Procedure Code of Ukraine shows the

error of the legislator and the need to bring the norm to terminological certainty by replacing it with the term "personal search".

The determination of a separate procedure for the removal of evidence during investigative (search) actions during inquiry does not meet the requirements of legality and the general rules of investigative (search) actions. Such property actually has the status of temporarily seized, which should be defined in the relevant norm.

In order to unify the procedure for dealing with those seized during a personal search during detention, or during an inspection of things and documents, it is advisable to make additions to part 1 of p. 298-3 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

It is substantiated that the presence of the requirement in Part 2 of Art. 298-3 of the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the recognition of seized property as material evidence by issuing a corresponding resolution contradicts the concept of evidence and proof laid down in the current Criminal Procedure Code of Ukraine of 2012, which essentially provides for the division of evidence into pre-trial and judicial evidence and final recognition by such a court decision.

Key words: regulatory and legal model, inquirer, inquiry, investigative (search) actions, criminal misdemeanor, simplified proceedings, measures to ensure criminal proceedings, pre-trial investigation, criminal proceedings, procedural coercion, rights and legitimate interests of participants in criminal proceedings, judicial control, prosecutorial supervision, evidence and proving.

**СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:
в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:**

1. Гуцуляк Ю.В. Особливості процесуального становища дізнавача в кримінальному процесі України. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. 2023. № 11. С. 709–712. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/173>.

2. Гуцуляк Ю.В. Дізнання як форма досудового розслідування: проблемні питання реформування на сучасному етапі. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ, 2023. № 62. С. 1.78-1.88. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.62.1.78-1.88>.

3. Гуцуляк Ю.В. Процесуальні аспекти дізнання як форми досудового розслідування. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ, 2023. № 63 С. 1.82-1.94. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.63.1.82-1.94>.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Гуцуляк Ю.В. Історичне становлення інституту дізнання в українському кримінальному процесуальному законодавстві. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (06 листопада 2020 року) / упор. О.В.Авраменко, С.С.Гнатюк, І.І.Сидорук*. Львів: ЛьвДУВС. 2020. С. 89-94.

2. Гуцуляк Ю.В. Процесуальний статус дізнавача у кримінальному провадженні в Україні: *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (3 листопада 2023 року) / упор. Р М. Шехавцов*. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2023. С. 85-90.

LIST OF PUBLISHED WORKS ON THE TOPIC OF THE THESIS

in which the main scientific results of the dissertation are published:

1. Hutsuliak Yu.V. Peculiarities of the procedural position of the inquiry officer in the criminal procedure of Ukraine. *Electronic scientific specialized publication "Legal Scientific Electronic Journal"*. 2023. No. 11. P. 709–712. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/173>.

2. Hutsuliak Yu.V. Inquiry as a form of pre-trial investigation: problematic aspects of reforming at the present stage. *Actual problems of improving the current legislation of Ukraine*. Ivano-Frankivsk, 2023. № 62. P. 1.78-1.88. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.62.1.78-1.88>.

DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.62.1.78-1.88>

3. Hutsuliak Yu.V. Procedural aspects of inquiry as a form of pre-trial investigation. *Actual problems of improving the current legislation of Ukraine*. Ivano-Frankivsk, 2023. № 63 P. 1.82-1.94. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.63.1.82-1.94>.

which certify the approbation of the dissertation materials:

1. Hutsuliak Yu.V. Historical formation of the inquiry institute in Ukrainian criminal procedure legislation. *Theory and practice of combating crime in modern conditions*: a collection of abstracts of the International Scientific and Practical Conference (06 November 2020) / ed. O.V. Avramenko, S.S. Hnatiuk, I.I. Sydoruk. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs. 2020. P. 89-94.

2. Hutsuliak Yu.V. Procedural status of an investigator in criminal proceedings in Ukraine: *Theory and practice of combating crime in modern conditions*: a collection of abstracts of the International Scientific and Practical Conference (03 November 2023) / ed. R.M. Shekhavtsov. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs. 2023. P. 85-90.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БЕБ – Бюро економічної безпеки

ГУНП – Головне управління Національної поліції

ДБР – Державне бюро розслідувань

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄС – Європейський союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ЗЗКП – заходи забезпечення кримінального провадження

КК – Кримінальний кодекс України

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України

КСУ – Конституційний суд України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС – Міністерство внутрішніх справ

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НП – Національна поліція України

НСРД – негласні слідчі (розшукові) дії

ООН – Організація об'єднаних націй

СБУ – Служба безпеки України

СРД – слідчі (розшукові) дії

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	18
ВСТУП	20
РОЗДІЛ I. МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ МОДЕЛІ ДІЗНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	31
1.1. Стан наукових досліджень щодо дізнання як форми розслідування кримінальних проступків	31
1.2. Наукові методи дослідження дізнання кримінальних проступків	42
Висновки до розділу I	57
РОЗДІЛ II. КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ПРИРОДА ДІЗНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	60
2.1. Поняття дізнання кримінальних проступків як форми досудового розслідування	60
2.2. Мета і завдання дізнання кримінальних проступків	78
2.3. Суб'єкт провадження дізнання кримінальних проступків	95
2.4. Належна правова природа дізнання кримінальних проступків	119
Висновки до розділу II	129
РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ НАЛЕЖНОЇ ПРАВОВОЇ ПРОЦЕДУРИ ДІЗНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	131
3.1. Кримінальна процесуальна характеристика окремих етапів дізнання	131
3.2. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження в процесі дізнання	151
3.3. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій	167
Висновки до розділу III	181
ВИСНОВКИ	187
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	195
ДОДАТКИ	217

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Відповідно до ст. 2 КПК України одним із завдань кримінального провадження є охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду.

Ефективність досудового розслідування залежить від оперативного та якісного виконання цих завдань. Системні зміни кримінального процесуального законодавства розпочалися з прийняття Концепції реформування кримінальної юстиції України (2008 р.), а у подальшому прийняття чинного КПК України 2012 року, у якому було закладено поділ досудового розслідування у сучасному вигляді на дві форми: досудове слідство та дізнання. Прийняття у листопаді 2018 р. Закону України № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» стало новим етапом процесів диференціації форм досудового розслідування та підвищення його ефективності. Розслідування проступків у формі дізнання є спрощеною процедурою, яка має на меті, з одного боку, зменшення навантаження на судову систему та правоохоронні органи, з іншого, спрямоване на гуманізацію кримінальної відповідальності та підвищення ступеня гарантованості прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження.

Питання становлення та вдосконалення спрощеної процесуальної форми у кримінальному провадженні досліджувалися багатьма вітчизняними вченими: Ю. Аленіним, Т. Варфоломеевою, В. Галаганом, І. Гловюк, В. Гмирком, В. Гончаренком, Ю. Грошевим, В. Зеленецьким, О. Капліною, О. Кучинською, Л. Лобойком, Є. Лук'янчиковим, В. Маляренком, М. Михеєнком, В. Нором, Д. Письменним, М. Погорецьким, Д. Сергєєвою, Є. Скулишом, С. Стахівським, О. Татаровим, В. Тертишником,

В. Трофименком, Л. Удаловою, В. Фаринником, О. Шило, М. Шумилом, О. Юхном, О. Яновською та іншими вченими.

Більшість дисертаційних робіт, в яких досліджені питання провадження дізнання та спрощеної форми кримінального провадження була захищена до набрання чинності КПК України 2012 року. Більш сучасними роботами за чинним законодавством стали дисертаційні дослідження О. Камінської «Дізнання щодо неповнолітніх у кримінальному провадженні» (Київ, 2022 р.), В. Матвійчука «Підстави та процесуальний порядок проведення дізнання у кримінальних провадженнях по кримінальних проступкам» (м. Київ, 2022 р.), М. Романова «Організаційно-правові засади забезпечення функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України» (м. Київ, 2022 р.).

Зазначені дослідження безумовно сприяють становленню і розвитку нормативно-правової моделі розслідування кримінальних проступків у формі дізнання, натомість, як у доктрині кримінального процесу, так і правореалізаційній площині, залишається низка малодосліджених чи таких, що потребують вдосконалення, питань. Аналіз нормативно-правової бази та практики кримінального провадження у формі дізнання сприятиме виявленню проблемних аспектів та запропонування шляхів їх вирішення, що в свою чергу, стане додатковим чинником підвищення ефективності досудового розслідування у руслі розбудови та дії положень кримінального процесуального законодавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до п.п. 1, 3, 8, 10, 14 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України № 454 від 11.06.2020) та Планів науково-дослідної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ (у межах теми «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти», номер державної реєстрації 0121U113930). Тема дисертації відповідає науковому

напряму кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ, затвердженої Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ від 30.12.2021 року (протокол № 5).

Метою дисертаційного дослідження є отримання наукового результату у вигляді теоретично обґрунтованих положень щодо нормативно-правової моделі розслідування кримінальних проступків у формі дізнання, а також формування науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства і практики його застосування стороною обвинувачення, слідчими суддями та судами.

Поставлена мета зумовлює необхідність вирішення таких основних **завдань**:

- визначити стан наукових досліджень щодо дізнання як форми розслідування кримінальних проступків;
- з'ясувати методологічні питання розробки основних засад нормативно-правової моделі розслідування кримінальних проступків у формі дізнання;
- сформулювати поняття дізнання;
- визначити мету і завдання дізнання;
- визначити характеристики суб'єкта провадження у формі дізнання;
- охарактеризувати правовий зміст дізнання як форми досудового розслідування;
- охарактеризувати окремі етапи дізнання;
- з'ясувати специфіку застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування у формі дізнання;
- встановити особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій в ході дізнання;
- розробити пропозиції з удосконалення чинного законодавства та рекомендації з практики його застосування.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають,

розвиваються і припиняються під час розслідуванні кримінальних проступків у формі дізнання.

Предметом дослідження є нормативно-правова модель розслідування кримінальних проступків у формі дізнання.

Методи дослідження. З метою забезпечення виконання поставлених у роботі завдань, з урахуванням специфіки об'єкта та предмета дослідження, а також для досягнення мети і наукової об'єктивності та обґрунтованості результатів дослідження сформовано авторську методологічну програму, яка представляє комплекс взаємопов'язаних загальнонаукових і спеціальних методів.

Діалектичний метод як загальнонауковий метод для загального розуміння розвитку явищ, інститутів та систем, який став основним для пізнання нормативно-правової моделі розслідування кримінальних проступків у формі дізнання у системі кримінальних процесуальних інститутів та їх взаємодії (розділи 1 – 3), *Метод аналізу* застосовується при виокремленні конкретних наукових положень стосовно розслідування кримінальних проступків у формі дізнання при розмежуванні такого складного явища, як досудове розслідування (розділи 1 – 3). *Метод синтезу* наукових знань використовується з метою пізнання загальної проблематики дослідження стадії досудового розслідування у формах дізнання та досудового слідства (підрозділ 1.1, розділи 2 – 3). Використання *індуктивного методу* наукового пізнання сприяло дослідженню норм кримінального процесуального права та доктринальних розробок для ідентифікації загальної проблематики провадження досудового розслідування у кримінальному провадженні. *Дедуктивний метод* дозволяє прийти до висновків щодо визначення стадій кримінального провадження, процесуального статусу учасників кримінального провадження, моделі провадження щодо кримінальних проступків у формі дізнання (підрозділ 1.1, розділи 2 – 3). *Історико-правовий метод* у дисертаційному дослідженні дозволив відстежити еволюції явищ, що досліджуються, динаміку їхнього

становлення та подальшого розвитку, насамперед, стан розробленості питання дізнання як форми розслідування кримінальних проступків (підрозділ 1.1).

Порівняльно-правовий (компаративістський) метод застосовується для порівняння вітчизняного кримінального, кримінального процесуального та іншого законодавства, що створює правові засади провадження щодо кримінальних проступків у формі дізнання, та відповідного зарубіжного законодавства з метою запозичення позитивного правового досвіду (розділи 2 – 3).

Застосування *прогностичного методу* під час дослідження теоретичних і правових аспектів розслідування кримінальних проступків у формі дізнання у площині порівняльного аналізу надало можливість передусім виявити тенденції, тобто основні напрями розвитку вітчизняного законодавства щодо гарантування прав учасників дізнання, які залучаються до кримінально-процесуальної діяльності, а також особливостей формування механізму розслідування кримінальних проступків (розділи 2 – 3).

Метод правового моделювання дав змогу спроектувати пропозиції щодо змін до кримінального процесуального законодавства України (розділи 2 – 3). *Системний метод* дозволив дослідити положення кримінального процесуального права у взаємодії з положеннями інших галузей права та не галузевих прикладних знань, визначити їх зв'язок один з одним та взаємний вплив (розділи 2 – 3). Використання *системно-структурного методу* забезпечило комплексне вивчення проблемних питань визначення правової природи дізнання як форми досудового розслідування (розділи 1 – 3).

Застосування *герменевтичного методу* створило підґрунтя для інтерпретації текстів нормативно-правових актів, які використані у дисертації (розділи 2 – 3). *Формально-юридичний метод* застосовувався для аналізу норм чинного законодавства України з урахуванням правових позицій ЄСПЛ, що регулюють порядок проведення досудового розслідування у формі дізнання, а також при розробленні пропозицій щодо змін та

доповнень чинного кримінального процесуального законодавства України в частині удосконалення нормативно-правової моделі розслідування кримінальних проступків у формі дізнання (розділи 2 – 3).

Застосування аксіологічного підходу дозволило визначити мету та завдання дізнання, механізми забезпечення прав учасників провадження при його здійсненні фокусується на ефективності дізнання з метою виконання завдань кримінального провадження, забезпечення балансу приватних та публічних інтересів, охорона та захист прав, свобод і законних інтересів людини та відповідно створення ефективних механізмів їх забезпечення (розділи 1 – 3).

Використання діяльнісного підходу дозволило проаналізувати дізнання з точки зору парадигми суб'єкт – об'єкт діяльності, її засоби, механізми, результати. Праксеологічний підхід до дослідження проблематики провадження дізнання при розслідуванні кримінальних проступків орієнтований на аналіз практичних аспектів діяльності дізнавачі та осіб, уповноважених на провадження дізнання та інших учасників процесу. Цей підхід дозволяє вивчити ефективність, раціональність та оптимальність методів і засобів, які використовуються під час дізнання. Цей підхід у дослідженні фокусується на визначенні найкращих практик, виявленні можливих недоліків та пропонуванні шляхів їх усунення, що в кінцевому результаті сприяє підвищенню якості та ефективності розслідування кримінальних проступків. Об'єднання цих підходів дозволяє досягти високого рівня об'єктивності, точності та результативності у процесі розслідування кримінальних проступків.

Емпіричну базу дослідження становлять офіційні судові статистичні дані, відомості з Єдиного реєстру судових рішень, рішення ЄСПЛ, а також власний понад вісімнадцятирічний досвід роботи здобувача у науковій сфері, правоохоронних органах та підрозділах Національної поліції.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що дисертація є однією з перших в українській кримінальній процесуальній

науці після прийняття КПК 2012 р. кваліфікаційних наукових праць, в якій отримано нові результати у вигляді наукових висновків щодо нормативно-правової моделі розслідування кримінальних проступків у формі дізнання у кримінальному провадженні та шляхів його вдосконалення. До найбільш вагомих результатів, що містять наукову новизну, слід віднести такі:

у перше:

- виокремлено нормативно-правову модель розслідування кримінальних проступків у формі дізнання;
- запропоновано механізми врегулювання строків провадження дізнання шляхом встановлення шестимісячного строку досудового розслідування з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань або винесення постанови про початок досудового розслідування у порядку, встановленому статтею 615 цього Кодексу, до дня повідомлення особі про підозру з метою підвищення ефективності дізнання; передбачити можливість продовження строків провадження дізнання до двох місяців;
- запропоновано шляхи вдосконалення застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження: з метою усунення колізійності норм щодо затримання за підозрою у вчиненні кримінального проступку в частині строків за рахунок виключення частини 2 статті 298-2 КПК України, визначення вимог щодо складання та форми протоколу про затримання за підозрою у вчиненні кримінального проступку; з метою визначення процесуального статусу речей і документів, які були вилучені під час особистого обшуку при затриманні чи під час огляду пропонуються доповнення щодо визнання їх тимчасово вилученим майном; тимчасове вилучення уповноваженою службовою особою посвідчення водія до набрання вироком законної сили у порядку ч. 3 ст. 298-3 КПК України не відповідає правовій природі тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, є порушенням презумпції невинуватості у частині прав особи, що підозрюється у вчиненні кримінального проступку, не відповідає тяжкості проступку та потребує судового контролю;

- надані рекомендації щодо покращення регламентації закінчення досудового розслідування у формі дізнання: шляхом надання конкретизованих вказівок прокурора, у разі необхідності проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій та їх строків, виключення дізнавача з числа суб'єктів, які складають обвинувальний акт;

- запропоновано авторську дефініцію дізнання як однієї із врегульованих законодавством форм досудового розслідування, яка складається з кримінальної процесуальної діяльності органів дізнання у кримінальних провадженнях щодо розслідування кримінальних проступків, має визначену чинним КПК України мету та завдання, вичерпний перелік учасників та суб'єктів дізнання, визначає їх права, повноваження, обов'язки та відповідальність, умови реалізації та прийняття відповідних процесуальних рішень;

удосконалено:

- класифікацію суб'єктів, що здійснюють дізнання: за функціональним розділено на дві категорії: 1) суб'єкти, до функцій яких належить виключно здійснення розслідування кримінальних проступків (дізнавач); 2) суб'єкти, які мають делеговані повноваження щодо здійснення розслідування кримінальних проступків в межах компетенції, передбаченої КПК України, та наряду із функцією розслідування виконують інші функції, передбачені чинним законодавством (особи, уповноважені на здійснення дізнання);

- характеристику підрозділів дізнання та дізнавачів як суб'єктів кримінального провадження за функціональним, право суб'єктним, комунікативним та санкційним блоками, визначено диференційні ознаки дізнання та досудового слідства за цими критеріями;

- позиції щодо порядку затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального проступку шляхом авторського визначення дефініції «законна вимога», пропозицій щодо усунення колізій між нормами ч. 2 ст. 298-2, ч. 4

ст. 298-2, ст. 211 КПК України, форми та змісту протоколу затримання за підозрою у вчиненні кримінального проступку;

- розробки щодо визначення та продовження строків провадження дізнання шляхом визначення строків його проведення до повідомлення особи про підозру, збільшення строку продовження до двох місяців, приведення у відповідність ст. ч. 1 ст. 298⁵ КПК України; визначення обов'язку процесуального керівника на надання конкретизованих письмових вказівок щодо проведення додаткових слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій;

- напрацювання щодо порядку закінчення досудового розслідування у формі дізнання;

набули подальшого розвитку:

- теоретико-методологічні позиції щодо дослідження інституту дізнання у доктрині кримінального процесу;

- міркування щодо необхідності розробки міжвідомчого нормативного акта, у якому уніфіковано будуть врегульовані функціонально-організаційні питання провадження дізнання незалежно від органу, до якого належить орган дізнання та чіткого переліку уповноважених службових осіб, які можуть бути наділені процесуальним статусом дізнавача;

- наукові позиції щодо неможливості ототожнення інформації у поясненнях із показаннями як джерелом доказів та необхідності нормативного визначення додаткових джерел доказів, передбачених для дізнання, та вимог до них у главі 3 КПК України;

- висновки щодо недоцільності та невідповідності концепції досудових та судових доказів винесення постанови про визнання речовим доказом, у разі вилучення речей і документів під час провадження дізнання та визначення правової природи таких як тимчасово вилученого майна.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації положення, висновки та пропозиції мають значний науковий, теоретичний та практичний потенціал та можуть бути використані, зокрема:

- для удосконалення нормативно-правової бази, що регулює порядок провадження досудового розслідування у формі дізнання, особливо в частині оптимізації процедури, вдосконалення забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження. Це може включати розробку відомчих нормативно-правових актів Національної поліції України, вдосконалення існуючих нормативних документів, зокрема КПК (*у законотворчому процесі*);

- у науково-дослідницькій сфері - результати дисертації можуть слугувати основою для подальших досліджень у галузі кримінального процесуального права, зокрема, зосереджених на процесі доказування. Вони також можуть сприяти розробці нових теоретичних та методологічних підходів до оптимізації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції;

- в освітній процес – викладені положення та результати дисертації можуть бути інтегровані у навчальні плани закладів вищої освіти, які готують спеціалістів у галузі права. Теоретичні та практичні рекомендації, котрі науково обґрунтовані в дисертації можуть бути запроваджені для використання при викладанні навчальних дисциплін «Дізнання», «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Складання процесуальних документів на стадії досудового розслідування», у яких можуть бути впроваджені нові теми, змінено зміст навчальних програм, у частині висвітлення порядків провадження, провадження СРД, застосування заходів забезпечення, порядку доказування тощо (Акт впровадження результатів дисертації Гуцуляка Юрія Васильовича на тему «Нормативно-правова модель розслідування кримінальних проступків у формі дізнання» в освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ від 30.05.2024 № 34).

Особистий внесок дисертанта. Усі наукові результати, такі як: положення, висновки, рекомендації та пропозиції, які представлені в дисертації отримані та сформовані особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації були оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях. Зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах», (06 листопада 2020 року) та Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах», (3 листопада 2023 року).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у в 6-ти публікаціях, з яких 3 – у наукових журналах, визначених МОН України як фахові видання з юридичних наук, у 2-х тезах доповідей, оприлюднених на міжнародних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з титульного аркушу, анотацій (двома мовами), змісту, вступу, трьох розділів, які містять дев'яти підрозділів, висновків до розділів та загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 228 сторінок. Список використаних джерел містить 199 найменувань і займає 21 сторінку, додатки розміщено на 4 сторінках.

РОЗДІЛ І

МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ МОДЕЛІ ДІЗНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

1.1. Стан наукових досліджень щодо дізнання як форми розслідування кримінальних проступків

Розвиток наукової думки щодо провадження дізнання щільно пов'язаний зі змінами кримінального та кримінального процесуального законодавства. Адже після набуття чинності КПК України 2012 року фактично інститут дізнання існував формально внаслідок невідповідності норм КПК України та КК України, який не містив норм про кримінальні проступки. Така ситуація мала місце до набуття чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII [122].

Слід зауважити, що стан розробленості питання дізнання як форми розслідування кримінальних проступків доцільно, на нашу думку, розглядати у кореляції із дослідженнями, які з'явилися у доктрині кримінального процесу з набуттям Україною незалежності та і до набуття чинності КПК України 2012 року.

Для цього доцільно торкнутися й окремих питань нормативною регламентації провадження дізнання за КПК України 1960 року порівняно з КПК України 2012 року.

Досить детально генеза розвитку цього інституту висвітлена у дисертації О. Матвійчука «Підстави та процесуальний порядок проведення дізнання у кримінальних провадженнях по кримінальних проступках» (м. Київ, 2022 рік) [99].

Автор звертає увагу, що В. Маляренко визначає такі періоди його розвитку: становлення кримінальних процесуальних норм у перші століття

української державності за часів Київської Русі та в період феодальної роздробленості (XII ст. – середина XIV ст.); кримінальні процесуальні норми, що діяли на українських землях за часів їх перебування у складі Литви, Польщі, Речі Посполитої (XIV ст. – середина XVII ст.); кримінальне процесуальне право в Україні в період визвольної війни 1648-1654 рр. та за часів автономії України у складі Росії (II-га половина XVII ст. – XVIII ст.); кримінальне процесуальне право в Україні під час її перебування у складі Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій; кримінальне судочинство в період відродження і розбудови української державності (1917-1920 рр.); кримінальне процесуальне право в УСРР (УРСР) у радянський період; кримінальний процес України в період побудови правової держави [99, с. 4].

Сам О. Матвійчук доходить висновку про наступні періоди розвитку інституту дізнання у кримінальному процесі України, зокрема: I) *звичаєвий* – рецепція римського та церковного права на території Київської Русі, утвердження правоохоронних органів і спрощеного правосуддя (XI ст. – II пол. XV ст.); II) *козацький* – розвиток спрощеного провадження у рамках розшукової форми кримінального судочинства (польське, литовське, російське законодавство) (1529 р. – II пол. XVII ст.); III) *імперський* – нормативно-правове закріплення підрозділів дізнавачів та їх кримінальних процесуальних задач і функцій (1864–1917 рр.); IV) *радянський* – ліквідація інституту дізнання як незалежної форми досудового слідства (1917–1960 рр.); V) *перехідний* (1960–2012 рр.) – відновлення інституту дізнавачів у кримінально-процесуальному законодавстві, його нормативно-правова регламентація; наділення самостійними процесуальними функціями та повноваженнями; VI) *сучасний* (2012 р. – по т.ч.) – трансформація форм досудового розслідування, запровадження інституту дізнання у кримінальному процесі шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового

розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (2018) [99, с. 47].

Першу їх категорію можна віднести до досліджень, які проводилися в умовах чинності КПК України 1960 року.

Відповідно до ст. 103 КПК України 1960 р. на органи дізнання покладалося вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили. А у ст. 104 КПК України 1960 р. передбачалися повноваження органу дізнання щодо розслідування кримінальних справ щодо нетяжких та тяжких злочинів з подальшою передачею їх у визначеному порядку та встановлені строки слідчому. Однією із форм провадження дізнання за тим законодавством була протокольна форма досудової підготовки матеріалів, яка, на нашу думку, є найбільш схожою на сучасний порядок провадження дізнання.

Згідно зі ст. 425 КПК України 1960 р. протокольна форма дізнання передбачалася по окремим категоріям злочинів, які не становили великої суспільної небезпеки. У КПК України 1960 р. передбачався процесуальний порядок здійснення дізнання, який має схожі риси із чинним порядком:

1) строки – передбачалося, що органи дізнання не пізніш як у десятиденний строк повинні провести необхідні процесуальні дії та скласти відповідний протокол, у разі неможливості зібрати протягом такого строку необхідні матеріали, цей строк міг бути продовжений відповідним прокурором, але не більш як до двадцяти днів;

2) джерела доказів – вважалися пояснення від правопорушника, очевидців та інших осіб;

3) специфіка заходів процесуального примусу – у правопорушника відбиралося зобов'язання з'являтися за викликами органів дізнання і суду та повідомляти їм про зміну місця проживання [72].

Д. Савицький у дисертаційному дослідженні «Процес доказування у справах з протокольною формою досудової підготовки матеріалів» (м. Київ, 2003 р.) аналізує підстави диференціації кримінального процесу України та

юридичну природу протокольної форми досудової підготовки матеріалів. Автор робить висновок про те, що єдиною підставою диференціації матеріального, кримінально-правового характеру є ступінь суспільної небезпечності злочину, і вона має найважливіше значення при диференціації кримінального судочинства, разом з тим він виділяє і кримінально-процесуальну підставу диференціації, справедливо визначаючи, що нею є ступінь складності встановлення фактичних обставин справи [150, с. 56-57]. Прогностичним є висновок про те, що: «Завдання включення конкретних статей КК у перелік ст. 425 КПК істотно спроститься, якщо в кримінальному законодавстві буде встановлений перелік злочинів, що не являють великої суспільної небезпеки. Саме до цих діянь і слід потім застосовувати кримінально-процесуальні підстави диференціації для того, щоб виділити ті з них, по яких можливе спрощене провадження» [150, с. 171]. Крім того, логічно пропонується внести зміни до КПК, визначивши, що до початку кримінального провадження можуть бути проведені огляд предметів і документів, витребуваних за ініціативою особи, яка заявила про злочин, або іншими особами, а також призначено судово-медичну експертизу для з'ясування характеру і ступеня тяжкості тілесних ушкоджень [150, с. 171-172].

Досить влучним для характеристики протокольної форми дізнання за попереднім КПК України, так і рис чинного дізнання є думка П. Денисюка, висловлена ним у дисертації «Протокольна форма дізнання» (м. Харків, 2006 р.): «Насправді, якщо протокольне провадження є скороченим, прискореним, сумарним і спрощеним, то всі використовувані тут слова є не просто вдалим для характеристики розглядуваної проблеми термінами, а термінологічними позначеннями, що відображають сутність цього аспекту дослідження, який тою чи іншою мірою, але обов'язково, відображає сутність розглядуваного явища. Категорія злочинів, яка з гносеологічних позицій віднесена до нескладних, може бути пізнана всебічно, повно і об'єктивно в короткі терміни за допомогою простих пізнавальних засобів і,

до того ж, з максимальною гарантією прав і законних інтересів особи. Застосування тут всієї системи складних слідчих дій не тільки не потрібно, воно є надмірним і, як наслідок, з функціональної точки зору, не виправданим. Даними обставинами обумовлюється практична цінність протокольної форми дізнання» [36, с. 140-141].

Зазначені думки є досить прогностичними, адже якщо торкнутися правової природи кримінальних проступків, то, як зазначають вчені: в існуючих класифікаціях видів правопорушень відмінність злочину від інших видів правопорушень зводиться до відмінностей діяння за такими властивостями, як діяння шкідливого або небезпечного характеру, а інші ознаки, такі як: протиправність, винуватість тощо визнаються здебільшого як такі, що притаманні для всіх видів правопорушень [40, с. 15-16].

Цілями впровадження інституту дізнання визначають гуманізацію кримінального законодавства та підвищення ефективності досудового розслідування та судового розгляду більшої частини кримінальних правопорушень [110].

Відповідно до ч. 2 ст. 12 КК України «Кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі» [65].

У дисертації О. Римарчук «Орган дізнання як суб'єкт доказування у кримінальному провадженні» (м. Київ, 2012) авторкою з'ясовується сутність поняття органу дізнання та його місце в системі суб'єктів кримінально-процесуального доказування; розкривається система та компетенцію органів дізнання, форми та способи участі органу дізнання при розгляді та вирішенні заяв та повідомлень про злочин; окрема увага приділена стану кримінально-процесуального законодавства України, що регламентує діяльність органу дізнання як суб'єкта доказування при підготовці протокольної форми досудової підготовки матеріалів (чинного на той момент); розкриваються

теоретичні положення діяльності органу дізнання як суб'єкта доказування при провадженні дізнання; формулюються пропозиції до чинного КПК та проекту КПК № 9700 з удосконалення компетенції та діяльності органу дізнання як суб'єкта доказування [133, с. 102].

Авторка також формулює низку пропозицій, які корелюють із чинною Нормативно закріпленою формою дізнання: 1) визначає протокольну форму досудової підготовки матеріалів як спрощене кримінально-процесуальне провадження, що полягає у встановленні органами дізнання обставин, вчинення злочину виключно невеликої тяжкості; 2) пропонується доповнити КПК України нормами щодо слідчих дій, які можна проводити до порушення кримінальної справи при провадженні дізнання та визначення їх як джерел доказів: витребування необхідних документів, проведення ревізій, документальних перевірок, інвентаризацій, огляду місця події, а також необхідних оперативно-розшукових заходів, включити проведення дослідження речовин і об'єктів та судово-медичного освідчування до переліку способів проведення перевірки заяв та повідомлень про злочини, визначити процедуру проведення примусового освідчування та відібрання пояснень від осіб; 3) обґрунтовується висновок щодо юридичної природи протокольної форми досудової підготовки матеріалів, яка, на думку, вченої не є порядком перевірки підстав для порушення кримінальної справи, самостійною формою досудового розслідування, видом дізнання чи адміністративно-процесуальною діяльністю [133, с. 102].

Окремі вчені ототожнювали поняття протокольної форми досудової підготовки матеріалів з поняттям дізнання (за КПК України 1960 р.). Натомість, як справедливо зазначає у дисертаційній роботі В. В. Ринда «Прокурорський нагляд, судовий та відомчий контроль за провадженням дізнання» це один з видів кримінально-процесуальної діяльності органів дізнання, але не саме дізнання. Справедливо автор наголошує на тому, що «Теоретичні та практичні проблеми діяльності органу дізнання полягають в тому, що діяльність суб'єктів процесу залежить не тільки від виконання

функцій та функціонального призначення, але й від конкретних напрямів роботи, механізму правового регулювання та виникаючих при цьому правовідносин між суб'єктами процесу» [134, с. 13]. Слід звернути увагу на розуміння вченим диференціації форм кримінального судочинства, під якою він логічно розуміє передбаченні законом особливості досудового розслідування і судового розгляду кримінальних справ залежно від їх характеру, які направлені за своїм змістом на посилення процесуальних гарантій або на спрощення і прискорення порядку судочинства, що дозволяє забезпечити встановлення об'єктивної істини в кримінальних справах і реалізацію завдань кримінального процесу [134, с. 147]. Зазначений підхід, на нашу думку, цілком відповідає і сучасному розумінню призначення розгалуження дізнання та досудового слідства.

Про доцільність диференціації форм досудового розслідування та місце дізнання зазначається у дисертаційній роботі І. Скуляка «Нормативно-правове регулювання діяльності органу дізнання в Україні» (м. Київ, 2009). У роботі автор пропонує низку перспективних на той час змін: 1) прискорене провадження у справах про злочини невеликої та середньої тяжкості, в яких встановлена особа, що вчинила злочин, причому перелік цих злочинів повинен бути чітко закріплений у КПК України; 2) відновлення дізнання як форми досудового розслідування кримінальних справ, матеріали якого є підставою для розгляду справи в суді; 3) провадження дізнання за правилами досудового слідства та наділення особи, яка його здійснює процесуальним становищем, яке прирівнюється до слідчого (за винятком підслідності та строків дії); 4) створення самостійних підрозділів, що будуть спеціалізуватися на провадженні дізнання [157, с. 152-154].

Слід зазначити, що низка дисертаційних робіт із досліджуваної сфери торкаються проблематики провадження дізнання по окремим категоріям кримінальних правопорушень та специфіки діяльності органів дізнання.

У дослідженні А. Андрушко «Дізнання в органах Прикордонної служби України: процесуальні та організаційні аспекти» (м. Київ, 2004 р.) автор

визначає дізнання (за КПК України 1960 р.) як початковий необов'язковий етап розслідування кримінальних справ, на якому в межах своєї компетенції уповноважені законом державні органи та посадові особи невідкладно здійснюють слідчі дії з метою виявлення і документування ознак злочину та осіб, які його вчинили, для подальшого забезпечення провадження досудового слідства [5, с. 253]. Важливим висновком є перспективне бачення науковця щодо відновлення дізнання як форми розслідування у кримінальному процесі України при реформуванні усієї системи досудового розслідування, а також пропозиції щодо розширення переліку джерел доказів при провадженні дізнання та наділення дізнавачів повноваженнями з надання доручень про проведення слідчих та інших процесуальних дій оперативним підрозділам [6, с. 127].

Дисертація Л. Дорофеевою «Дізнання в митних органах» (м. Харків, 2005 р.) присвячена специфіці здійснення цієї форми досудового розслідування у зазначених органах. Авторка звертає увагу на питання початку досудового розслідування, значення адміністративних матеріалів, як таких, що стають підставою для початку дізнання та особливості їх використання як доказів у кримінальній справі [42]. Зазначене у ретроспективі вказує на те, що формування чинної нормативно-правова модель розслідування кримінальних проступків у формі дізнання відбувалося на стику кримінального процесуального, кримінального та адміністративного права і законодавства, привертало науковців.

У дисертації С. Галяна «Дізнання по злочинах у сфері оподаткування: процесуальні та організаційні аспекти» (м. Ірпінь, 2012 р.) визначається, що у понятті «дізнавач» краще було б розрізняти три взаємодіючі аспекти: по-перше, – це посадовець органу дізнання, по-друге, – це особа, якій органом дізнання доручено здійснювати досудове розслідування у формі дізнання, по-третє, – це особа, яка прийняла справу до свого провадження і здійснює дізнання [23, с. 61].

У дисертації «Організаційні та процесуальні проблеми вдосконалення діяльності органів дізнання» (м. Харків, 2005 р.) В. Мазан визначає дізнання (за КПК України 1960 р.) як початкову форму досудового розслідування, яка представляє собою врегульовану кримінально-процесуальним законодавством діяльність уповноважених законом державних органів і посадових осіб, що зв'язана з їх функціональним призначенням, і яка виражається в провадженні слідчих дій до встановлення особи, яка вчинила злочин, що не є тяжким чи особливо тяжким, та по провадженню невідкладних слідчих дій при розслідуванні тяжких чи особливо тяжких злочинів з метою досягнення загальних завдань кримінального судочинства, і зокрема забезпечення всебічності, повноти, об'єктивності досудового слідства, з наступним направленням матеріалів справи слідчому в строк встановлений законом або її закриттям. При цьому він зазначає, що досудова підготовка матеріалів у протокольній формі не входить до змісту дізнання, і під нею слід розуміти особливе спрощене кримінально-процесуальне провадження, яке здійснюється органами дізнання, спрямоване на встановлення обставин вчиненого очевидного злочину невеликої тяжкості, якому властива низка інших ознак, особливостей, що визначають її самостійне значення й особливе місце в кримінальному процесі. Справедливо наголошується на необхідності диференціації форм досудового провадження за кримінально-правовою підставою і пропонується внести відповідні зміни до законодавства щодо розслідування злочинів невеликої та середньої тяжкості у прискореній формі, якою має стати дізнання. Крім того, визначається, що дізнавач повинен бути прирівняний за своїм процесуальним статусом до слідчого, за виключенням окремих. Перспективними на той час були міркування автора щодо створення органів дізнання як самостійно функціонуючих підрозділів, які будуть спеціалізуватися на провадженні дізнання [92].

Сучасною роботою, присвяченою дослідженню дізнання, є дисертація В. Матвійчука «Підстави та процесуальний порядок проведення дізнання у

кримінальних провадженнях по кримінальних проступках» (м. Київ, 2022 р.). У дослідженні автор пропонує визначати під органом дізнання передбачені кримінально-процесуальним законом державні органи (установи) та службові особи, уповноважені здійснювати в межах своєї компетенції досудове розслідування кримінальних проступків і виконувати іншу діяльність, передбачену чинним законодавством, що виникають у зв'язку з їх безпосередніми функціональними обов'язками [99, с. 69]. У роботі досліджені окремі питання, що виникають під час провадження дізнання у кримінальних провадженнях по кримінальних проступках: підстави внесення відомостей до ЄРДР про вчинення кримінальних проступків; особливості провадження окремих СРД під час проведення дізнання у кримінальних провадженнях по кримінальних проступках; підстави та порядок закінчення досудового розслідування кримінальних проступків; перспективи розвитку дізнання у кримінальних провадженнях по кримінальних проступках, здійснено порівняльний аналіз функціонування процесуальних механізмів здійснення розслідування кримінальних проступків в Україні та зарубіжних країнах [99].

О. Камінська «Дізнання щодо неповнолітніх у кримінальному провадженні» (Київ, 2022 р.) виокремила етапи становлення та розвитку дізнання щодо неповнолітніх, охарактеризувала особливості проведення слідчих (розшукових) дій, застосування запобіжних заходів, кримінальний процесуальний механізм закінчення дізнання щодо неповнолітніх [52].

У дисертації С. Галяна «Дізнання по злочинах у сфері оподаткування: процесуальні та організаційні аспекти» (м. Ірпінь, 2012 р.) детально аналізує саме специфіку провадження по зазначеній категорії кримінальних проваджень за КПК України 1960 р. Автор зазначає, що «Дізнавачем може бути посадова особа органу дізнання (особа наділена владно-розпорядчими, управлінськими повноваженнями), до компетенції якої належить проведення дізнання – перевірочних дій з приводу заяви (повідомлення) про вчинений злочин чи провадження дізнання після порушення кримінальної справи.

У понятті «дознавач» краще було б розрізнити три взаємодіючі аспекти: по-перше, – це посадовець органу дізнання, по-друге, – це особа, якій органом дізнання доручено здійснювати досудове розслідування у формі дізнання, по-третє, – це особа, яка прийняла справу до свого провадження і здійснює дізнання» [23].

У контексті предмету дослідження потребує уваги також дисертація О. Сачка «Забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження», у третьому розділі якої вчений аналізує проблематику верховенства права під час дізнання. Серед таких проблем автор виокремлює: невизначеність суттєвих ознак розмежування злочинів від проступків; процедуру отримання доказів; єдину процесуальну форму слідчих і процесуальних дій; ігнорування прав особи тощо [151, с. 157, 160].

У дисертації М. Романова «Організаційно-правові засади забезпечення функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України» визначено категоріальний апарат щодо дізнання, визначено його функціональне і організаційне призначення, на підставі аналізу міжнародного досвіду функціонування органів і підрозділів, що здійснюють спрощені провадження запропоновані важливі зміни до чинного законодавства з метою підвищення ефективності роботи цього інституту, окрема увага приділена кадровому забезпеченню підрозділів дізнання, питанням взаємодії з іншими суб'єктами кримінального провадження та правоохоронної діяльності та ін. [145].

Таким чином, слід констатувати, що у доктрині кримінального процесу на сучасному етапі актуалізується аналіз проблематики нормативно-правової моделі дізнання, що пов'язане із нормативними змінами, які відбулися у 2020 році в частині цього та суміжних інститутів, змінами суспільних обставин, напрацюванням чотирьохрічної практики кримінального провадження у цій формі та відповідними проблемами правозастосовної практики у цій сфері.

Дослідження монографічного рівня, які торкаються питань провадження дізнання слід умовно поділити на декілька категорій: 1) за темпоральним критерієм на: ті, які проводилися за КПК України 1960 року, та ті, які проводяться за КПК України 2012 року; 2) за предметом дослідження: роботи, які присвячені загальнотеоретичним та праксеологічним питанням провадження дізнання; 3) дисертації, які присвячені специфіці дізнання, що провадиться по окремим категоріям кримінальних проваджень або окремими органами, уповноваженими на його проведення.

Попри те, що з 2012 року відбувається істотне реформування кримінального процесу та органів кримінальної юстиції дослідження, які були підготовлені за часів дії КПК України 1960 року є важливим внеском у становлення як доктринальних позицій щодо дізнання, так і напрацювання нині чинних нормативних актів і практики їх застосування.

1.2. Наукові методи дослідження дізнання кримінальних проступків

Розуміння основних підходів щодо визначення нормативно-правової моделі розслідування кримінальних проступків у формі дізнання залежить також й від правильної організації наукової діяльності. Визначним завданням є пошук оптимального комплексу методологічних підходів, методологічних способів (прийомів), що дозволить всебічно дослідити правову природу дізнання як форми досудового розслідування та визначити модель провадження у вказаній формі досудового розслідування, що сприятиме чіткому розумінню проблем у досліджуваній сфері. Формою існування та розвитку будь-якої науки є наукове дослідження. Особливості дослідження, що здійснюються у наукових роботах, прямо залежать від обраної методології. У розрізі нашого дослідження винятковий інтерес являє наукове пізнання, яке слід розуміти як форму процесу пізнання, головною функцією

якого є формування, а також теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність. Наукове знання та сам процес його отримання, як зазначається в літературі характеризуються системністю та структурністю [34, с. 202]. Своєю чергою, всебічний та ґрунтовний розгляд проблематики дізнання як форми досудового розслідування, його наукові результати стали можливими завдяки використанню конкретних методів наукового пізнання. З цієї позиції доцільно підійти до розгляду вихідних методологічних основ дослідження проблем дізнання як форми досудового розслідування.

Як підкреслює М. Панов, методологія наукового пізнання, з одного боку, об'єднує систематичність складників, що її утворюють (загальні та спеціальні теорії й концепції, філософські закони й категорії, правила логіки, загальнонаукові та приватно-наукові методи й методики дійсності), а з іншого – способи і правила пізнання, що забезпечують отримання щонайбільше об'єктивної, точної, систематизованої інформації про об'єкт і предмет дослідження [112, с. 291]. На думку В. Тація, докорінною методологічною вимогою на сучасному етапі є проведення досліджень у тісному зв'язку зі слідчо-судовою практикою [168, с. 690]. Методологія саме юридичної науки передбачає систему підходів, методів і способів наукового дослідження, теоретичні засади їх використання при вивченні державно-правових явищ [192, с. 618]

Фундаментальні категорії нашого дослідження – нормативно-правової моделі розслідування кримінальних проступків у формі дізнання – мають визначне значення, адже визначають напрям наукового дослідження, а їх обґрунтованість та предметна зумовленість дають змогу досягти ґрунтовних висновків, формулювання виважених пропозицій щодо вирішення нагальних проблем при розслідуванні кримінальних проступків у формі дізнання. Саме тому подальший аналіз потребує обґрунтування оптимальних принципів, методів і прийомів пізнання сутності дізнання у кримінальному провадженні та його процесуальних характеристик.

Комплексність, ґрунтовність та результативність теоретичного дослідження особливостей розслідування кримінальних проступків у формі дізнання (власне, як і будь-якого дослідження) залежить від багатьох чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру. Використання наукових підходів, засобів, принципів та методів належать до суб'єктивних чинників. Своєю чергою, всебічний та ґрунтовний розгляд проблематики дисертаційного дослідження, його наукові результати стали можливими завдяки використанню конкретних методів наукового пізнання.

Методологію зазвичай розуміють: 1) як сукупність методів; 2) як вчення про методи; 3) як систему принципів та способів організації та побудови теоретичної та практичної діяльності. У цьому можна переконатися, звернувшись до якогось філософського або тлумачного словника або доктрини, що склалася в галузі методології, у тому числі методології науки [190, с. 38]. Справедливою є твердження Р. Колісніченка, який зазначає, що сучасне розуміння наукової методології являє собою систему принципів розробки та використання методів не лише пізнання навколишнього світу, а і його практичного перетворення, змін суспільних реалій у процесі практичної людської життєдіяльності [59, с. 78]. Однією з поширених у юридичній науці також вважається позиція Ю.М. Оборотова та низки інших науковців з приводу визначення методології як системи методологічних підходів і методів, які є необхідними, щоб пізнати предмет дослідження [107, с. 41]. Подібне розуміння методології активно застосовується дослідниками всіх галузей наукового знання. У монографіях, дисертаціях, наукових статтях як методологічна основа розуміється в основному окремі методи наукового пізнання, тобто способи, прийоми, що дозволяють отримувати науково обґрунтовані результати та досягати мети дослідження.

Відмітимо, що дослідники здебільше наголошують на тому, що поняття методології ширше, аніж сукупність чи система методів, утім, розкриваючи її сутнісний зміст, ведуть мову тільки про методи, їх види, характер і механізм

застосування [116, с. 40]. За слушним зауваженням Ф. Чмиленко, на філософсько-методологічному рівні класифікація методів найчастіше здійснюється з урахуванням сфери їх застосування, здатності регламентувати пізнавальну діяльність при вивченні більш-менш широкої сфери реальності, а саме: 1) філософські методи (діалектика і її альтернативи (перш за все, метафізика і еkleктика), філософські версії структуралізму, феноменологія, інструменталізму); 2) загальнонаукові методи (якісний, кількісний, структурно-функціональний, системний, кібернетичний, інформаційний, синергетичний); 3) конкретно-наукові методи (герменевтичний та інші) [185, с. 27–29]. Виконуючи різні ролі у пізнавальних процесах всі методи взаємодіють доповнюючи один одного, входять до однієї системи, що утворює методологію юридичної науки. Методологія науки являє собою вчення про організацію наукової діяльності, вона є свого роду шлях наукового пізнання, стратегію розв'язання наукові проблеми. Наукове пізнання, на відміну від звичайного пізнання, має ряд специфічних характеристик, що характеризують рівні наукового пізнання, критерії науковості, стиль наукового мислення, методи наукового пізнання. Методологія кримінально-процесуальної науки, обумовлена кримінально-процесуальною діяльністю із застосування кримінально-процесуального закону, визначає всю парадигму цієї науки. Специфіка цієї методології виходить із закономірностей кримінально-процесуальних правовідносин, кримінально-процесуальної діяльності та розвитку кримінально-процесуального закону. Тим самим такий шлях наукового пізнання стає унікальним і несхожим на жодний інший. Об'єкт та предмет кримінально-процесуальної науки визначають її методологію, і навпаки. Методологічну основу кримінально-процесуальних досліджень, можна представити сукупністю наступних найчастіше застосовуваних методів: загальні - діалектичний; загально-наукові - синтез, аналіз, формально-логічний (логічний), системний підхід, системно-структурний, дедукція, індукція, структурно-функціональний підхід; приватно-наукові - порівняльно-

правовий, соціологічний (конкретно-соціологічний), статистичний, історичний, формально-юридичний, історико-правовий.

На нашу думку, в контексті нашого дослідження більш раціональним є широкі тлумачення методології, що включає і сутність методів, і особливості їх використання для дослідження.

Виконавши постановку проблеми наукового дослідження у вигляді комплексної розробки сучасних підходів до вирішення існуючих проблем розслідування кримінальних проступків у формі дізнання та внесення науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства і практики його застосування, варто визначити найбільш оптимальні методи пізнання для здобуття предметних знань, що стосуються предмету дисертаційного дослідження.

Основою має стати *діалектичний метод* Загалом, діалектика як метод пізнання дійсності, розглядається в єдності з логікою і теорією пізнання, та складає фундаментальний науковий принцип дослідження багатопланової і суперечливої дійсності в усіх її проявах. Діалектичний підхід допоможе обґрунтовувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечність між сутністю і явищем, змістом і формою, об'єктивність в оцінюванні дійсності. Досвід і факти є джерелом, основою пізнання дійсності, а практика – критерієм істинності теорії [185, с. 6].

У нашому дослідженні за допомогою діалектичного методу пізнання визначено та обґрунтовано сутність основних понять дізнання (підрозділ 2.2, 2.3). При дослідженні нормативно-правової моделі розслідування кримінальних проступків у формі дізнання діалектичне висвітлення предмета й об'єкта нашого дослідження сприяло чіткому визначенню системи загальних і спеціальних методів пізнання, збалансоване співвідношення яких суттєво вплинуло на результати дисертаційного дослідження. За допомогою універсального діалектичного методу пізнання висвітлюються поняття, зміст, дізнання як форми досудового слідства у кримінальному провадженні, його мета та завдання, а також особливості застосування заходів забезпечення та

проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Це дозволило визначити шляхи розв'язання проблемних питань у національному законодавстві України, а також суперечливої практики застосування правових норм щодо здійснення досудового слідства у формі дізнання кримінальному провадженні.

Метод аналізу надасть можливість виокремити конкретні наукові положення стосовно розслідування кримінальних проступків у формі дізнання при розмежуванні такого складного явища, як досудове розслідування. Метод синтезу наукових знань використовується з метою пізнання загальної проблематики дослідження стадії досудового розслідування у формах дізнання та досудового слідства.

Використання *індуктивного методу* наукового пізнання сприяло дослідженню норм кримінального процесуального права та доктринальних розробок для ідентифікації загальної проблематики провадження досудового розслідування у кримінальному провадженні. Дедуктивний метод дозволяє прийти до висновків, які ґрунтуються на доктринальних положеннях кримінального процесу щодо визначення стадій кримінального провадження, процесуального статусу учасників кримінального провадження, моделі провадження щодо кримінальних проступків у формі дізнання.

Історико-правовий метод у нашому дисертаційному дослідженні дозволив відстежити еволюції явищ, що досліджуються, динаміку їхнього становлення та подальшого розвитку, насамперед, стан розробленості питання дізнання як форми розслідування кримінальних проступків. Історико-правовий метод допомагає у кримінально-процесуальних дослідженнях, при порівнянні попередніх теоретичних поглядів, соціальних закономірностей і раніше чинних нормативних положень у різні періоди. Цей метод дозволяє оцінити проблему з позицій ретроспективи, з'ясувати вирішення аналогічних конкретних питань у минулому, спрогнозувати майбутні перспективи розвитку провадження дізнання. Історичний метод застосовується для дослідження багатьох інститутів та норм права. Він

дозволяє, зокрема, висунути гіпотезу (що потребує, зрозуміло, ретельної статистичної перевірки) про те, що концептуальні зміни щодо спрощення процедури досудового розслідування у формі дізнання спрямовані, перш за все, на прискорення досудового розслідування та усунення тяганини в судових інстанціях. Вчасно змодельовані перспективи дозволять своєчасно запропонувати необхідні зміни до процесуального порядку проведення дізнання, наприклад, за допомогою моделювання. Воно полягає у дослідженні різних систем, шляхом побудови моделей цих систем, і включає дослідження моделі як системи елементів (статичних чи динамічних), уявне чи матеріальне створення структури (зразка), що відтворює найбільш типові сторони, зв'язки, функції предмета дослідження. Історико-правовий метод дав змогу пізнати закономірності становлення інституту дізнання в Україні у різні часи існування, генезу та розвиток законодавства щодо врегулювання провадження дізнання, повноцінно дослідити етимологію та впровадження таких понять, як Поняття, мета і завдання дізнання, проаналізувати їх розвиток у законодавстві та в практичній діяльності.

Порівняльно-правовий (компаративістський) метод дозволяє співвіднести інститути та норми різних етапів розвитку законодавства та галузей права, а також зіставити різні правові системи держав. Цей метод застосовується для порівняння вітчизняного кримінального, кримінально-процесуального та іншого законодавства, що створює правові засади провадження щодо кримінальних проступків у формі дізнання, та відповідного зарубіжного законодавства з метою запозичення позитивного правового досвіду. Порівняльний метод застосовується і при вивченні сучасних інтеграційних і глобалізаційних процесів, які є перспективними для виявлення та аналізу позитивного досвіду різних країн на предмет його запозичення, розробки відповідних рекомендацій щодо його практичного використання. Порівняльно-правовий метод використовувався для дослідження здійснення дізнання як форми досудового розслідування у

зарубіжних країнах та їх порівняння, зіставлення з вітчизняною теорією і практикою (підрозділ 2.1, 2.2).

Доречним є звернення уваги на особливості застосування *історичного методу*. Використання вказаного методу поділяється на історичне дослідження та історичний опис. Історичне дослідження спрямоване на вивчення джерел, а історичний опис зводиться до збору та обробки історичного матеріалу [108, с. 288–296]. Такий підхід щодо історичного дослідження та історичного опису спрямовує дослідження на їх використання у поєднанні та нерозривній єдності для отримання об’єктивних даних щодо предмету дослідження [58, с. 41]. Метод історичного дослідження як загальнонауковий метод, котрий включає аналіз, синтез, індукцію та дедукцію [73, с. 31–32].

Застосування *прогностичного методу* під час дослідження теоретичних і правових аспектів розслідування кримінальних проступків у формі дізнання у площині порівняльного аналізу надало можливість передусім виявити тенденції, тобто основні напрями розвитку вітчизняного законодавства щодо гарантування прав учасників дізнання, які залучаються до кримінально-процесуальної діяльності, а також особливостей формування механізму розслідування кримінальних проступків.

Метод правового моделювання дав змогу спроектувати пропозиції щодо змін до кримінального процесуального законодавства України. Вказаний метод було використано в комплексі з методом правового прогнозування для пошуку оптимальної моделі здійсненні дізнання як форми досудового розслідування, удосконалення законодавства щодо регламентації процесуального порядку проведення окремих слідчих (розшукових) дій, початку досудового розслідування у формі дізнання та застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування у формі дізнання, окреслення перспектив подальшого реформування кримінального процесуального законодавства у цьому напрямі.

Системний метод дозволив досліджувати та вивчати положення кримінального процесуального права у взаємодії з положеннями інших галузей права та не галузевих прикладних знань, при цьому враховуючи їх зв'язок один з одним та взаємний вплив. Цей метод дослідження, який являє собою сукупність правил створення системи класифікаційних груп і зав'язків між ними, використано при визначенні структурних елементів форм досудового розслідування, а також при класифікації факторів, які обумовлюють специфіку досудового розслідування у формі дізнання в кримінальному провадженні України тощо.

Використання *системно-структурного методу* забезпечило комплексне вивчення проблемних питань визначення правової природи дізнання як форми досудового розслідування, як системного явища та його елементів елементів (права та обов'язки учасників дізнання, особливості початку дізнання, застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування у формі дізнання, особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій). Зокрема, його використання дозволило з'ясувати сутність процесуального статусу дізнавача (підрозділ 3.1), забезпечення процесуальних гарантій учасників дізнання при проведенні слідчих (розшукових) дій (підрозділ 3.3), а також визначення факторів, які обумовлюють специфіку проведення дізнання, та на цій основі виявити прогалини і колізії, які негативно впливають на ефективність, повноту та неупередженість дізнання як форми досудового розслідування.

Конкретно-соціологічний метод дозволив вивчити широкий комплекс соціальних відносин у сфері застосування кримінально-процесуального права під час проведення дізнання, надав можливість при проведенні наукового дослідження вийти за межі апріорних положень, знайти конкретні шляхи вдосконалення кримінального процесуального законодавства при проведенні дізнання, покращення практичної діяльності органів дізнання та судів. Підсумки конкретно-соціологічних досліджень істотно впливають на формування політики, яка багато в чому визначає можливість соціального

планування, прогнозування, моделювання процесів розвитку. Метод соціологічного дослідження був використаний під час збирання, аналізу та узагальнення емпіричної бази дисертації.

Герменевтичний метод базується на сукупності принципів і методів тлумачення й інтерпретації текстів, які можуть мати форму як нормативно-правових, так і інших правових документів, наукових монографій, інших письмових праць учених, та виконує функцію посередника між загальною та абстрактною нормами і конкретними життєвими ситуаціями, до яких застосовуються ці норми [31, с. 205]. Герменевтика, крім дешифрування буквального смислу тексту, що здійснюється за допомогою лінгвістичного тлумачення, дозволяє розкрити зміст правового контексту. Правова герменевтика вивчає проблему множинності змістів, коли символ розуміють як структуру значення, тобто коли один зміст (первинний, буквальний) означає одночасно й інший зміст (непрямий, вторинний), що досягається через перший. У текстах нормативно-правових актів є чимало символічних понять, що потенційно інтерпретуються [63, с. 155]. За допомогою герменевтичного методу відбувається входження в герменевтичне коло, для необхідності розуміння цілого необхідним є зрозуміння його окремих частини, але для розуміння окремих частин потрібним є наявність уявлення про зміст цілого (знати попередні нормативні акти та юридичні ситуації). Розуміння (з'ясування смислу) правових норм визначається глибиною особистих переживань, що виникають у кожній конкретній ситуації правозастосування, має творчий характер [14, с. 11]. Використання цього методу при дослідженні проблематики нормативно-правової моделі дізнання як форми досудового розслідування кримінальних проступків, здійснюється в розрізі інтерпретації норм права в умовах невизначеності сутності.

Статистичний метод для дослідження проблем розслідування кримінальних проступків у формі дізнання полягає у використанні прийомів та методів науки статистики для виявлення кількісної сторони, а іноді та сутності явищ.

Формально-юридичний метод застосовувався для аналізу норм чинного законодавства України з урахуванням правових позицій ЄСПЛ, що регулюють порядок проведення досудового розслідування у формі дізнання, а також при розробленні науково обґрунтованих теоретичних положень, висновків і пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України в частині удосконалення нормативно-правової моделі розслідування кримінальних проступків у формі дізнання. Однак, до цього часу залишаються невирішеними питання щодо процесу доказування при проведенні досудового розслідування у формі дізнання, застосування окремих заходів забезпечення, визначення процесуального статусу дізнавача та керівника органу дізнання. Міжнародні стандарти, імplementовані у національне законодавство, залишають прогалини у діяльності уповноважених суб'єктів здійснення дізнання та учасників дізнання.

Аксіологічний підхід до дослідження проблематики провадження дізнання при розслідуванні кримінальних проступків полягає в аналізі ціннісних аспектів, які впливають на цей процес. Цей підхід розглядає, як моральні, етичні та правові цінності впливають на ефективність і справедливість дізнання. Зокрема, аксіологічний підхід дозволяє оцінити, якою мірою дії правоохоронних органів відповідають принципам правосуддя, правам людини та соціальним очікуванням. Такий підхід сприяє формуванню більш об'єктивної і гуманної системи розслідування, орієнтованої на захист прав і свобод особи, що підозрюється у скоєнні кримінального проступку.

Аксіологічний підхід в юридичних дослідженнях розглядає правові явища через призму цінностей, які формують основу правової системи. Він спрямований на виявлення і оцінку тих цінностей, які лежать в основі правових норм і процедур, включаючи провадження дізнання при розслідуванні кримінальних проступків. Дана стаття розглядає аксіологічний підхід до дослідження проблематики провадження дізнання при

розслідуванні кримінальних проступків, розкриваючи його сутність, значення та практичні аспекти.

Аксіологія, або наука про цінності, вивчає природу цінностей, їх класифікацію, структуру та функції. У контексті права аксіологія досліджує, які цінності лежать в основі правових норм і як ці цінності впливають на правозастосовну практику. Аксіологічний підхід передбачає, що право не є нейтральною системою правил, а відображає певні соціальні цінності, такі як справедливість, свобода, безпека, рівність та гідність.

Застосування аксіологічного підходу до дослідження кримінального провадження дозволяє глибше зрозуміти, які цінності захищаються і реалізуються у процесі розслідування кримінальних проступків. Відтак, основними цінностями, що лежать в основі провадження дізнання, є: справедливість – забезпечення рівного доступу до правосуддя і об'єктивного розгляду справ; безпека – захист суспільства від злочинної діяльності та запобігання рецидиву; права людини – дотримання прав підозрюваних та потерпілих під час провадження; процесуальна економія – оптимізація ресурсів, необхідних для розслідування кримінальних проступків.

Аксіологічний підхід дозволяє виявити основні проблеми провадження дізнання при розслідуванні кримінальних проступків та оцінити їх з точки зору відповідності базовим правовим цінностям.

Однією з ключових проблем є забезпечення належної правової процедури при провадженні дізнання, з урахуванням особливостей цієї форми досудового розслідування. Часто це пов'язано з недостатньою об'єктивністю дізнання, а також з необхідністю ефективного судового контролю за дотриманням прав учасників кримінального провадження. Згідно з аксіологічним підходом, ці проблеми впливають на цінність справедливості в правосудді.

Провадження дізнання повинно забезпечувати дотримання прав людини, включаючи право на захист, право на приватність та право на

справедливий судовий розгляд. Порушення цих прав суперечать аксіологічним основам права.

Ефективне провадження дізнання сприяє підвищенню рівня безпеки в суспільстві. Проте, надмірна орієнтація на досягнення швидких результатів інколи може призводити до недбальства в дотриманні прав підозрюваних, що в довгостроковій перспективі шкодить загальній правовій культурі і довірі до правоохоронних органів.

Оптимізація ресурсів і часу, витрачених на розслідування кримінальних проступків, є важливим аспектом ефективного правосуддя. Однак, спроби зекономити ресурси не повинні призводити до компромісів з основними правовими цінностями, такими як справедливість і права людини.

Застосування аксіологічного підходу у практиці дізнання передбачає врахування ціннісних орієнтирів на кожному етапі розслідування кримінальних проступків.

Важливо забезпечити ефективний нагляд за дотриманням правових норм під час дізнання. Це може включати як внутрішній контроль з боку правоохоронних органів, так і зовнішній нагляд з боку судових органів та правозахисних організацій.

Сучасні технології також можуть сприяти більш ефективному і об'єктивному проведенню дізнання. Наприклад, використання відеозапису допитів може допомогти уникнути порушень прав підозрюваних і забезпечити прозорість процесу.

Аксіологічний підхід може бути корисним у розробці та реформуванні законодавства, що регулює провадження дізнання. Врахування правових цінностей допоможе створити нормативні акти, які будуть сприяти справедливому і ефективному розслідуванню кримінальних проступків.

Аксіологічний підхід до дослідження проблематики провадження дізнання при розслідуванні кримінальних проступків дозволяє глибше зрозуміти основні цінності, які повинні лежати в основі цього процесу. Він сприяє виявленню і оцінці проблем, пов'язаних із дотриманням прав людини,

забезпеченням справедливості, підвищенням безпеки та оптимізацією процесуальних ресурсів. Застосування аксіологічного підходу на практиці може допомогти покращити якість правосуддя, підвищити довіру до правоохоронних органів та сприяти розвитку правової системи в цілому.

Діяльнісний та праксеологічний підходи є важливими методологічними інструментами в дослідженні різних правових процесів, включаючи провадження дізнання при розслідуванні кримінальних проступків. Ці підходи дозволяють глибше зрозуміти механізми та процеси, що впливають на ефективність дізнання, та розробити рекомендації для покращення цього аспекту кримінального судочинства.

Діяльнісний підхід фокусується на вивченні діяльності як системи взаємодії суб'єктів, об'єктів та умов. Він дозволяє аналізувати діяльність з точки зору її структури, функцій та результатів. У контексті дізнання, цей підхід допомагає дослідити діяльність дізнавачів, особливості їхньої процесуальної діяльності, взаємодію з іншими учасниками процесу, а також умови, в яких здійснюється дізнання.

Застосування діяльнісного підходу до розслідування кримінальних проступків може включати декілька етапів. По-перше, сам аналіз структури діяльності дізнавача, тобто вивчення особливостей їх функціонального призначення, збору, перевірки та оцінки доказів, засобів доказування, застосування ЗЗКП та проведення окремих етапів дізнання, взаємодію у цьому контексті з іншими правоохоронними органами та суб'єктами кримінального провадження. По-друге, структуру органів дізнання та повноваження дізнавачів, осіб, уповноважених на провадження дізнання. По-третє, вплив реформаційних та реорганізаційних процесів, зміни законодавства на їхню діяльність.

Праксеологічний підхід акцентує увагу на практичній діяльності людини, її ефективності та оптимізації. Він передбачає аналіз діяльності з точки зору досягнення поставлених цілей, раціональності використання ресурсів та мінімізації витрат. У контексті дізнання, праксеологічний підхід

дозволяє оцінити ефективність процесів розслідування та розробити рекомендації для їхньої оптимізації.

Застосування праксеологічного підходу до розслідування кримінальних проступків дозволяє визначити мету і завдання дізнання, процесуальний статус цих суб'єктів та ефективність використання ними наданих повноважень, механізмів кримінальної процесуальної діяльності.

Діяльнісний та праксеологічний підходи доповнюють один одного і використовуються спільно для комплексного дослідження проблематики провадження дізнання. Діяльнісний підхід дозволяє глибше зрозуміти структуру та зміст діяльності дізнавача, а праксеологічний підхід – оцінити її ефективність та оптимальність.

Використання діялісного та праксеологічного підходів до дослідження проблематики провадження дізнання при розслідуванні кримінальних проступків дозволяє глибше зрозуміти механізми та процеси, що впливають на ефективність дізнання, та розробити рекомендації для їхнього покращення. Діялісний підхід дозволяє дослідити структуру та зміст діяльності дізнавачів, а праксеологічний підхід – оцінити її ефективність та оптимальність. Спільне застосування цих підходів забезпечує комплексний підхід до вивчення проблематики дізнання та сприяє підвищенню якості та ефективності розслідування кримінальних проступків.

Таким чином, при здійсненні дослідження проблем нормативно-правової моделі розслідування кримінальних проступків у формі дізнання можливим є застосування різних за своєю природою методів наукового пізнання у їх взаємозв'язку, метою використання яких є досягнення максимально всебічного, повного та об'єктивного дослідження, забезпечення обґрунтованості наукових результатів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Розвиток наукової думки щодо дослідження дізнання відбувається, у першу чергу, під впливом змін чинного кримінального, кримінального процесуального, адміністративного та інших галузей законодавства. Крім того, до факторів, які впливають на ці процеси, належать соціальні та політичні перетворення. Зокрема, до них можна віднести процеси реформування (наприклад, прийняття Концепція реформування кримінальної юстиції від 15.02.2008 р.), долучення до міжнародних нормативно-правових актів, процеси інтеграції України до Європейського Союзу, зміна практики ЄСПЛ у частині питань, що стосуються дізнання, напрацювання вітчизняної судової практики. Прогностично слід оцінювати зміни, які відбуваються наразі у наукових пошуках внаслідок процесів, що обумовлені введенням в Україні правового режиму воєнного стану, який обумовив нові реалії діяльності у сфері кримінальної юстиції.

Проведений аналіз робіт монографічного рівня дає підстави для класифікації таких робіт на певні категорії. По-перше, за темпоральним критерієм. Значну кількість таких становлять дослідження, які були підготовлені за часів чинності КПК України 1960 року. Натомість специфіка цих робіт, звісно, полягає у тому, що попереднє кримінально-процесуальне законодавство визначало значно відмінне порівняно із теперішнім місце дізнання як форми досудового розслідування, включаючи суб'єктів провадження дізнання, взаємодію між ними та органом досудового слідства, інший порядок самого провадження тощо. Крім того, у той період майже недослідженою залишалася практика ЄСПЛ, Україною не було ратифіковано цілу низку міжнародних нормативно-правових актів, що також суттєво впливало на підходи щодо сприйняття дізнання як форми досудового розслідування та його місця у системі виконання завдань кримінального процесу. Втім, саме у цих роботах надається низка важливих пропозицій щодо нормативно-правової моделі дізнання, які безумовно вплинули на формування цього інституту при розробці та прийнятті реформованого КПК

України та відіграють важливе значення для розвитку цього інституту у доктрині кримінального процесу.

Слід констатувати, що з моменту набуття чинності КПК України 2012 року дізнання фрагментарно було у фокусі уваги вчених, натомість внаслідок відсутності до 2020 року (моменту набуття чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень») цей інститут існував виключно де-юре, з чим, на нашу думку, пов'язана незначна кількість монографічних досліджень. Де-факто ж інститут дізнання розпочав своє сучасне функціонування у червні 2020 року. Саме фактичним «запуском» органів дізнання обумовлюється й активізація у 2020 – 2024 рр. наукових досліджень, присвячених цій формі досудового розслідування.

Вивчення як робіт першої темпоральної категорії, так і другої темпоральної категорії дають підстави для класифікації цих досліджень також за предметом на роботи, які присвячені загальнотеоретичним та праксеологічним питанням провадження дізнання та дисертації, які присвячені специфіці дізнання, що провадиться по окремим категоріям кримінальних проваджень або окремими органами, уповноваженими на його проведення.

Тенденції розвитку доктринальної думки щодо нормативно-правової моделі дізнання та її функціонування, на нашу думку, обумовлюються напрацюванням практики його здійснення, змінами, які відбуваються у суспільних та політичних відносинах, одними з найбільш значущих з ними вбачаються у європейській інтеграції України, що передбачає адаптацію та апроксимацію вітчизняного законодавства до законодавства ЄС, розвиток практики ЄСПЛ, введення правового режиму воєнного стану, діджиталізація усіх сфер життєдіяльності.

Важливою складовою дослідження є формування його методологічної програми, яка має включати сучасні методи та підходи, які найбільш застосовні для тематики, що розробляється.

Надано характеристику загальнонауковим та спеціальним методам дослідження, що є складовою методологічної програми. Акцентовано увагу на застосуванні аксіологічного підходу, у контексті якого увага фокусується на ефективності дізнання з метою виконання завдань кримінального провадження, серед яких особливе місце займає неформалізоване завдання – забезпечення балансу приватних та публічних інтересів, пріоритизація прав людини та відповідно створення ефективних механізмів їх забезпечення.

З урахуванням практичної складової дисертації важливим є використання діяльнісного та праксеологічного підходу, адже саме проблеми правозастосовної практики та необхідність їх вирішення обумовлюють доцільність прикладних розробок питань нормативно-правової моделі дізнання та її функціонування у системі кримінальної юстиції.

РОЗДІЛ II

КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ПРИРОДА ДІЗНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

2.1. Поняття дізнання кримінальних проступків як форми досудового розслідування

З набранням чинності Закону України «Про внесення змін до розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року № 321-IX з 1 липня 2020 року [122] запроваджено підрозділи дізнання, які розпочали здійснення досудового розслідування щодо кримінальних проступків. Практика застосування чинного кримінального процесуального законодавства, яким регламентовано процедуру досудового розслідування у формі дізнання підтверджує ефективність його введення, що має вираз у можливості розвантажити органи досудового розслідування, скоротити строки досудового розслідування кримінальних проступків та нетяжких злочинів, а також розширити можливості розгляду судами обвинувальних актів у спрощеному порядку. Що, в свою чергу, відповідає принципу кримінально-процесуальної економії, європейським та міжнародним стандартам. В той же час, практика застосування правових норм, які регламентують правовідносини, пов'язані з досудовим розслідуванням кримінальних проступків, свідчить про численні недоліки та неузгодженості, які полягають у невизначеності джерел доказів, порядку проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, а також застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час проведення дізнання. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває всебічне наукове осмислення

спрощеного порядку досудового розслідування у формі дізнання та його впливу на функціональну будову досудового розслідування [33, с.178-188].

Впровадження інституту досудового розслідування у формі дізнання узгоджується з низкою концептуальних документів, зокрема Рекомендацією № 6 R (87) 18 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Стосовно спрощення кримінального правосуддя» та Концепцією реформування кримінальної юстиції в Україні, схваленою рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 15.02.2008 р. і затвердженій Указом Президента України № 311/2008 від 08.04.2008 р. [31; 132]. Спрощений порядок досудового розслідування у формі дізнання суттєво скорочує процесуальні строки досудового розслідування та судового розгляду, а також певним чином розвантажує слідчих, чим дає їм можливість більше приділяти увагу розслідуванню тяжких та особливо тяжких злочинів [33, с.178-188]. А. Воробей зазначає, що досудове розслідування кримінальних проступків за своєю суттю є не спрощеним, а прискореним досудовим розслідуванням. Така позиція пояснюється тим, що під час проведення дізнання дізнавачі Національної поліції України, керуючись принципом законності, мають провести всі необхідні слідчі та процесуальні дії, щоб з'ясувати всі обставини кримінального правопорушення, які становлять предмет доказування [20, с.113; 33].

В. Галаган та М. Яковенко досліджуючи дізнання на ранньому етапі його виникнення наводять ключові відмінності від сучасної форми досудового розслідування: по-перше, нині дізнання триває від моменту виявлення факту протиправного діяння і до моменту закінчення досудового розслідування; по-друге, у XVIII–XIX ст. дізнання не мало чітко визначеної процесуальної форми та не обмежувалося конкретними строками і майже повністю залежало від внутрішнього переконання особи, яка його проводила; по-третє, у законодавстві дореволюційного періоду дізнання мало право проводити широке коло уповноважених осіб (поліцейські чини, військове та цивільне начальство, духовенство, урядники, сільські старости та інші); по-

четверте, тогочасне дізнання проводилося щодо всіх без винятку злочинів, не зважаючи на тяжкість злочину. Однак усі наведені відмінності мають спільну рису, притаманну дізнанню на всіх етапах його розвитку, – наявність спрощеного порядку. Як сьогодні, так і в минулому дізнання проводиться значно швидше, із залученням меншої кількості сил та засобів [22, с.29].

В. Черней і С. Чернявський стверджують, що генеза та сучасний досвід застосування інституту спрощеного провадження як у нашій державі, так і в іноземних країнах засвідчує необхідність подальшого вдосконалення цієї процесуальної форми [184, с.13]. Доречно зауважити, що подібна процедура спрощеного розслідування нетяжких злочинів вдало запроваджено в багатьох зарубіжних країнах. Так, у Чеській Республіці існує три типи досудового провадження: попереднє слідство; прискорене досудове провадження (дізнання), пов'язане з менш серйозними злочинами та «простими доказами»; «процедура перевірки», яка передуює розслідуванню [196, с. 280].

В даний час на загальному тлі постійних коливань національної системи кримінальної юстиції, незліченних змін і доповнень, що вносяться до кримінального процесуального законодавства, велику актуальність набувають питання, пов'язані з доцільністю подальших реформ досудового розслідування в цілому та органів, що здійснюють його зокрема. Ці питання є предметом постійних обговорень та дискусій. Висловлюються різні думки: від відродження дореволюційних підходів до повної заміни досудового розслідування непроцесуальною діяльністю поліції на кшталт німецької чи навіть американської моделі організації досудового розслідування. Проте видається, що будь-які подібні перетворення можна планувати і тим більше проводити лише після належної доктринальної «ревізії» наявних організаційно-правових ресурсів, справжнього розуміння їхньої ролі та потенціалу у вирішенні різних завдань боротьби зі злочинністю. Тоді як у реальності, незважаючи на уявну дослідницьку завершеність і безліч наукових публікацій, жодного подібного розуміння з цілого ряду питань просто не існує.

Доречно відзначити історико-правовий факт: з огляду на цілу низку обставин і катаклізмів, що супроводжують розвиток радянської та пострадянської державності, в Україні поступово сформувалася досить унікальна, суттєво відмінна від зарубіжних аналогів національна модель досудового розслідування, яка передбачала здійснення кримінального правосуддя, включаючи передачу класичних юрисдикційних (судових та слідчих) повноважень у ведення виконавчо-розпорядчих органів, насамперед «силових» міністерств та відомств поліцейського типу, тобто як би часткову інтеграцію функцій «поліції» та «юстиції». Подібні тенденції виникли ще на початку 1920-х років і були зумовлені одразу кількома причинами: а) гаслом «Вся влада советам!» перетвореннями всього державного апарату, які мимоволі торкнулися і самої системи органів кримінальної юстиції, та порядку реалізації ними відповідних повноважень; б) прагненням максимально відокремити «радянські, що відповідають інтересам трудящих» юридичні процедури від відповідних механізмів, властивих для правових систем «загниваючих» імперіалістичних держав; в) постреволуційним кадровим голодом, відсутністю у розпорядженні радянського уряду достатньої кількості досвідчених правознавців, здатних впоратися з різким зростанням в умовах розпаду імперії, революції та громадянської війни обсягом кримінальних та квазікримінальних (трибунальних) справ

Проте діяльність сучасних органів дізнання не обмежується лише здійсненням цих самих ординарних та скорочених дізнань. Орган дізнання – суб'єкт кримінального судочинства, а дізнання – форма його проведення. Як вже зазначалося, крім власне дізнання зазначені органи наділяються ще цілим рядом кримінально-процесуальних повноважень. Іншими словами, незважаючи на поступову процесуалізацію органів дізнання, на виконання функції «юстиції», вони досі зберігають свою споконвічну поліцейську природу, що передбачає невідкладне реагування на вчинене кримінальне правопорушення та вжиття негайних заходів з метою виявлення та розкриття

проступку, затримання потенційного підозрюваного, встановлення обставин, що підлягають доказуванню, збереження доказів.

Якщо звернутись до законодавства зарубіжних країн, то у кримінально-процесуальному кодексі Франції 1958 р. дізнанню було присвячено ч. 2, яка мала назву «Дізнання та перевірка особи». У Франції дізнання та досудове слідство розглядаються як послідовні стадії кримінального судочинства. «Дізнання, будучи першою стадією досудового провадження, може проводитися тільки до порушення кримінального переслідування і не є обов'язковим, оскільки залежить від рішення прокурора. Дізнання починається з моменту виявлення злочину [103, с. 160]. На теперішній час Франції є чотири форми дізнання: очевидних злочинів (проступків); початкове (первісне); перевірка сумнівної смерті і перевірка особи. Істотною відмінністю початкового дізнання від дізнання очевидних злочинів є відсутність ознак очевидності злочину, встановлені статтею 53 КПК Франції [195]. У Німеччині, починаючи з 1974 р., після «великої реформи кримінального процесу» досудового слідства більше немає і розслідування проводиться лише у формі поліцейського дізнання[197].

Після реформи 2008 р. в Австрії навряд чи можна говорити про дізнання, оскільки йому не протиставляється жодна інша форма організації зазначеної стадії. Термін «дізнання» об'єктивно стає синонімом «досудового провадження», оскільки це його єдина можлива форма і жодної альтернативи йому закон не передбачає [199].

У Швейцарії вчені використовують щодо досудового поняття «слідство» (die Untersuchung) без вказівки на його досудовий характер. Аналогічну термінологію можна знайти і в тексті КПК, наприклад, розділ 3 титулу 6 КПК озаглавлена як «Провадження слідства» («Durchführung der Untersuchung») [198]. При цьому державне обвинувачення уповноважено на складання наказу про покарання у вигляді акту, який визначає винуватість особи. З одного боку, наказ про покарання, складений публічним обвинувачем у таких справах, може набрати законної сили та стати

остаточним рішенням у справі, якщо протягом 10 днів жодних заперечень проти виданого наказу від обвинуваченого чи інших осіб не надійшло. З іншого ж боку, у разі отримання заперечень публічний обвинувач може залишити наказ про покарання без змін, закрити провадження, видати новий наказ або передати справу до суду в загальному порядку. Суд, у свою чергу, наділений правом перевіряти обґрунтованість наказу та заперечень щодо нього у разі залишення його обвинувачем без змін [106, с. 68].

За законодавством США злочини поділяються на дві групи: фелонії (тяжкі злочини) та місдемінори (злочини невеликої тяжкості), разом з цим процедура розслідування їх не відрізняється та складається з етапів поліцейського дізнання; порушення кримінального переслідування; попереднього судового слідства. Вбачається, що в США дізнання передбачає не вид щодо розслідування злочинів, а його етап. Дізнання як форма перевірки інформації про злочин та як етап розслідування передбачене кримінальним процесуальним законодавством й інших держав [152, с. 169].

Успішною є модель спрощеної форми досудового розслідування, яка застосовується Королівством Іспанія. Зокрема, підхід щодо спрощеного розслідування кримінальних проступків у вказаній країні містить низку важливих особливостей. Так, у разі надходження заяви про вчинення проступку (відома особа правопорушника) судова поліція невідкладно опитує заявника, потерпілого, обвинуваченого, свідків, складає протокол та спрямовує його до так званого «чергового суду» (*juzgado de guardia*) – одного із судів першої інстанції у межах судового округу, що здійснює розгляд дрібних цивільних та кримінальних справ (ст.ст. 962–964 Кримінально-процесуального закону Іспанії) [44, с. 66]. Подібна модель досудового розслідування кримінальних проступків, за твердженням К. Задоя, насправді є спрощеною, на відміну від порядку, передбаченого КПК України. Спрощена процедура Іспанії не передбачає декількох етапів досудового розслідування, наприклад погодження та повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку, ознайомлення з матеріалами

кримінального провадження, виконання положень щодо складання та вручення обвинувального акта тощо [48, с. 31].

Аналіз закордонного законодавства свідчить, що в переважній більшості країн дізнання є основною формою досудового провадження та присутній у кримінальному процесі держави незалежно від типу кримінального процесу та форми судочинства, хоча і має у різних країнах певні особливості.

Запровадження інституту кримінального проступку в Україні, як зазначає І. Ковтун, хоча й здатне зблизити національне законодавство про кримінальну відповідальність із законодавством країн Європейського Союзу, проте потребує свого подальшого доопрацювання на концептуальному рівні з урахуванням сучасних досягнень науки кримінального, кримінального процесуального та адміністративного права, а також тенденцій гуманізації законодавства України про кримінальну відповідальність [55, с. 238].

Важливим у контексті тлумачення поняття дізнання, на нашу думку, є твердження науковців про те, що дізнавачі здійснюють розслідування кримінальних проступків за скороченою процедурою, тривалість якої не має перевищувати один місяць з дня вручення особі повідомлення про підозру [184, с. 12], оскільки саме часовий проміжок, за який дізнавач зобов'язаний здійснити всі процесуальні дії, сутнісно вирізняє дізнання як організаційний процес від досудового слідства.

Погоджуючись з позицією М. Романова, питання організації (необхідність завчасного планування, стратегічного мислення, здатності ефективно розподілити завдання й дати доручення) досудового розслідування в стислі терміни, забезпечення прав і свобод людини й громадянина в цьому процесі під час характеристики дізнання є ключовим [145, с. 103]. Науковці наголошують на тому, що дотримання процесуальних строків є показником додержання законності у кримінальному судочинстві, а також, що учасники процесу мають необхідність тільки у одному – в тому, щоб їх негаразди було вирішено як найшвидше [182]. Водночас варто

звернути увагу на те, що пропорційним повинні бути співвідношення швидкості і також якості досудового розслідування кримінальних проступків. Наведена функція, що носить підґрунтя в нормативно-правових актах, є однією з найбільш основоположних, а на її відтворення спрямовано, зокрема, і положення Кримінального процесуального кодексу. Вивчення та узагальнення позитивного досвіду дізнання, упровадження його до практики підрозділів дізнання, розроблення сучасних методів розслідування деяких видів кримінальних проступків [115] є логічно необхідністю, котра належить до організаційних засад функціонування підрозділів дізнання, адже без стабільної оптимізації діючих процесів розслідування кримінальних проступків стратегічну діяльність даного підрозділу неможна уявити можливим [100, с.353].

Досліджуючи поняття дізнання, як форми досудового розслідування, доречно проаналізувати визначення досудового розслідування. Адже в п. 4 ч. 1 ст. 3 КПК України надано законодавче визначення поняття дізнання, під яким розуміється форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків [64]. Зокрема, О. Татаров зазначає, що досудове розслідування – це здійснювана відповідно до вимог кримінально-процесуального закону діяльність слідчого та органу дізнання (органів досудового розслідування), спрямована на встановлення ознак злочину, виявлення особи, яка його вчинила, викриття злочинного характеру діяльності цієї особи, збирання, дослідження, оцінку, перевірку й використання доказів, встановлення об'єктивної істини, забезпечення правильного застосування закону, охорону прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також суспільства та держави. У межах кримінального провадження органи розслідування розв'язують також інші завдання: встановлення і відшкодування збитків, виявлення й усунення причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів, виховання громадян у дусі поваги честі та гідності громадянина, прагнення до справедливості й додержання законів тощо [166, с. 70].

В.В. Павловський під досудовим провадженням розуміє початковий елемент кримінального провадження, який включає у себе регламентований нормами кримінального процесуального закону юридичний факт виникнення правовідносин між учасниками кримінального провадження до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань на етапі подання особою заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, або виявлення слідчим, прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення відповідно до вимог ч. 1 ст. 214 КПК України, а також стадію кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [111, с. 51].

Автори підручника з кримінального процесу під досудовим розслідуванням розуміють регламентовану кримінальним процесуальним законом діяльність прокурора, органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, спрямовану на збирання, перевірку й оцінку доказів для вирішення питання про наявність або відсутність події кримінального правопорушення, вини певної особи в його вчиненні, про характер і розмір шкоди, заподіяної правопорушенням, на встановлення інших обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, а також на припинення кримінальних правопорушень і запобігання їх вчиненню [66, с. 24].

Отже, розуміння досудового розслідування зводиться до повного, всебічного й неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження з метою вирішення завдань кримінального судочинства, що має просторову визначеність відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК, згідно положень якої досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка

починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [64].

Звісно, між дізнанням і досудовим слідством, як формами досудового розслідування є певні відмінності інакше не мала б сенсу диференціація форм досудового розслідування. Відмінності визначаються колом та характером кримінальних правопорушень, віднесених до дізнання та досудового слідства, процесуальними строками, органами та посадовими особами, підсумковими процесуальними рішеннями, порядком здійснення процесуального керівництва, контролю та нагляду, а також окремими процедурними особливостями.

Щодо визначення поняття «дізнання» слід відмітити, що у теорії кримінального процесуального права відсутній єдиний підхід вчених до визначення терміна «дізнання». Між іншим, у Словнику української мови слово «дізнання» тлумачать як попереднє адміністративне розслідування чого-небудь [158, с. 302]. Традиційним тлумаченням дізнання в кримінальному процесі, зазначають О. Бойко й В. Бойко, було поєднання оперативно-розшукової та слідчої функцій та адміністративних повноважень [11, с. 15], на чому акцентує також і В. Литвинов, оскільки, на його думку, дізнання тлумачили як процесуальну діяльність з розслідування передбаченої законом категорії злочинів у повному обсязі на стадії досудового розслідування або як процесуальну діяльність визначених у законі державних органів (посадових осіб), які, з огляду на специфіку своєї безпосередньої діяльності, проводили першочергові процесуальні дії щодо фіксування вчиненого злочину [81, с. 109].

Так, на думку В. Фаринника, дізнання – це заснована на законі правозастосовна діяльність, спрямована на виявлення, запобігання та

розслідування кримінальних правопорушень, забезпечення вирішення завдань кримінального судочинства [179, с.223]. М. Романов сутність дізнання як форми організації досудового розслідування в стислі терміни розуміє як дії спеціально уповноваженої посадової особи, спрямовані на максимально швидке складання плану досудового розслідування, розподіл завдань між усіма учасниками сторони обвинувачення для якомога швидшого, повного й усебічного дослідження наявних доказів з метою презентації процесуальному керівнику результатів такої діяльності та направлення до суду матеріалів кримінального провадження. При цьому з позицій форми організації роботи під дізнанням автор розуміє комплекс визначених законодавством України дій та рішень, що вчиняє (приймає) уповноважена на це особа, вони спрямовані на досягнення завдань кримінального провадження у встановлений законодавством строк [145, с. 105].

Автори навчального посібника з дізнання під редакцією А. Хитри під дізнанням розуміють засновану на законі правозастосовну діяльність, спрямовану на виявлення, попередження, запобігання та розслідування кримінальних проступків і забезпечення вирішення завдань кримінального провадження [39, с. 11]. Під дізнанням також розуміється на законі правозастосовну діяльність, яка спрямована на виявлення, попередження, запобігання та розслідування кримінальних правопорушень, забезпечення вирішення завдань кримінального судочинства. Функція дізнання передбачена КПК України. На думку вчених, нововведення полягають у можливості, наприклад, співробітників оперативних підрозділів під час досудового розслідування кримінальних проступків користуватися повноваженнями слідчого органу досудового розслідування (ч. 3 ст. 38 КПК України) [26, с. 75]. В. Дрозд, заперечуючи такий підхід, зауважує, що дізнання є функцією, оскільки відповідно до КПК дізнання є однією із форм досудового розслідування [44, с. 52].

А. Чорний зауважує, що юридичним фактом який свідчить про початок досудового розслідування у формі дізнання є попередньо кваліфіковане суспільно небезпечне винне діяння або без діяння (кримінальне правопорушення) яке згідно чинного Кримінального кодексу України класифікується як кримінальний проступок [186, с. 125]. За своєю сутністю дізнання є повноцінним досудовим розслідуванням, але з винятками передбаченими главою 25 КПК України. По-перше, дізнання проводиться у визначеній категорії кримінальних проступків, за вчинення яких передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі; по-друге, дізнання проводиться спеціальним суб'єктом – дізнавачем – службовою особою підрозділу дізнання [152].

Крім того, спрощення кримінальної процесуальної форми проведення дізнання зумовлюють: 1) скорочений строк проведення дізнання; 2) обмеження застосування окремих запобіжних заходів; 3) заборона проводити негласні слідчі (розшукові) дії, окрім передбачених ч. 2 ст. 264 та ст. 268 КПК; 4) можливість спрощеного розгляду обвинувального акту у суді [98, с.51]. Р. Гасанов також виокремлює аналогічні винятки, які обумовлюють спрощення кримінальної процесуальної форми дізнання [25, с. 5]. Аналізуючи перспективи впровадження кримінальних проступків у практичну діяльність органів досудового розслідування, науковець підкреслює необхідність поділу процедури досудового розслідування злочинів та кримінальних проступків з метою забезпечення захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина [25, с. 5]. З позиції науковця, дізнання за своєю суттю є повноцінним досудовим слідством, але з певними винятками, які обумовлюють спрощення кримінальної процесуальної форми, а саме: 1) скороченим строком проведення дізнання; 2) обмеженням застосування окремих запобіжних заходів; 3) заборонаю проводити негласні слідчі (розшукові) дії; 4) можливістю спрощеного розгляду обвинувального акта в суді [25, с. 5].

Досліджуючи поняття дізнання у кримінальному провадженні В. Вапнярчук визначає його як початковий етап досудового розслідування, який являє собою основу на законах і підзаконних правових актах діяльність органів дізнання та уповноважених на це осіб (у встановленій законом процесуальній формі), що здійснюється шляхом провадження слідчих дій у справах про злочини, які не є тяжкими, до встановлення осіб, які їх вчинили, і шляхом провадження невідкладних слідчих дій (у певні строки після порушення кримінальної справи) у справах про тяжкі злочини [15, с. 151].

В. Дрозд дізнання визначає як форму досудового розслідування кримінальних проступків, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, які, виходячи зі ступеня небезпеки та правових наслідків кримінально караного діяння для особи, суспільства і держави, не становлять значної суспільної небезпеки, допускають використання спрощеної процедури під час встановлення та доведення винуватості особи [44, с. 55-56].

Таким чином, до ознак, що визначають сутність дізнання, одні автори відносять процесуальну діяльність з розслідування проступків в скороченій формі, інші – провадження слідчих дій, спрямованих на забезпечення вирішення завдань кримінального провадження при розслідуванні проступків. Але єдиним для наведених визначень є те, що під дізнанням розуміється форма досудового розслідування, здійснювана дізнавачем, процесуальні рішення та процесуальні дії якого спрямовані на встановлення обставин вчиненого проступку. При цьому кримінально-процесуальна діяльність органів дізнання визначається як регламентована законом діяльність органів дізнання щодо здійснення своїх повноважень при проведенні процесуальних дій по розслідуванню кримінальних проступків, у результаті яких виникають, змінюються або припиняються кримінально-процесуальні відносини між суб'єктами та учасниками такої діяльності, збирається та досліджується сукупність доказів, необхідних для прийняття

відповідного передбаченого законом рішення в конкретному кримінальному провадженні [21, с. 67].

На нашу думку, сутність дізнання полягає в максимально швидкому здійсненні процесуальної діяльності уповноваженими суб'єктами щодо розслідування передбачених законом кримінальних проступків на стадії досудового розслідування, у повному обсязі із залученням всіх організаційних та процесуальних ресурсів в межах, визначених законодавством України з метою виконання завдань кримінального судочинства. Дізнання як форма досудового розслідування спрямоване виконання загального завдання кримінального провадження, заснованого на єдиних принципах кримінального судочинства та загальних положеннях досудового розслідування. Результати розслідування дізнання, як і досудового слідства, мають однакове доказове значення.

Таким чином, основне завдання інституту скороченої форми досудового розслідування дізнання – проведення досудового розслідування у максимально короткі строки у кримінальних провадженнях щодо проступків. Оскільки тривале розслідування кримінальних проваджень щодо таких кримінальних правопорушень може призвести до знищення або втрати доказів і відповідно до неможливості притягнення особи, яка вчинила проступок до кримінальної відповідальності. І саме дізнавач під час проведення дізнання зобов'язаний виконати всі необхідні слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, зібрати, перевірити та оцінити докази для всебічного, повного і неупередженого дослідження обставин кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

На підставі аналізу чинного кримінального процесуального законодавства України, що регламентує порядок проведення дізнання,

дозволяє виділити наступні суттєві ознаки спрощеного досудового розслідування кримінальних проступків:

1. Строки досудового розслідування кримінальних проступків, які визначаються з моменту повідомлення особі про підозру повинен становити не більше: а) сімдесяти двох годин – у випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 КПК України; б) двадцяти діб – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вини або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім; в) одного місяця – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому ч. 2 ст. 298⁴ КПК України [64].

2. Процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки, якими є показання, речові докази, документи, висновки експертів (ч.2 ст. 84 КПК України) та пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису (ч.1 ст. 298¹ КПК України).

3. Особливості затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок, які зумовлені по-перше, випадками: якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин (п.п. 1,2 ч.1 ст. 208 КПК України) та по-друге: умовами - якщо особа: відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір; намагається залишити місце вчинення кримінального проступку; під час безпосереднього переслідування

після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи; перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим (п.п. 1-4 ч.1 ст. 298⁻² КПК України), за наявності яких уповноважена службова особа має право затримати особу, яка вчинила кримінальний проступок, без ухвали слідчого судді, суду. Крім того визначено строк затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок – не більш як на три години з моменту фактичного затримання (ч.2 ст. 298⁻² КПК України). При цьому строк затримання може бути продовжений до 72-х годин, за умови, якщо особа відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір; намагається залишити місце вчинення кримінального проступку; під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи (п. 1 ч.4 ст. 298⁻² КПК України); та до 24-х годин, за умови якщо особа перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим (п. 2 ч.4 ст. 298⁻² КПК України).

4. Особливості вилучення речей і документів, які полягають у тому, що речі і документи, що є знаряддям та/або засобом вчинення кримінального проступку чи безпосереднім предметом посягання, виявлені під час затримання, особистого обшуку затриманої особи або огляду речей, вилучаються уповноваженою службовою особою Національної поліції, органу безпеки, органу Бюро економічної безпеки України, органу Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України (ч.1 ст. 298³⁻³ КПК України).

5. Особливості повідомлення про підозру якими є те, що одночасно із врученням повідомлення про підозру особа інформується про результати медичного освідчування та висновку спеціаліста за їх наявності(ч.1 ст. 298⁴⁻³ КПК України).

6. Особливості порядку продовження, зупинення строків дізнання якими є те, що у разі необхідності проведення додаткових слідчих і розшукових дій строк дізнання може бути продовжений прокурором до тридцяти днів, про що прокурор виносить постанову (ч.1 ст. 298⁵⁻³ КПК України)..

7. Особливості порядку застосування запобіжних заходів, що полягають у застосуванні тимчасового запобіжного заходу - затримання особи на підставах та в порядку, визначених КПК, а також таких запобіжних заходів, як особисте зобов'язання та особиста порука (ч.1 ст. 299⁻³ КПК України).

8. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема, всіх слідчих (розшукових) дій, та негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених ч. 2 ст. 264 та ст.. 268 КПК, а також відбирати пояснення для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку, проводити медичне освідчування, отримувати висновок спеціаліста, що має відповідати вимогам до висновку експерта, знімати показання технічних приладів і технічних засобів у провадженнях щодо вчинення кримінальних проступків, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, вилучати знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей, до внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР (ч.1 ст. 300⁻³ КПК України).

9. Особливості закінчення дізнання якими є те, що дізнавач зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту затримання особи, подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру, про що невідкладно письмово повідомляє підозрюваного, його захисника, законного представника, потерпілого (ч.1 ст. 301³ КПК України). Прокурор у свою чергу зобов'язаний не пізніше 3-х днів після отримання матеріалів дізнання разом з

повідомленням про підозру, а в разі затримання особи - протягом 24-х годин здійснити одну із зазначених дій: 1) прийняти рішення про закриття кримінального провадження, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298⁻² КПК, - про негайне звільнення затриманої особи; 2) повернути дізнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання до одного місяця та звільнити затриману особу (у разі затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298⁻² КПК); 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності; 4) у разі встановлення ознак злочину направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства (ч.2 ст. 301³ КПК України).

10. Право прокурора, відповідно до ч. 1 ст. 302 КПК України надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначається клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні, за умови виконання низки обов'язкових умов стосовно реалізації спрощеного судового розгляду кримінального провадження щодо кримінальних проступків, зокрема: а) беззаперечне визнання підозрюваним своєї винуватості; б) відсутність оспорювання встановлених досудовим розслідуванням обставин; в) згода підозрюваного з розглядом обвинувального акта за його відсутності; г) відсутність заперечень зі сторони потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проти скороченого порядку розгляду [64].

Отже дізнання як форма досудового розслідування полягає в максимально прискореному здійсненні кримінальної процесуальної діяльності уповноваженими суб'єктами щодо розслідування передбачених законом кримінальних правопорушень на стадії досудового розслідування, спрямованої на виявлення, збирання, фіксацію і попереднє дослідження доказів у повному обсязі із застосуванням всіх організаційних та

процесуальних заходів в межах, визначених законодавством України з метою виконання завдань кримінального провадження.

Таким чином, на наш погляд, дізнання – це одна із врегульованих законодавством форм досудового розслідування, яка складається з кримінально-процесуальної діяльності органів дізнання у кримінальних провадженнях, має визначену чинним КПК мету і завдання, вичерпний перелік учасників та суб'єктів дізнання, визначає їх права, повноваження, обов'язки та відповідальність, умови реалізації і прийняття відповідних процесуальних рішень. Сутністю дізнання, як кримінально-процесуальної діяльності є, по-перше, здійснення діяльності у регламентованій формі; по-друге, проведення процесуальних дій (з фіксуванням) та прийняття процесуальних рішень у межах компетенції; дотримання процесуальної форми провадження дізнання та прийняття необхідних процесуальних рішень; по-третє, здійснення доказування події кримінального проступку та винуватості у його вчиненні причетних осіб.

На підставі проведеного дослідження встановлено суперечливість чинного кримінального процесуального законодавства в частині регламентації досудового розслідування кримінальних проступків та вказано на окремі проблемні питання, які виникають під час досудового розслідування у формі дізнання.

2.2. Мета і завдання дізнання кримінальних проступків

Дізнання, як процесуальна форма досудового розслідування в Кримінальному процесуальному Кодексі закріплена в Главі 25 КПК України «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків». Зокрема ст. 298 КПК України передбачає, що досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України, з урахуванням положень цієї глави [64]. як справедливо зазначається в наукових

дослідженнях, зміни щодо спрощення процедури досудового розслідування у формі дізнання спрямовані, як, на економію процесуальних та економічних витрат, так й усунення, перш за все, тяганини в судових інстанціях. Крім того, відшкодування незначних збитків, спричинених кримінальним проступком, яке не спричинило значної суспільної небезпеки, є підставою для примирення сторін. [37, с. 18]. Проте, доречним є зауваження А. Вороб'я, який зазначає, що досудове розслідування кримінальних проступків за своєю суттю є не спрощеним, а скоріш прискореним досудовим розслідуванням. Така позиція пояснюється тим, що під час проведення дізнання дізнавачі Національної поліції України, СБУ; органів БЕБ України; органів ДБР; НАБУ, керуючись принципом законності, мають провести всі необхідні слідчі (розшукові) та процесуальні дії, з метою з'ясування всіх обставини кримінального правопорушення, які становлять предмет доказування [20, с. 114]. Кримінальний процесуальний кодекс України ст. 2 чітко визначає призначення кримінального провадження, яке, згідно з зазначеним положенням, полягає одночасно у захисті прав та інтересів осіб та організації, які постраждали від вчинення щодо них злочину, так і у захисті прав та інтересів особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні цього злочину. У зв'язку з цим, важливість регламентації порядку здійснення кримінального судочинства має значення для життя всього суспільства. Прагнення України до реалізації завдань у побудові європейських правових стандартів з питань удосконалення досудового розслідування кримінальних проступків, вимагає виконання пріоритетного завдання, яке має бути реалізовано не у виконанні правоохоронними органами завдань з розкриття кримінального правопорушення з метою забезпечення принципу публічності, а, насамперед забезпечення законності, верховенства права, повного, швидкого і неупередженого досудового розслідування кримінальних проступків. Проте, зважаючи на теоретичні та прикладні чинники запровадження інституту дізнання у кримінальному провадженні України, потребує доктринального та системного аналізу щодо його відповідності

принципу верховенства права та засадам правосуддя, а також відповідних досліджень.

Забезпечення прав і свобод людини й громадянина на досудовому розслідуванні кримінальних проступків є одним із найбільш пріоритетних питань кримінального процесу. Від належної організації органів дізнання залежить й рівень забезпечення права та свобод учасників кримінального провадження. Необхідність в запровадження дізнання як спрощеної форми досудового розслідування, була обумовлена значною завантаженістю слідчих органів досудового розслідування кримінальними провадженнями щодо нетяжких злочинів, деякі тепер віднесено до кримінальних проступків [32, с. 182-194].

У юридичній науці поняття «дізнання», яке вперше було закріплено на законодавчому рівні в КПК України 1960 року, використовується головним чином для позначення однієї з форм розслідування злочинів, що існують у кримінальному процесі. Відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства дізнання є формою досудового розслідування, яке здійснюється дізнавачем у кримінальному провадженні. Законодавець таку форму досудового розслідування передбачив, виходячи з того, що не всі кримінальні провадження мають розслідуватись у формі досудового розслідування. при цьому провадження за кримінальними правопорушеннями, які не становлять великої суспільної небезпеки, іноді навіть складних у розслідуванні, може здійснюватися органами дізнання у повному обсязі. Задля розвантаження слідчих органів досудового розслідування та оперативної організації досудового розслідування саме нетяжких злочинів, з 1 липня 2020 року в правову систему України запроваджено інститут кримінальних проступків та інститут «дізнання» та кримінального проступку. Процесу запровадження дізнання передувало прийняття в листопаді 2018 р. Закону України № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». У грудні

2019 р. до законодавчих актів України були внесені зміни і доповнення [122]. Запровадження правового інституту – кримінальних проступків – покладає сподівання на підвищення ефективності досудового розслідування та судового розгляду проступків [32].

Відповідних змін було запроваджено й КК України, а саме у ст. 12, яка визначає класифікацію кримінальних правопорушень. Так, чинна редакція ст. 12 КК України кримінальні правопорушення поділяє кримінальні проступки і злочини. Під кримінальним проступком ч. 2 вказаної статті розуміється діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. За вчинення проступку також можуть бути призначені покарання у вигляді громадських робіт, виправних робіт, арешту, обмеження волі, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (без урахування спеціальних видів покарань для військових) [65]. Слід наголосити, що стосовно відмежування поняття «злочин» від поняття «кримінальний проступок», головною відмінністю цих протиправних діянь є ступінь небезпеки та їх правові наслідки для окремих осіб, суспільства та держави. При вирішенні питання, чи є правопорушення незначним, важливим критерієм є наявність покарання у вигляді позбавленням волі. ЄСПЛ у своїй практиці тлумачить поняття «кримінальне правопорушення» значно ширше, ніж національне законодавство держав – членів Ради Європи. Отже, ЄСПЛ і забезпечує однаковий рівень мінімальних процесуальних та матеріально-правових гарантій прав людини в кримінально-правовій сфері в усіх державах Ради Європи [32, с. 182-194].

Так, у рішенні ЄСПЛ у справі «Engel and others v. Netherlands» від 8.06.1976 р. Суд визначив три критерії віднесення правопорушень до категорії кримінальних: оцінка характеру порушення з точки зору національного права; суть (природа) правопорушення; суворість покарання, яке не може бути застосоване до винної особи [136]. У рішенні ЄСПЛ у

справі «Гурепка проти України» від 19.04.2004 р. Суд констатував порушення §1 ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, мотивувавши це тим, що під час провадження в адміністративній справі заявникові не забезпечили важливих процедурних гарантій. Ці недоліки були достатньо серйозними, щоб ставити під сумнів справедливість провадження [47; 32, с. 182-194].

В той же час спрощення провадження при розслідуванні кримінальних проступків має досягатись без шкоди правам та законним інтересам осіб, які піддаються кримінальному переслідуванню. Навпаки, спрощений характер провадження має забезпечувати швидкість кримінального процесу. Це, з однієї сторони, сприяє ефективності судочинства, а з іншого – захисту законних інтересів самих підозрюваних у розумні терміни.

Міжнародна спільнота заохочує прагнення учасників міжнародних організацій до спрощення кримінально-процесуальних процедур за допомогою закріплення у правових актах рекомендацій, спрямованих на скорочення строків провадження у кримінальних справах [137]. Доцільність впровадження у кримінальний процес спрощених форм закріплена у низці рекомендацій ООН та Ради Європи. Так, на одинадцятому Конгресі ООН із попередження злочинності та кримінальному правосуддю (2005) найважливішою умовою ефективного управління системою судочинства визнано створення реституційного правосуддя та виключення з процедур звичайного судового розгляду максимальної кількості справ [28]. У Рекомендації № 6 R(87)18, ухваленій Комітетом міністрів Ради Європи 17 вересня 1987 р. зазначається, що «затримки у відправленні кримінального правосуддя можна усунути не лише завдяки виділенню конкретних ресурсів та вдосконалення способів їх використання, а також більш чіткому встановленню пріоритетів у проведенні кримінальної політики, у тому числі через спрощення звичайних судових процедур шляхом: застосування принципу дискреційного судового переслідування; використання наступних заходів, коли йдеться про покарання за малозначущі та масові злочини; так

званих сумарних процедур; позасудового врегулювання органами, компетентними у кримінальних справах, та іншими правозастосовчими органами, як можливу заміну кримінального переслідування; так званих спрощених процедур; спрощення звичайних судових процедур» [132].

Таким чином, забезпечення особі мінімального рівня захисту, гарантований Конвенцією покладається на державу, крім того зобов'язання покладаються й щодо встановлення в національному законодавстві вищих стандартів прав людини. Виходячи з практики, гарантовані ст.6 Конвенції права поширюються також на осіб, котрі вчинили діяння, які в розумінні національного законодавства не визнаються злочинами, але відповідно до положень конвенції вважаються кримінальними. Тому можна констатувати, що гарантії передбачені Конвенцією мають поширюватися не тільки на осіб, які вчинили той чи інший злочин, а й на тих, хто вчинив кримінальний проступок, незалежно від процедури розслідування [45].

Перш ніж приступити до дослідження мети і завдань дізнання, необхідно з'ясувати загальні правила досудового розслідування, адже за своєю сутністю дізнання є повноцінним досудовим розслідуванням, але з винятками передбаченими главою 25 КПК України. Зокрема, у ч.2 ст. 298 КПК зазначено, що досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України, з урахуванням положень глави 25 КПК України.

Під загальними положеннями стадії кримінального процесу Л. Лобойко розуміє встановлені принципами кримінального процесу правила, які окреслюють найбільш важливі типові властивості стадії процесу й визначають найбільш суттєві вимоги, що висовується до порядку проведення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень, і які мають місце протягом усього періоду її реалізації [88, с. 14]. Українські вчені-процесуалісти, з огляду на положення КПК України, в цілому загальні положення досудового розслідування розуміють як визначені законом

основні положення, які базуються на засадах кримінального провадження, та які відображають особливі риси та особливості досудового розслідування як стадії кримінального провадження, своїми вимогами впливають на органи досудового розслідування щодо швидкого, повного та неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження, виконання завдань цієї стадії та охорони прав, свобод й законних інтересів фізичних та юридичних осіб [67, с. 342]. В. Павловський під загальними умовами, у контексті їх традиційного сприйняття, розуміє норми загального характеру [111, с. 42]. та пропонує розуміти загальні положення досудового розслідування як засновані на засадах кримінального провадження положення, які визначають зміст, форму і специфіку досудового розслідування як самостійної стадії кримінального провадження та відображають основні напрями процесуальної діяльності учасників кримінального провадження [111, с. 11]. На думку В. Тертишника до загальних умов досудового розслідування необхідно віднести: строки досудового розслідування, початок досудового розслідування, підслідність, розслідування групою слідчих, об'єднання і виділення кримінальних справ, всебічне, повне та об'єктивне дослідження обставин кримінального провадження, недопустимість розголошення даних досудового розслідування, забезпечення прав та безпеки учасників процесу, процесуальну самостійність та незалежність слідчого [170, с. 355]. Л. Удалова до загальних положень досудового розслідування відносить норми КПК України, якими регламентовано: строки дізнання і досудового розслідування; початок та місце проведення досудового розслідування; підслідність; об'єднання і виділення; взаємодія слідчого з органами дізнання; провадження досудового розслідування групою слідчих; забезпечення прав учасників кримінального процесу; недопустимість розголошення даних досудового розслідування; складання процесуальних документів під час провадження досудового розслідування; використання науково-технічних засобів у розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень; залучення

громадськості до розкриття кримінальних правопорушень; виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, та застосування заходів для їх усунення; здійснення прокурорського нагляду, судового та відомчого контролю за законністю під час проведення досудового розслідування [173, с. 36].

Крім того, підтримуючи думку А. Столітнього відзначимо, що всім стадіям кримінального провадження притаманні ознаки, зокрема: 1) наявність безпосереднього завдання. Адже кожна окрема стадія, повинна мати своє безпосереднє завдання, невиконання якого перешкоджає подальшому переходу в іншу стадію та не дозволяє наступну стадію кримінального процесу; 2) своєрідність процесуальної форми. З урахуванням того, що процесуальна форма – це визначений законом порядок кримінальною провадження в цілому, порядок виконання окремих процесуальних дій та порядок прийняття процесуальних рішень, вона створює детально врегульований, юридично визначений, суворо обов'язковий режим кримінального провадження; 3) характерне коло суб'єктів та процесуальних засобів діяльності; 4) особливий характер кримінальних процесуальних відносин, які мають державно-владний характер, адже держава нормативно закріплює ці відносини в системі чинного кримінального процесуального законодавства; 5) чітко визначені процесуальні підстави (послідовність) проведення процесуальних дій на кожній стадії; 6) наявність підсумкових процесуальних рішень, які зафіксовано у відповідних процесуальних актах (документах) [86, с. 30]. У перелічених ознаках проявляється самостійність, яка властива окремим стадіям кримінального провадження. Разом з тим наявність цих ознак виступає критерієм виокремлення стадії в структурі системи кримінального процесу [162, с. 26].

Відповідно до положень Розділу III глави 19 КПК України загальними положеннями досудового розслідування є норми, які регулюють: початок досудового розслідування; підслідність; об'єднання і виділення матеріалів

досудового розслідування; місце проведення досудового розслідування; строки досудового розслідування; розгляд клопотань під час досудового розслідування; ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення; недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування.

Водночас, враховуючи положення глави 25 КПК України, до особливостей досудового розслідування кримінальних проступків слід віднести: початок досудового розслідування у формі дізнання; процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки; особливості затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок; вилучення речей і документів; повідомлення про підозру; продовження, зупинення строків дізнання; застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування кримінальних проступків; проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; закінчення дізнання.

Якщо розмежовувати процедури розслідування злочинів та кримінальних проступків, то відповідно до ст. 215 КПК досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання в порядку, передбаченому в КПК. Однак, незалежно від форми, досудове розслідування є стадією кримінального процесу, яка призначена для встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кожному кримінальному провадженні (ст. 91 КПК). У порівнянні з досудовим слідством дізнання можна розглядати як спрощену та скорочену за термінами форму досудового розслідування, що передбачає спеціальні правила здійснення кримінального провадження (гл. 25 КПК України). При цьому дії та рішення, прийняті під час дізнання, мають таку ж юридичну силу, як і здійснені під час провадження досудового слідства, а орган дізнання (дізнавач) наділений повноваженнями слідчого. Серед особливостей досудового розслідування кримінальних проступків, необхідно виокремити: можливість проводити всі слідчі (розшукові) та

окремі негласні СРД (ст. 300 КПК України); скорочені строки завершення дізнання: дізнавач зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту затримання особи, подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру, про що невідкладно письмово повідомляє підозрюваного, його захисника, законного представника, потерпілого (ст. 301 КПК України); особливий порядок затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок (ст. 298⁻² КПК України); неможливість застосовувати запобіжні заходи у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою (ст. 299 КПК України) [32, с. 182-194]. . Особливістю провадження про кримінальні проступки є також процесуальні джерела доказів якими, крім визначених у ст. 84 КПК, є пояснення осіб, результати медичного освідчування, висновок спеціаліста, а також отримані за згодою показання технічних приладів і засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- й кінозйомки, відеозапису. Такі процесуальні джерела доказів не можуть бути використані в кримінальному провадженні щодо злочину, крім як на підставі ухвали слідчого судді, що постановляється за клопотанням прокурора [64]. Спрощення кримінальної процесуальної форми проведення дізнання зумовлюють: 1) скорочений строк проведення дізнання; 2) обмеження застосування окремих запобіжних заходів; 3) заборона проводити негласні слідчі (розшукові) дії; 4) можливість спрощеного розгляду обвинувального акту у суді [98, с.51].

Тим не менш, дізнання пов'язано з кримінальним переслідуванням, спрямованим формування доказів, необхідністю правильного та законного розгляду кримінального провадження у суді. На дізнання поширюються загальні умови досудового розслідування кримінального провадження крім винятків, передбачених гл. 25 КПК України. Проведення дізнання та досудового розслідування здійснюють за одним і тим же правилами: після початку кримінального провадження проводять усі необхідні слідчі (розшукові) дії; особі, яка вчинила проступок, повідомляють про підозру; щодо підозрюваної

особи обирається запобіжний захід; після закінчення розслідування складається підсумковий процесуальний документ (обвинувальний акт) і кримінальне провадження направляють до суду або закривають. Отже, щодо форм досудового розслідування, то вони мають багато спільного, зокрема органи розслідування вирішують єдині завдання – встановлення та дослідження всіх обставин, перерахованих у ст. 91 КПК України. Водночас розслідування у формі дізнання має свої особливості.

Таким чином, відповідно до кримінального процесуального закону дізнання носить процесуальний характер, провадиться за правилами, закріпленими в КПК, і покликане виконувати завдання кримінального судочинства (ст. 2 КПК). Фактичні дані про обставини вчинення проступку, отримані в ході проведення дізнання, мають доказове значення у кримінальному провадженні та підлягають дослідженню та оцінці на стадії судового розгляду на загальних підставах в умовах рівності та змагальності сторін.

Кримінальна процесуальна діяльність має специфіку через ряд характеристик, які відрізняють її від інших напрямків правової діяльності. Як пише В. Трофименко, системоутворюючим чинником у системі є її цілі та завдання, що визначають еволюцію системи, а отже і необхідність її структуризації. Структурними ж частинами системи є її компонент та елемент, які, перебуваючи у взаємозв'язку і взаємодії, забезпечують її інтегративну якість (властивість системного рівня), яка не може виникнути поза межами цієї системи [172, с. 237]. Тому, сутність кримінально-процесуальної діяльності у формі досудового розслідування визначається завданнями, заради яких ця діяльність і здійснюється [102, с. 6]. С. Січко підкреслює, що розгляд мети та завдань кримінального провадження як чинників, які значною мірою визначають побудову процесу загалом, дає можливість прослідкувати низку інших системних зв'язків досліджуваних правових явищ [155, с.29]. У науці кримінального процесу усталеним є підхід, згідно до якого завдання окремих стадій впливають із завдань

кримінального процесу в цілому і у підсумку слугують їх досягненню [86, с. 26]. Цілеспрямована діяльність учасників кримінального процесу, сприяє досягненню завдань кримінального провадження, зокрема це відноситься й органів досудового розслідування, прокуратури та суду [68, с. 76]. Завданнями стадії досудового розслідування відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК є встановлення наявності чи відсутності фактичних та юридичних підстав для прийняття остаточного в цій стадії рішення – про скерування до суду обвинувального акта (або відповідного клопотання), – що по своїй суті означає досягнення мети і виконання завдань стадії [155, с. 28].

У контексті цього питання слід підтримати позицію А. Столітнього, який стверджує, що досудове розслідування, як і будь-яка інша стадія, вирішує загальні завдання кримінального провадження, передбачені ст. 2 КПК України, але у властивій йому процесуальній формі: здійснення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінального правопорушення з тим, щоб: а) кожний, хто його вчинив, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини; б) жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу; в) до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Із загальних завдань впливають безпосередні завдання, якими є: а) встановлення події злочину та інших юридично значимих обставин; б) викриття винних та притягнення їх до кримінальної відповідальності; в) вирішення питань про завершення кримінального провадження, забезпечення відшкодування шкоди, а також щодо підготовки матеріалів для розгляду справи в суді [162, с. 31].

Погоджуючись з думкою С. Січка, зауважимо, що під завданнями стадії досудового розслідування доцільно розуміти сукупність встановлених законом процесуальних засобів та способів, спрямованих на досягнення мети стадії досудового розслідування зокрема, та завдань кримінального провадження у цілому. При цьому, враховуючи функціональну спрямованість окремих загальних положень досудового розслідування, їх

можна поділити на: 1) завдання, що зумовлюють забезпечення захисту прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, та 2) завдання, що направлені на встановлення обставин кримінального правопорушення. Так, до першої групи завдань відносяться, зокрема такі: а) забезпечення реалізації прав та законних інтересів учасників кримінального провадження; б) охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; в) застосування до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури; г) забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; д) забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. До завдань другої групи доцільно віднести, зокрема: а) швидке, повне та неупереджене розслідування; б) встановлення особи (осіб), що вчинила кримінальне правопорушення; в) формування доказової бази для повідомлення особі про підозру та в подальшому формулювання обвинувачення [155, с. 28-29]. О. Литвинчук до завдань досудового розслідування, відносить: 1) зібрання доказів, які дозволяють встановити всі обставини кримінального правопорушення, що входять до предмета доказування; 2) визначення процесуального статусу учасників кримінального провадження; 3) застосування заходів забезпечення кримінального провадження з метою ефективності правосуддя; 4) забезпечення прав і свобод учасників досудового слідства; 5) вирішення питання про можливість розгляду кримінального провадження у суді або про закриття кримінального провадження за наявності передбачених законом підстав [82, с. 221].

Кримінальне процесуальне значення стадії досудового розслідування виявляється в тому, що у ній встановлюються межі судового розгляду [89, с. 164]. Призначенням стадії досудового розслідування є розв'язання питання про формування і формулювання обвинувачення, яке передається прокурором до суду [89, с. 202]. Тож стадія досудового розслідування покликана встановити факт злочину та спрямувати провадження до суду або

спростувати такий факт та прийняти рішення про його закриття, процесуально закріпивши відповідні доводи [162, с. 32].

Виходячи з того, що уповноважені посадові особи органів дізнання – дізнавачі діють лише в єдиній стадії кримінального процесу України – дізнанні, на них не можна покладати відповідальності за виконання загальних процесуальних завдань, визначених ст. 2 КПК України для всього кримінального провадження. Пояснюється це тим, що кримінальна процесуальна діяльність є багатоетапною і послідовно проходить через низку стадій (етапів), у зв'язку з чим є різноплановою не тільки за своїм характером, а й за суб'єктним складом кожної стадії, їх цілями, завданнями, повноваженнями учасників та специфікою прийнятих рішень [131, с. 201-205]. На думку С. Січка, мету процесуальної діяльності доцільно розглядати як ідеальну (уявну) модель результату певної діяльності, а завдання – як сукупність дій, процедур, алгоритмів дій, які необхідно буде вчинити (виконати) для досягнення поставленої мети [155, с. 27].

Завдання, які покладаються на органи дізнання при розслідуванні проступків, конкретизуються й у відомчих нормативно-правових актах. Так, наприклад, відповідно до розділу 2 Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України від 20.05.2020 р. № 405 на підрозділи дізнання покладаються такі завдання: захист особи, суспільства та держави від кримінальних проступків; охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних проступків, віднесених до підслідності органів Національної поліції України; забезпечення відшкодування фізичним і юридичним особам шкоди, заподіяної кримінальними проступками; виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних проступків, і вжиття заходів щодо їх усунення; інші завдання, визначені законодавством України. Крім того, дізнавачі підрозділів дізнання зобов'язані вживати всіх передбачених

законодавством заходів для забезпечення ефективності досудового розслідування кримінальних проступків [115].

Наведені дії та рішення різні, кожне з них, як правило, має свою мету та завдання, виконати які прагне дізнавач. Процесуальні дії, незалежно від їх безпосереднього завдання, у сукупності спрямовані на повне, всебічне та неупереджене дослідження кримінального провадження [38, с. 139]. Крім того, головним завданням перед державою завжди є – саме захист прав та охорона законних інтересів людини.

Таким чином, вважаємо, що на стадії досудового розслідування у формі дізнання мають бути вирішені два основних завдання: 1) охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; 2) швидке, повне та неупереджене встановлення обставин кримінального проступку і забезпечення можливості їх дослідження в судових стадіях процесу.

Досліджуючи мету дізнання, слід зауважити, що у межах положень КПК України 1960 р. КСУ висновку дійшов, зазначивши у своєму рішенні, що притягнення особи як обвинуваченого не є остаточним висновком слідчого про її винуватість у вчиненні злочину, а переконання слідчого й прокурора у вчиненні особою злочину не означає доведення її винуватості, яка констатується у обвинувальному вирoku суду що набув законної сили. [191, с. 11]. Отже, очевидно неправильним було б ототожнювати мету та завдання кримінального провадження, тим більше, що мета прямо у КПК України не прописана. Більше того, етимологічно у тлумачному словнику української мови завдання визначаються як наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справа і т. ін. [2, с. 218], а мета – це проміжне становище, рух у просторі або часі, зміну, перетворення, переміщення, звільнення від чогось [3, с. 198].

Основна мета судового розгляду, з урахуванням положень КПК України полягає у здійсненні правосуддя, що фактично збігається із загальною головною метою кримінального судочинства. Задля досягти

вказаної мети, необхідно забезпечити суд, який буде розглядати кримінальне провадження, відповідними матеріалами, перевіреними й попередньо підтвердженими доказами. Означене завдання в межах досудового розслідування перетворюється в мету останнього [96, с. 3-4].

Виходячи з цього, основною метою дізнання є забезпечення суд необхідними матеріалами для повного й всебічного дослідження всіх обставин кримінального провадження. Для досягнення цієї мети органи дізнання мають вирішити такі основні завдання: встановити подію кримінального проступку; повідомити особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; зібрати матеріали, які необхідні для встановлення обставин, що входять до предмету доказування та достатніми для винесення законного, справедливого та обґрунтованого вироку [111, с. 31].

Утім, спрощеність дізнання, як і будь-якої іншої процесуальної форми, тягне ризик неправомірного обмеження та порушення прав його учасників як в силу недоліків законодавства, так і через свідомі зловживання. На думку Є. Ігнатенко та В. Пахомова, таке спрощення процедури судового розгляду без дослідження й перевірки доказів у суді, без участі сторін та без безпосереднього заслуховування показань обвинуваченого та з'ясування його думки щодо усіх обставин кримінального провадження, не гарантує забезпечення верховенства права, та весь судовий розгляд стає ілюзорним. Подібна процедура провадження дізнання не забезпечує задоволення інтересів ні людини, ні суспільства, ні держави; тобто ані приватних, ані публічних інтересів, а отже, на думку авторів, потребує скасування [50, с.249]. О. Юхно має протилежну думку, та вказує, що доктринальні і концептуальні зміни у чинному КПК України спрямовані, перш за все, на економію процесуальних та бюджетних витрат, а також усунення тяганини в судових інстанціях, крім того, наслідки вчиненого проступку, спричиняють незначні збитки, які відшкодовуються (компенсуються), та не тягнуть значної суспільної небезпеки. Однак теоретичні та прикладні чинники запровадження у чинному КПК України інституту дізнання та існуючі

тенденції щодо його реформування, потребують глибокого доктринального аналізу та переосмислення щодо відповідності засадам правосуддя, а також відповідних наукових досліджень [193, с.308].

На думку Ю. Дубіни, запропонована процедура розслідування кримінальних проступків може спричинити нехтування основними процесуальними гарантіями. Так, авторка вказує, що під час проведення дізнання можна відбирати пояснення для з'ясування обставин учинення кримінального проступку, проводити медичне освідчування, отримувати висновок спеціаліста, знімати за згодою показання технічних приладів і засобів, вилучати знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі й документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей, до внесення відомостей до ЄРДР. Таким чином, під час проведення дізнання уповноважені особи не обмежені у проведенні ряду процесуальних дій ще до внесення відомостей до ЄРДР, що може призвести до зловживання повноваженнями та нехтування правами людини [45]. Такі обставини вказують на необхідність законодавчого закріплення певних процесуальних гарантій. Зокрема, при отриманні пояснень від осіб, які вчинили кримінальний проступок, забезпечити обов'язок роз'яснення таким особам, порядку звернення за правовою допомогою та права не давати жодних пояснень до моменту отримання правової допомоги. Адже не роз'яснення правоохоронними органами особі, яка вчинила кримінальний проступок, її права на правову допомогу та права утриматися від давання будь-яких пояснень до прибуття захисника призведе до визнання отриманої інформації не допустимим доказом, що не може бути використаний як доказ винуватості особи [32, с.182-194].

Отже, аналізуючи положення законодавства щодо мети та завдань дізнання як форми досудового розслідування, слід зауважити, що норми чинного КПК України недостатньо відображають окремі положення його проведення, а інколи суперечать одна одній. Вважаємо, що варто привести у

відповідність деякі статті КПК України, які стосуються, зокрема, строків дізнання та їх продовження, правового регулювання процесуального порядку та строків затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок. Вирішення окреслених проблемних питань, які виникають під час дізнання є передумовою додержання загальних засад кримінального провадження та винесення законного, обґрунтованого та вмотивованого судового рішення, що сприятиме додержанню прав і законних інтересів його учасників та виконанню завдань кримінального провадження [32, с.182-194].

2.3. Суб'єкт провадження дізнання кримінальних проступків

Економічні, політичні та соціальні трансформації, зумовлені становленням правової держави і еволюцією громадянського суспільства, виступають ключовим фактором у реформуванні всіх правових інститутів. Особливу увагу варто приділити інституту кримінального судочинства, оскільки становлення та розвиток будь-якої держави є невід'ємно пов'язаними з формуванням репресивного механізму.

У контексті реалізації масштабних реформ, 1 липня 2020 року в Україні було запроваджено інститут кримінальних проступків. Це стало можливим завдяки прийняттю Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», ухваленого 22 листопада 2018 року. (зі змінами й доповненнями) [122]. На нього було покладено сподівання підвищити ефективність досудового розслідування та судового розгляду злочинів невеликої тяжкості [110, с. 4].

Якісна характеристика правових інститутів є невід'ємною складовою будь-якого наукового дослідження в галузі юриспруденції. Вона слугує фундаментом для глибокого розуміння та аналізу правових явищ, а також для формулювання обґрунтованих висновків та рекомендацій.

З метою якісної характеристики інституту дізнання необхідно проаналізувати суб'єктів, які здійснюють таку форму досудового розслідування.

Для характеристики суб'єктів кримінального провадження, часто у використовується поняття «процесуальний статус» [12; 82; 149; 165] або «правовий статус» [9; 105; 167].

Одночасно з описом відповідних суб'єктів, автори часто не розкривають сутність ні «процесуального статусу», ні «правового статусу». Відсутність нормативного визначення даних понять у контексті кримінального процесу ускладнює виокремлення базових елементів кожного з них, що є необхідним для стандартизації подальших досліджень суб'єктів кримінального провадження.

У науковій літературі поряд з поняттям процесуального статусу дослідники часто використовують такі терміни, як правовий статус та правове становище, для характеристики суб'єктів кримінального провадження [80, с. 22].

Правовий статус та правове становище є фундаментальними елементами характеристики суб'єктів кримінального провадження, визначаючи їхні ролі, права, обов'язки та відповідальність у процесі правосуддя.

Взаємодія правового статусу та правового становища забезпечує цілісність правового регулювання та належне функціонування кримінального правосуддя. Вона дозволяє чітко окреслити межі прав та обов'язків кожного суб'єкта, забезпечуючи реалізацію принципу верховенства права, права на справедливий суд та дотримання прав людини.

Також можна говорити, що, правовий статус і правове становище суб'єктів кримінального провадження впливають на ефективність та результативність кримінального процесу. Чітко визначені права та обов'язки сприяють забезпеченню процесуальної дисципліни, зменшенню кількості

правопорушень та помилок під час провадження, а також підвищенню довіри суспільства до системи правосуддя.

Це нашо́вхує на думку, що, правовий статус та правове становище є взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими елементами, які забезпечують структурованість і ефективність кримінального провадження, сприяючи справедливому і неупередженому розгляду кримінальних справ.

Проте сталого підходу до розуміння цих термінів та їх взаємозв'язку не існує. Відтак, для належного розуміння співвідношення між цими поняттями і поняттям процесуального статусу, необхідно ретельно дослідити відповідні споріднені поняття в межах об'єкта дослідження.

Деякі науковці вважають поняття що поняття правовий статус та правове становище є тотожними. Так, наприклад, О. Скакун стверджує, що «це слова – синоніми, які етимологічно збігаються» [156, с. 378].

Існують також протилежні точки зору щодо цього питання. Наприклад, Т. Степанова вказує, що правове становище є значно ширшим поняттям і присутнє в особи в будь-який момент, тоді як правовий або процесуальний статус проявляється лише під час вступу у конкретні правовідносини, будь то матеріальні чи процесуальні [с. 39]. З аналізу змісту понять «статус» і «становище» можна зробити висновок, що статус є більш статичним поняттям, у той час як становище, на відміну від статусу, є динамічнішим і відображає оперативні зміни у статусі суб'єкта залежно від конкретної ситуації. Це також підкреслює О. Харитонova, яка вважає, що правовий статус асоціюється зі стабільним правовим станом суб'єкта, тоді як правове становище змінюється відповідно до правовідносин, в яких суб'єкт бере участь. [1, с. 71].

У своєму дослідженні кримінальних процесуальних функцій категорії правового та процесуального статусу суб'єктів кримінального провадження не обійшла увагою І. Гловюк. Вона відзначила, що категорію «кримінально-процесуальний статус» слід розглядати як специфічну у порівнянні з категорією «правовий статус». При цьому, враховуючи наявність у теорії

права та кримінально-процесуальній доктрині різних підходів до визначення змісту правового статусу, вона запропонувала: «до правового статусу слід включати лише права, свободи, законні інтереси та обов'язки особи. Важливо розуміти, що законний інтерес у кримінальному процесі є самостійним елементом кримінально-процесуального статусу». [27, с. 50].

Щодо структури відповідних понять, Т. Степанова вказує, що «поняття правовий статус включає права, обов'язки та відповідальність». З іншого боку, правове положення (або становище), як вона стверджує, є більш об'ємним поняттям, оскільки включає також правосуб'єктність, місце в системі, принципи, гарантії реалізації та захисту прав [161, с. 37]. Більш широку набір складових елементів правового статусу запропонував О. Бондаренко, відзначаючи наступні аспекти: «процесуальні права, гарантії процесуальних прав, процесуальні обов'язки та ретроспективна відповідальність за їх невиконання» [12, с. 6].

Стосовно розширення складових правового статусу, ми вважаємо таку позицію раціональною. У разі обмеження правового статусу лише до прав і обов'язків, характеристика відповідного суб'єкта буде неповною і не дозволить детально вивчити особливості його правового статусу.

Також в рамках дослідження поняття правового статусу варто вийти за рамки правового статусу суб'єкта кримінального провадження і за аналогією дослідити поняття правового статусу державного органу, звернувшись до визначення А. Куліша, який вказує, що «у літературі суть відповідного поняття зводилася переважно до визначення його компетенції, встановленого законодавством кола прав та обов'язків» [75, с. 86], що як вважається, не розкриває у повній мірі зміст поняття «правовий статус». Також варто зазначити, що «правовий статус держави ототожнюють із певною сукупністю повноважень юридично владного характеру, реалізація яких забезпечує виконання покладених на нього завдань» [75, с. 95]. На що О. Бандурка справедливо повідомляє, що «відповідне визначення є вузьким, адже не охоплює значної частини питань організації та діяльності державних органів,

які визначають їхній правовий стан або статус (ці два поняття часто ототожнюють, розглядають як синоніми)» [7, с. 125]. Отже, з визначень правового статусу державного органу, який надавався А. Кулішем, вбачається, що структурно останній складається з компетентності, яку умовно можна назвати повноваженнями або правами і обов'язками, однак відповідні структурні елементи не розкривають особливості організації та взаємодію між собою державних органів, що, зважуючи на вищезазначену умову аналогії, також стосується і суб'єктів кримінального процесу [154, с. 20].

Варто згадати О. Якімова, який висунув власну точку зору на розподіл правового статусу державного органу. Він запропонував розглядати елементи цієї категорії як умовні блоки, що стануть її складовими частинами. Це підштовхнуло до формування наступних блоків:

- «цільовий, тобто призначення та завдання органу (у тому числі його функції);
- «структурно-організаційний», до якого належать питання утворення органу, його структура, штати;
- «компетенцію та відповідальність».

Хоча таку структуру було піддано критиці Р. Яковлєвим, який вважає «сумнівним виокремлення як самостійного блоку компетенції та відповідальності» [194, с. 31]. Проте важливо зазначити, що термін «повноваження» дійсно включає в себе права і обов'язки. Проте цей термін застосовується лише до штучно створених суб'єктів, на відміну від фізичних осіб, які мають природні права, що наділені відповідними правами і обов'язками у передбаченому законом обсязі. Наявна думка і про виділення функціонального блоку, «об'єднавши таким чином функції та повноваження» [83, с. 24].

Кожна посадова особа, будучи працівником відповідного органу, який має визначену законом компетенцію і повноваження, який, в свою чергу розповсюджує ці компетенції та повноваження на відповідних посадових

осіб.

Аналізуючи широкий спектр понять, пов'язаних з категорією процесуального статусу, та їх взаємозв'язок у юридичній літературі, ми вважаємо доцільним зосередити увагу на самій категорії процесуального статусу суб'єкта, який проводить дізнання, а також на похідних від неї категоріях, таких як правовий статус і правове становище.

Що ж стосується поняття статусу, воно має наступне значення: «статус – правове становище, певний стан чогось» [46, с. 402].

Правовий статус – це регламентовані чинними нормативно-правовими актами функції, права, обов'язки та відповідальність, які формально визначають становище суб'єкта у взаємодії його із іншими суб'єктами правового життя.

Оскільки відповідна категорія є узагальненою та повинна бути шаблонною для "спеціальних" правових статусів, раціональніше використовувати підхід, запропонований О. Якимовим. Цей підхід полягає у використанні блоків для побудови елементів правового статусу, які відображають загальне спрямування складових частин цілісної структури. Це дозволить застосовувати дану структуру для опису переважної більшості наявних правових статусів різних суб'єктів без втрати смислової суті блоку.

Запропонована структура правового статусу:

I. Функціонально-цільовий аспект:

- Загальна спрямованість: Визначає місце та роль суб'єкта в системі суспільних відносин, окреслюючи його цільове призначення.

Складники:

A) Функції: Сукупність завдань, які покладаються на суб'єкта та які він зобов'язаний виконувати.

B) Завдання: Конкретні цілі, досягнення яких очікується від суб'єкта в рамках його функцій.

B) Мета: Сутнісне призначення суб'єкта, що впливає з його функцій та завдань.

II. Правосуб'єктний аспект:

- Сукупність прав та обов'язків: Визначає юридичні можливості та зобов'язання суб'єкта.

1. Для фізичних осіб: Права та обов'язки, закріплені законодавством.

2. Для "штучно" створених осіб: Повноваження та компетенція, визначені законодавством та пов'язані з органом, де функціонує суб'єкт.

- Взаємозв'язок з функціональним аспектом: Повноваження та компетенція мають корелюватися з функціями суб'єкта, сприяючи їх виконанню.

- Вплив на кримінальне провадження: Забезпечення виконання завдань кримінального провадження.

III. Комунікативний аспект:

- Взаємодія з іншими суб'єктами: Визначає характер взаємодії суб'єкта з іншими учасниками правової системи.

А) Координація: Налагодження спільних дій з іншими суб'єктами для досягнення спільних цілей.

Б) Субординація: Підпорядкування більш вищим за статусом суб'єктам.

В) Реординація: Зміна підпорядкування в залежності від ситуації.

- Вплив на інших суб'єктів: Реалізація повноважень та компетенції впливає на інших учасників кримінального процесу.

- Статус суб'єкта: Процесуальна самостійність та незалежність, особливості реалізації внутрішнього переконання.

IV. Санкційний аспект:

- Юридична відповідальність: Визначає наслідки порушення суб'єктом чинного законодавства.

1. Делегування повноважень: Посадова особа несе відповідальність за реалізацію повноважень у рамках законодавства.

2. Порушення законодавства: Перевищення або невиконання повноважень тягне за собою юридичну відповідальність. [154, с. 20].

З використанням зазначеного підходу надамо коротку характеристику.

За функціональним призначенням суб'єктів дізнання можна розділити на дві категорії: 1) суб'єкти, до функцій яких належить виключно здійснення розслідування кримінальних проступків (дізнавач); 2) суб'єкти, які мають делеговані повноваження щодо здійснення розслідування кримінальних проступків в межах компетенції, передбаченої КПК України, та наряду із функцією розслідування виконують інші функції, передбачені чинним законодавством (особи, уповноважені на здійснення дізнання). При тому, що за функціями таких суб'єктів можна диференціювати, натомість за праксеологічною складовою вони мають єдино направлену діяльнісну компоненту, яка обумовлюється безпосередньо метою дізнання та завданнями, які вирішуються цими суб'єктами під час їх діяльності у цій сфері.

У наказі МВС України від 20.05.2020 року № 405 «Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України» на останні покладається низка завдань, які мають виняткове значення для забезпечення верховенства права та захисту суспільства [115].

Слід зауважити, що зазначений наказ поширюється виключно на підрозділи дізнання Національної поліції, натомість відповідно до ч. 3 ст. 39 КПК України дізнання також здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів, зокрема, органів безпеки, органів Бюро економічної безпеки України, органів Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України. На нашу думку, доцільно розробити спільний наказ, дія якого поширювалася б на всі підрозділи дізнання, незалежно від органу, до якого вони належать. Це виявляється нам логічним, адже внаслідок закладених у КПК України положень, підрозділи дізнання виконують однакові завдання, незалежно від органів, до яких вони належать.

Правосуб'єктний блок по суті є характеристикою процесуального статусу дізнавача, він визначається, у першу чергу, нормами КПК України, натомість підзаконні нормативно-правові акти теж впливають на формування повноважень. Якщо КПК України визначає загальні повноваження підрозділів дізнання, то підзаконні нормативно-правові акти деталізують такі повноваження, якими наділяються ці суб'єкти відповідно до їх місця у структурі підрозділів дізнання. Наприклад, наказом МВС України від 20.05.2020 року № 405 «Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України» передбачається диференціація повноважень начальника Управління дізнання, начальник відділу (сектору) дізнання ГУНП, начальник відділу (сектору) дізнання територіального підрозділу поліції. Окремо виділяється у зазначеному наказі організація діяльності дізнавачів Управління дізнання та відділів (секторів) дізнання ГУНП, які виконують організаційно-методичні функції. Зокрема, акцентується, що на них покладаються організаційно-методичні функції з надання практичної і методичної допомоги в організації роботи підрозділів дізнання територіальних органів поліції [115].

Правосуб'єктний блок неможливо розглядати відокремлено від організаційних процесів. З цього приводу стосовно дізнання М. Романов справедливо підкреслює, що здійснення та впорядкування організаційних процесів повинне забезпечувати отримання найкращого результату за найменших затрат відповідних ресурсів, а «Ці положення засвідчують, що функціонування як нормативної, так і організаційної складової під час організації роботи підрозділів дізнання НП України (усіх органів публічного врядування загалом) базується на створенні такої процедури (адміністративної, кримінальної процесуальної тощо), що уможлиблює досягнення максимального результату в умовах докладання мінімальних зусиль [146, с. 57].

Якщо характеризувати комунікативний блок, то слід говорити про взаємодію між дізнавачем та іншими учасниками кримінального

провадження, які визначені у межах їх повноважень та компетенції. Така взаємодія формується, як на суто процесуальному рівні (взаємодія дізнавача із процесуальним керівником – прокурором (ч. 3 ст. 40-1 КПК України), слідчим суддею та іншими учасниками кримінального провадження), так і організаційно-процесуальному рівнях (взаємодія дізнавача із керівником органу дізнання, який відповідно до ч. 1 ст. 39-1 КПК України уповноважений організовувати дізнання, а також реалізовувати повноваження направлені на реалізацію цієї функції (наприклад, визначені у розділі IV Наказу МВС України від 20.05.2020 року № 405) [115]).

Санкційний блок визначає відповідальність дізнавача за порушення чинного законодавства. Цей блок корелює із правосуб'єктним блоком, адже саме законність реалізації дізнавачем своїх повноважень впливає на наявність або відсутність санкцій щодо нього. Крім того, якщо звертатися до дисциплінарної відповідальності, то вона також залежатиме від комунікативного блоку у частині дій, які дізнавач виконує внаслідок реалізації повноважень керівником органу дізнання.

Хоча у ч. 1 ст. 40-1 КПК України і зазначено, що дізнавач наділений повноваженнями слідчого при провадженні дізнання, утім законодавець уточнює їх, викладаючи у ч. 2 ст. 40-1 КПК України. На нашу думку, не достатньо вірним є ототожнення повноважень слідчого та дізнавача. Хоча обидва суб'єкта і виконують функцію розслідування, натомість при провадженні дізнання передбачено, що для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань можуть бути проведені інші процесуальні дії. Натомість, при провадженні дізнання обмежуються можливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження тощо (це питання буде розглянуто більш детально далі у підрозділі). Сама спрощена форма дізнання, порівняно із досудовим слідством свідчить про те, що повноваження слідчого та дізнавача

не є тотожними. Відтак, і санкційна складова також різнитиметься у слідчого та дізнавача.

Для повного розкриття категорії процесуального статусу, окрім уже розглянутого поняття статусу, необхідно також приділити увагу поняттю "процесуальний".

Поняття "процесуальний" тісно пов'язане з особливостями регламентації відповідних норм у межах дії Кримінального процесуального кодексу та в рамках кримінальних процесуальних правовідносин. Слід зазначити, що дізнавач є суб'єктом кримінального провадження, тобто уповноваженим суб'єктом, чия діяльність має відповідати завданням кримінального провадження. Як уповноважений суб'єкт, він несе відповідальність за свою процесуальну діяльність, особливо якщо вона не відповідатиме встановленим вимогам. Зокрема, передбачена кримінальна відповідальність за умисні дії, які прямо порушують завдання кримінального провадження, закріплені у статті 2 КПК [64].

Ми вважаємо вірною думку В. Сидорчука, що «процесуальний статус за своїм призначенням визначає положення, місце особи у кримінальному провадженні, в свою чергу, місце особи її положення у кримінальному провадженні формує у підсумку учасника кримінального провадження» [154, с. 142].

Отже, слід підкреслити, що процесуальний статус є регламентованою відповідним процесуальним законодавством характеристикою суб'єкта, яка визначає його місце у системі суб'єктів процесу через виконання покладених на нього функцій та реалізацію закріплених у профільному законодавстві повноважень. Цей статус окреслює його роль та обов'язки в контексті виконання завдань конкретного виду провадження, в якому він бере участь. [154, с. 25].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» формою розслідування

кримінальних проступків є дізнання. В зв'язку з чим вказану формою розслідування здійснює дізнавач.

Підрозділи дізнання органів Національної поліції України (надалі – підрозділи дізнання) здійснюють досудове розслідування кримінальних проступків, що належать до компетенції Національної поліції України, у відповідності до вимог Кримінального процесуального кодексу України (КПК).

Структура органів дізнання Національної поліції виглядає наступним чином:

1. Управління дізнання Національної поліції України (далі – Управління дізнання);
2. відділи (сектори) дізнання ГУНП;
3. відділи (сектори) дізнання територіальних (відокремлених) підрозділів поліції (далі – відділи (сектори) дізнання територіальних підрозділів поліції).

На підрозділи дізнання покладається широкий спектр відповідальних завдань, які ґрунтуються на нормах чинного законодавства. До цих завдань належать та функцій на різних рівнях структурної побудови системи органів дізнання НП належать:

1. Процесуальна діяльність:
 - Проведення всебічного, повного і неупередженого дослідження обставин кримінального проступку.
 - Виявлення як обставин, що викривають підозрюваного або обвинуваченого, так і тих, що виправдовують їх.
 - Виявлення обставин, які пом'якшують або обтяжують покарання, надання їм належної правової оцінки.
 - Забезпечення прийняття законних і обґрунтованих процесуальних рішень.
2. Аналітична діяльність:

- Систематичний аналіз практики досудового розслідування кримінальних правопорушень. Це передбачає вивчення статистики, тенденцій, проблемних аспектів, а також кращих практик розслідування.

- Оцінка діяльності дізнавачів. Це включає аналіз їхніх методів роботи, результативності, дотримання законності та етичних норм.

- Розробка пропозицій щодо підвищення ефективності роботи підрозділів дізнання. Ці пропозиції можуть стосуватися вдосконалення методів роботи, навчальних програм, матеріально-технічного забезпечення тощо.

3. Підвищення якості та оперативності дізнання:

- Вжиття заходів для забезпечення неупередженого, всебічного та об'єктивного розслідування кримінальних правопорушень.

- Забезпечення дотримання строків досудового розслідування, встановлених чинним законодавством.

- Впровадження сучасних методик розслідування, використання нових технологій та наукових досягнень.

4. Узагальнення та поширення кращих практик:

- Вивчення та узагальнення позитивного досвіду роботи дізнавачів в Україні та за кордоном.

- Розробка методичних рекомендацій та посібників з розслідування окремих видів кримінальних правопорушень.

- Проведення навчальних заходів та тренінгів для дізнавачів з метою підвищення їхньої кваліфікації та майстерності.

5. Налагодження ефективної взаємодії:

- Організація взаємодії підрозділів дізнання з іншими структурними підрозділами Національної поліції.

- Співпраця з слідчими та детективами інших правоохоронних органів.

- Взаємодія з суб'єктами, які здійснюють судово-експертну діяльність.

- Співпраця з підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

- Налагодження ефективної взаємодії з прокурорами, які здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням.

6. Вдосконалення законодавчого забезпечення:

- Вивчення практики застосування дізнавачами норм права.
- Аналіз проблемних аспектів чинного законодавства.
- Розробка пропозицій щодо вдосконалення законодавства України з питань досудового розслідування.

7. Кадрове забезпечення:

- Забезпечення підбору кадрів для підрозділів дізнання з урахуванням їхніх професійних та особистих якостей.
- Організація навчання та підвищення кваліфікації дізнавачів.
- Виховання у дізнавачів високих моральних та етичних принципів.

8. Робота з громадянами:

- Організація, відповідно до законодавства України, розгляду та вирішення звернень громадян, які надходять у зв'язку з проведенням дізнання.
- Забезпечення неупередженого та об'єктивного розгляду звернень громадян.
- Інформування громадян про хід розслідування кримінальних правопорушень.

Такий широкий спектр завдань та функцій уповноважених суб'єктів органів дізнання НП виокремлений на основі, зокрема, норми КПК України, Наказу МВС України «Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України» № 405 від 20.05.2020 року.

Основною структурною одиницею підрозділів дізнання є дізнавач.

Відповідно до п. 4¹ ст. 3 КПК, дізнавач – це службова особа, яка працює у підрозділах дізнання органів НП; органах СБУ; органах БЕБ; органах ДБР.

У деяких випадках, визначених КПК, дізнавачем може бути уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів.

Важливо підкреслити, що дізнавач має право здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків лише в межах компетенції, чітко окресленій Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК України). Це означає, що дізнавач повинен діяти в рамках визначених законом повноважень і не може виходити за їх межі. Діяльність дізнавача регулюється відповідними статтями КПК України, що визначають його повноваження, обов'язки та обмеження. Таким чином, дотримання законодавства є ключовим аспектом роботи дізнавача, що сприяє забезпеченню законності та правопорядку в процесі досудового розслідування.

А. Гаркуша та Є. Петриченко зазначають, що ознаками поняття «дізнавач», яке викладене у п.4-1 ч.1 ст.3 КПК України, є: по-перше, така особа є службовою особою визначених у КПК правоохоронних органів та підрозділів України; по-друге, компетенція дізнавача встановлена у КПК України; по-третє, дізнавач уповноважений на здійснення досудового розслідування кримінальних проступків [24].

Згідно зі ст. 401 КПК, дізнавач під час здійснення дізнання_ наділяється повноваженнями слідчого. Дізнавач несе відповідальність за законність і своєчасність здійснення дізнання. У цій же нормі визначені і повноваження дізнавача [64].

Хоча дізнавач зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі, свої у КПК України задекларовано, що він діє самостійно у своїй процесуальній діяльності. Втручання осіб, які не мають на це законних повноважень, суворо забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування,

підприємства, установи, організації, посадові особи та інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення дізнавача.

Окрім обов'язків, чітко визначених у кримінальному процесуальному законодавстві, Наказ МВС України № 405 від 20 травня 2020 року покладає на дізнавача низку додаткових зобов'язань, які ґрунтуються на принципах верховенства права, неупередженості та законності.

До цих зобов'язань належать:

1. Бездоганне дотримання норм Конституції України, Кримінального процесуального кодексу та інших законів України, а також міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність у сфері досудового розслідування. Це слугує гарантією неупередженого та законного виконання службових обов'язків дізнавачем.

2. Забезпечення повноцінного, всебічного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень у межах строків, встановлених Кримінальним процесуальним кодексом. Це завдання потребує від дізнавача ретельного збирання та аналізу доказів, об'єктивної оцінки обставин справи та неупередженого прийняття процесуальних рішень.

3. Неухильне дотримання та захист прав і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження. Це стосується як потерпілих, так і підозрюваних, обвинувачених та інших осіб, чії права можуть бути задіяні під час розслідування.

4. Забезпечення конфіденційності інформації, що становлять державну чи іншу таємницю, що охороняється законом, а також інформації про приватне (особисте і сімейне) життя особи. Це слугує гарантією захисту прав громадян на недоторканність приватного життя та захисту персональних даних.

5. Уникання будь-яких дій, які можуть поставити під сумнів його об'єктивність та неупередженість. Це передбачає неупередженість у ставленні до всіх учасників кримінального провадження, неупереджену

оцінку обставин кримінального провадження та прийняття рішень на основі виключно законних підстав.

6. Обов'язковий самовідвід від участі в кримінальному провадженні у випадках, передбачених статтею 77 КПК України, в порядку, визначеному ст. 80 КПК. Це стосується ситуацій, коли у дізнавача є особистий інтерес у результаті розслідування, або коли є інші обставини, які можуть вплинути на його неупередженість [115].

Крім цього, Наказ МВС України № 575 від 07 липня 2017 р. містить перелік повноважень дізнавача щодо організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [124].

Взаємодія дізнавача з іншими підрозділами під час досудового розслідування є критично важливою для ефективного розслідування злочинів. Співпраця з оперативними підрозділами, експертними установами та прокуратурою забезпечує всебічність та об'єктивність зібраних доказів. Оперативні працівники надають необхідну інформацію та підтримку під час проведення невідкладних заходів, тоді як експерти проводять спеціалізовані дослідження, що підтверджують або спростовують версії подій. Прокуратура контролює законність дій дізнавача, сприяючи дотриманню прав та свобод учасників процесу. Така взаємодія забезпечує повноту, всебічність і неупередженість розслідування, підвищуючи його ефективність і якість.

Під час проведення досудового розслідування кримінальних проступків дізнавач має повноваження самостійно приймати процесуальні рішення, за винятком ситуацій, коли закон вимагає прийняття рішення слідчим суддею, судом або згоду прокурора. Він несе відповідальність за законність та своєчасне виконання цих рішень.

Аналізуючи процесуальний статус дізнавача варто проаналізувати його процесуальну самостійність.

Зазначені вище законодавчі акти підтверджують процесуальну

самостійність цього суб'єкта при прийнятті необхідних рішень під час досудового розслідування кримінальних проступків. Крім того, на дізнавача покладається обов'язок щодо законності та своєчасності виконання прийнятих ним процесуальних рішень або тих, які ухвалені слідчим суддею, судом, або на які надана згода прокурора. Однак для проведення повного аналізу цього питання, доцільно звернутися до наукових досліджень, що стосуються вказаної теми.

Для глибшого розуміння цього питання пропонується спрямувати увагу на дослідження процесуальної самостійності слідчого. Ці два суб'єкти мають повноваження з проведення досудового розслідування, хоча вони різняться за видами кримінальних правопорушень, які підпадають під їх компетенцію.

Процесуальна самостійність слідчого є основоположним принципом кримінального провадження. Вона означає, що слідчий має право самостійно приймати рішення щодо проведення слідчих дій, вибору методів і засобів розслідування, оцінки доказів і визначення напрямку розслідування. Цей принцип забезпечує незалежність слідчого від стороннього впливу, дозволяючи приймати неупереджені рішення, орієнтовані на об'єктивність і справедливість.

У науковій доктрині процесуальну самостійність слідчого розглядають як його право, засноване на внутрішньому переконанні, що впливає з всебічного, повного й неупередженого розгляду всіх обставин кримінального провадження. Керуючись законом, слідчий приймає відповідні процесуальні рішення та здійснює дії, пов'язані з веденням досудового розслідування, такі як збір доказів, проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, а також застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Винятком є випадки, коли закон вимагає отримання на це згоди прокурора чи слідчого судді з метою досягнення завдань кримінального провадження. [66].

О. Баулін глибоко досліджує феномен процесуальної самостійності слідчого, розкриваючи його двоїсту сутність. З одного боку, це властивість досудового слідства, яка надає слідчому повноваження самостійно приймати

рішення та здійснювати слідчі дії в межах розслідуваних ним кримінальних справ. З іншого боку, процесуальна самостійність слідчого постає як окремий процесуальний інститут, покликаний врегулювати комплекс відносин, що виникають у зв'язку з реалізацією слідчим своїх процесуальних повноважень. [10].

С. Охріменко зазначає, що процесуальна самостійність слідчого полягає у здатності відповідно до чинного законодавства самостійно, керуючись власним внутрішнім переконанням, здійснювати всі необхідні та можливі слідчі дії, ухвалювати процесуальні рішення, а також нести особисту відповідальність за порушення правових норм. Ця самостійність є фундаментом для вирішення ключових питань у ході розслідування кримінальних проваджень, таких як кваліфікація злочинного діяння, визначення обсягу обвинувачення, притягнення осіб як обвинувачуваних, направлення справи до суду або її закриття тощо.

Процесуальна самостійність слідчого виступає як одна з умов, що забезпечують дотримання законності при проведенні розслідувань. Відбувається логічне взаємне гарантування: особиста відповідальність слідчого підтримує його процесуальну самостійність, а ця самостійність, у свою чергу, слугує однією з передумов забезпечення законності. Навпаки, дотримання законності передбачає наявність процесуальної самостійності слідчого та його персональної відповідальності, яка не розподіляється з прокурором або начальником слідчого відділу [109].

Аналізуючи сучасний стан процесуальної самостійності слідчого, В. Дрозд зазначила, що ця самостійність полягає у здатності слідчого, як учасника кримінального провадження, здійснювати досудове розслідування без зовнішнього втручання з боку будь-яких фізичних або юридичних осіб, посадових осіб, представників державної влади або місцевого самоврядування. Така незалежність є необхідною умовою, зумовленою тим, що, відповідно до положень частини першої ст. 40 КПК України, на слідчого покладається відповідальність за своєчасність і законність проведення

процесуальних дій. Крім того, на слідчого накладається обов'язок своєчасного ухвалення процесуальних рішень, що безпосередньо впливає з принципу розумних строків, який вимагає, щоб кожна процесуальна дія або рішення в межах кримінального провадження були виконані або ухвалені у розумний строк [44, с. 33].

З нашого погляду, процесуальна самостійність дізнавача втілює принцип всебічного, повного та неупередженого встановлення обставин кримінального провадження. Це означає, що дізнавач має самостійно, керуючись внутрішнім переконанням та відповідно до закону, визначати шляхи проведення дізнання, приймати відповідні процесуальні рішення та здійснювати процесуальні дії, пов'язані з розслідуванням кримінального правопорушення. Однак існують випадки, коли закон вимагає отримання згоди прокурора, керівника органу дізнання або дозволу слідчого судді для визначення порядку та послідовності проведення таких процесуальних дій. Дізнавач також несе повну відповідальність за законне та своєчасне проведення цих дій.

Крім того положення ст. ст. 311 та 312 КПК передбачають механізми на рівні з процесуальним становищем слідчого щодо можливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора.

Таким чином, можна стверджувати, що процесуальна самостійність дізнавача присутня у КПК України, хоча і в дещо усіченому стані. Процесуальна самостійність дізнавача забезпечує незалежність його дій у межах розслідування, дозволяючи приймати рішення без стороннього впливу. Проте варто зазначити, що ця самостійність має свої межі, визначені законом. Дізнавач зобов'язаний діяти відповідно до встановлених норм і процедур, що регулюють його діяльність, і не може перевищувати свої повноваження. Водночас, наявність певних обмежень сприяє дотриманню законності та запобіганню зловживанням, що є важливим для забезпечення об'єктивності та справедливості у процесі досудового розслідування. Таким чином, процесуальна самостійність дізнавача, хоча і обмежена, є необхідною

умовою для ефективного та неупередженого розслідування кримінальних справ. Чинний КПК визначає дізнавача як процесуально самостійного суб'єкта кримінального провадження (ч. 4 ст. 40-1 КПК).

В той же час, незважаючи на те, що згідно зі ст. 40-1 КПК України, дізнавач під час провадження дізнання наділяється повноваженнями слідчого, проаналізувавши норми КПК, які регламентують застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій, вбачається що велика частина цих норм не містить згадки про такого суб'єкта провадження як дізнавач. Так, як слушно зазначається у доктрині [152], у спеціальних нормах, які регламентують порядок звернення до слідчого судді з клопотанням про здійснення виклику слідчим, прокурором (ст. 133 КПК України), приводу (ст. 140-141 КПК України), тимчасового доступу до речей і документів (ст. 160 КПК України), накладення арешту на майно (ст. 171 КПК України), про застосування запобіжних заходів (ст. 184 КПК України), про проведення обшуку (ст. 234 КПК України), про проведення негласних СРД (ч.3 ст. 246 КПК України) тощо дізнавач не визначений як суб'єкт звернення до слідчого судді з відповідним клопотанням. Зазначена ситуація створює підґрунтя для різного тлумачення існуючих норм, що впливає на формування судової практики, і як результат звужує повноваження дізнавача і його процесуальну самостійність.

Так, одні судді задовольняють клопотання дізнавачів про проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Зокрема, ухвалою слідчого судді Новгород-Сіверського районного суду Чернігівської області від 29 березня 2023 року задоволено клопотання дізнавача про надання дозволу на проведення огляду житла та іншого володіння особи [178]. Аналогічне рішення було прийнято слідчим суддею Голосіївського районного суду м. Києва про надання дозволу на тимчасовий доступ до речей і документів, які знаходяться у володінні Національної дитячої спеціалізованої лікарні [176]. У інших ситуаціях, слідчі судді відмовляють у

задоволенні клопотань дізнавача щодо проведення процесуальних дій, посилаючись на те, що чинні норми КПК України не дозволяють встановлювати аналогії у правах та обов'язках між учасниками кримінального провадження, якщо це не прямо передбачено положеннями КПК України.

Варто відзначити, що в ухвалі Борзнянського районного суду Чернігівської області від 20 серпня 2020 року, яка стосувалася повернення клопотання інспектора дізнання про накладення арешту на тимчасово вилучене майно, слідчий суддя глибоко проаналізував питання компетенції дізнавача щодо ініціювання арешту майна. Так слідчий суддя чітко окреслив, що хоча стаття 40-1 КПК України дійсно наділяє дізнавача певними повноваженнями, які за своїм змістом схожі на повноваження слідчого, проте у сфері арешту майна діє спеціальна норма права – частина 1 статті 171 КПК України. Ця норма чітко визначає коло осіб, які мають право звертатися з клопотанням про арешт майна до слідчого судді або суду. До цього кола належать виключно прокурор та слідчий, який діє за погодженням з прокурором. Важливо підкреслити, що у частині 2 статті 40-1 КПК України, яка визначає конкретні повноваження дізнавача, відсутнє право на звернення з клопотанням про надання дозволу на арешт майна. Це стало ключовим аргументом для слідчого судді, який прийняв рішення про повернення поданого клопотання прокурору. [175].

Також варто зазначити особливості законодавства щодо виключності дізнавача, як суб'єкта, який уповноважений здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

Отже, можна визначити два суб'єкти, які мають право здійснювати розслідування у формі дізнання:

1. Службова особа підрозділу дізнання певного правоохоронного органу, чії прямі службові обов'язки включають проведення досудового розслідування у формі дізнання.
2. Уповноважена особа іншого підрозділу цього самого

правоохоронного органу, серед чітких функцій проведення дізнання не є прямим.

Проте, зазначена норма не надає чіткого переліку службових осіб, яким можна надати процесуальний статус дізнавача. Норма також не визначає, хто саме є уповноваженою особою іншого підрозділу цих органів, яка має право в межах своєї компетенції, визначеної КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

Проведення ретельного аналізу відомчих нормативних актів дозволило чітко окреслити механізм надання працівнику поліції іншого підрозділу повноважень на здійснення досудового розслідування кримінальних проступків. Завдяки цьому аналізу вдалося встановити послідовність дій та вимоги, які повинні бути виконані для передачі таких повноважень. Зокрема, визначено умови, за яких працівник іншого підрозділу може бути залучений до розслідування, а також процедури оформлення відповідних документів і контроль за виконанням повноважень. Це забезпечує чіткість та прозорість процесу передачі повноважень, сприяючи ефективності розслідування та дотриманню законності.

Відповідно до пункту 1 Розділу 5 Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 20 травня 2020 року № 405, рішення про надання таких повноважень приймається на рівні:

- Голови Національної поліції України;
- начальників Головних управлінь Національної поліції в областях;
- начальників відповідних територіальних підрозділів поліції;
- осіб, які тимчасово виконують обов'язки зазначених посадових осіб.

Для реалізації цього рішення видається відповідний наказ. Засвідчена в установленому порядку копія такого наказу надсилається до органу прокуратури відповідного рівня.

Ця копія слугує підставою для:

- Внесення адміністраторами Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) відповідних відомостей про реєстратора до довідника організаційної структури ЄРДР.
- Надання працівнику поліції, уповноваженому на здійснення досудового розслідування кримінальних проступків, доступу до ЄРДР. [115].

Крім того, правова позиція, викладена у постанові Верховного Суду № 969/99/21 від 03.05.2022 року, чітко окреслює механізм визначення повноважень дізнавачів у кримінальному провадженні.

Згідно з цією позицією, такі повноваження надаються шляхом винесення постанови про доручення на проведення дізнання у кримінальному провадженні [117].

Важливо зазначити, що для підтвердження повноважень уповноваженої особи іншого підрозділу, яка виконує функції дізнавача у кримінальному провадженні, необхідно дотриматися двох умов:

1. Видання наказу про таке уповноваження.
2. Винесення керівником органу дізнання доручення про проведення дізнання у кримінальному провадженні.

Недотримання зазначених умов, тобто відсутність такого наказу, може мати суттєві негативні наслідки, а саме:

- усі зібрані докази будуть визнані недопустимими;
- суди можуть ухвалити рішення, які ускладнять або унеможливлять виконання завдань кримінального провадження.

На нашу думку, така регламентація можливості уповноваження для здійснення дізнання іншої особи може викликати низку труднощів. Здійснення функцій дізнавача в рамках розслідування кримінального проступку передбачає роботу з ЄРДР, адміністратором якого є Офіс Генерального прокурора, і доступ до роботи з ЄРДР надає саме цей орган. Однак призначення уповноваженої особи для здійснення дізнання визначається відомчим наказом МВС України який не розповсюджується на інші державні органи.

Крім того, зазначені нами проблемні аспекти процесуальної самостійності дізнавача, через не зазначення його як суб'єкта здійснення окремих слідчих та процесуальних дій, ще більш будуть проявлятися під час здійснення дізнання призначеними уповноваженими особами.

2.4. Належна правова природа дізнання кримінальних проступків

Правовою основою для побудови нової системи кримінальних правопорушень та їх диференціації на злочини і проступки є Концепція реформування кримінальної юстиції, що була схвалена рішенням Ради національної безпеки та оборони України від 15.02.2008р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» та затверджена Указом Президента України від 08.04.2008р. № 311/2008. Саме у цьому документі, щодо реформування кримінального законодавства, поставлено питання про запровадження до законодавства України кримінального проступку і визначено, що з метою гуманізації кримінального законодавства певну частину злочинів необхідно трансформувати в кримінальні проступки, обмежити сферу застосування покарань, пов'язаних із позбавленням волі, замінивши їх, наприклад, штрафними санкціями [62]. Відповідно до Стратегії розвитку органів системи МВС України на період до 2020 року, одним із негативних чинників у протидії злочинності є низька ефективність проведення досудового розслідування, що склалося внаслідок недосконалості відповідних правових механізмів, надмірного навантаження на органи досудового розслідування та їх неукомплектованості. Подолання цього вбачається шляхом упровадження інституту кримінальних проступків і нових процесуальних форм для підвищення ефективності досудового розслідування. Розслідування проступків має здійснюватися у формі дізнання і мати спрощену форму [164].

Необхідність запровадження кримінальних проступків в Україні М. Хавронюк та І. Когутич, обумовлюють низкою чинників: а) потребою

гуманізації кримінального права шляхом перетворення окремих нетяжких злочинів на кримінальні проступки; б) гарантуванням судового захисту прав особи у справах про кримінальне обвинувачення (щодо конфіскації майна, виправних робіт, короткострокового арешту тощо) вимогами ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; в) реалізацією вимог Конституції України про можливість конфіскації майна лише на підставі рішення суду; г) реалізацією положень Концепції удосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів щодо існування в майбутньому лише цивільних, адміністративних і кримінальних судів. Лише кримінальні суди мають бути наділені правом застосовувати такі покарання, як конфіскація майна, арешт; д) позбавленням адміністративних судів невластивих для них повноважень (розгляд адміністративних позовів Антимонопольного комітету, податкових органів, митних органів стосовно накладення штрафів і застосування конфіскації майна тощо) та наданням кримінальним судам цих повноважень щодо накладення стягнень у вигляді конфіскації майна; е) запровадженням кримінальної відповідальності юридичних осіб, що є прямою вимогою численних актів міжнародного права, в тому числі конвенцій Ради Європи та актів Європейського Союзу [8, с.190; 181, с.87; 70, с.637; 44, с.50].

В. Дрозд звертає увагу на те, що поняття «кримінальний проступок» було передбачено ще в Концепції реформування кримінальної юстиції України від 8 квітня 2008 року, де, як зазначає авторка, воно розглядалось як: 1) окремі діяння, що за чинним КК України відносяться до злочинів невеликої тяжкості, які відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства визначатимуться законодавцем такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки; 2) передбачені чинним КУпАП діяння, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство, дрібне викрадення чужого майна тощо) [44, с.54; 62].

Водночас у зазначеній вище Концепції вказувалося, що питання віднесення певного складу злочину, передбаченого КК України, до категорії кримінальних проступків має вирішуватися залежно від ступеня небезпеки та правових наслідків кримінально караного діяння для особи, суспільства і держави; практики застосування кримінального та адміністративного законодавства; міжнародного досвіду захисту людини, суспільства і держави від злочинів та проступків [62]. В. Дрозд визнає цілком виправданим диференційований підхід до віднесення конкретного суспільно небезпечного діяння до кримінального проступку, який доцільно використовувати під час розроблення правового механізму впровадження інституту кримінальних проступків у практичну діяльність [44, с.55].

Не вдаючись до аналізу всіх законопроектів з питань вдосконалення інституту кримінальних проступків до 2018 року, слід відзначити, що вони потребували нормотворчого доопрацювання, адже їх зміст не відповідав Конституції України та принципам кримінально-правової доктрини, закладеної в КК України, що ускладнювало застосування їх норм. Зокрема, О. Шармар, та в подальшому В. Дрозд, дослідивши проекти Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків», які вносились на розгляд до Верховної Ради України у 2012 році, дійшла висновку, що з метою удосконалення нормативних положень вказаного законопроекту необхідно: 1) узгодити текст законопроекту щодо проступків з Конституцією України; 2) реформувати законодавство таким чином, щоб адміністративний проступок зберіг свою юридичну сутність, не зазнаючи криміналізації. Крім того, з урахуванням історичного та зарубіжного досвіду, дослідниця вважає за доцільне: 1) уніфікувати назву адміністративного та кримінального проступку – щоб наявність антигромадського проступку не суперечила національній кримінально-правовій доктрині; 2) закріпити чіткі критерії, віднесення частини злочинів до категорії кримінальних проступків; 3) визначити поняття та суб'єкт кримінального проступку; 4) передбачити, чи

можлива складна форма співучасті при вчиненні таких діянь; 5) установити, чи існуватиме повторність злочинів і кримінальних проступків та її правові наслідки; 6) вказати, яка має бути система покарань чи стягнень, загальні засади їх призначення за вчинення проступку (проступків) або одночасно за вчинення проступку і злочину тощо [91, с. 56; 189, с.362].

Протягом 2018 року результати законотворчої діяльності з питань подальшого вдосконалення інституту кримінальних проступків можна охарактеризувати певним прискоренням щодо впровадження його в систему кримінального законодавства та вдосконаленням кримінально-процесуальних положень, що регламентують порядок здійснення дізнання як форми досудового розслідування. Зокрема Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII [122] узгоджено всі концептуальні позиції та були суттєво доопрацьовані окремі їх положення, зокрема: чітко визначено принципи та критерії розмежування кримінальних проступків та злочинів; узгоджено питання строків дізнання та судового розгляду кримінальних проступків; визначено коло суб'єктів, які проводять дізнання по кримінальним проступкам; уточнено перелік можливих негласних СРД під час дізнання; унормовано питання джерел доказів; зазначено, що готування до кримінального проступку не тягне за собою кримінальної відповідальності [18].

В умовах сьогодення слід визнати необхідність здійснення прогресивної політики щодо регламентації інституту кримінального проступку та важливість систематичності прийняття відповідних заходів, які відповідають загальним засадам кримінального провадження. Отже, нормативно-правові засади дізнання як форми досудового розслідування є основою формування механізму правового регулювання діяльності не лише органів дізнання – дізнавачів, прокурора, слідчого судді та суду, а й усіх учасників кримінального провадження [51, с.250].

Аналіз змісту положень глави 25 КПК дає змогу говорити, що в системі кримінального процесуального права з'явилася відносно відокремлена група норм, яка регулює порядок здійснення досудового розслідування у формі дізнання. Ця відокремлена група норм утворює інститут дізнання, як структурний елемент в системі кримінального процесуального права. Особливістю цього інституту є те, що окрім «традиційних» норм права його зміст також формують норми-винятки із загальних норм кримінального процесуального права в частині здійснення дізнання.

Зокрема, такі визначені у главі 25 КПК України. Втім, при включенні у нормативно-правові акти норм-винятків законодавець повинен завжди чітко вказувати на їх винятковість та умови щодо їх застосування. А це, в свою чергу, зумовлює появу у норм-винятків, окрім наявності загальних, що притаманні нормам права, специфічних ознак [78, с.210].

Однак внесення змін до глави 25 КПК України «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків» та доповнення її змісту новими статтями не вирішило всіх проблем. Моніторинг нормативно-правового регулювання дає можливість констатувати, що, окрім закріпленого розділу в КПК України, зміст інституту дізнання доповнюють також й інші нормативно-правові акти України, зокрема Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України від 20 травня 2020 року № 405. При системному аналізі зазначених норм, на жаль, відмічається неузгодженість такого «виняткового» регулювання – відсутність правової визначеності, прогальності та колізійності, що призводить до неоднозначної судової практики, зокрема питання щодо порядку обчислення процесуальних строків дізнання, визначення повноважень суб'єктів, що проводять дізнання, порядку та підстав затримання особи за вчинення кримінального проступку тощо. На нашу думку, узгодження зазначених норм із системою кримінального процесуального законодавства є пріоритетним напрямом досліджень.

В той же час, відповідно до статті 8 Конституції України та тлумачення Конституційного Суду України у відповідних рішеннях від 22.09.2005 № 5-рп [142], 29.06.2010 №17-рп [143], 11.10.2011 № 10-рп [139], одним з основних фундаментальних елементів принципу верховенства права є правова визначеність, згідно з якою юридичні норми мають бути чіткими, ясними і недвозначними, оскільки інше не може забезпечити їх однакове застосування та не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці

До того ж ЄСПЛ також неодноразово підкреслював у своїй практиці, що закони мають відповідати встановленому Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод стандарту, який вимагає достатньо чіткого формулювання правових норм у тексті нормативно-правових актів. Зокрема, «...Закон має бути доступним для зацікавлених осіб та сформованим з достатньою точністю для того, щоб надати їм можливість регулювати свою поведінку аби бути здатними – за потреби, за відповідної консультації – передбачати тією мірою, що є розумною за відповідних обставин, наслідки, які може потягнути за собою його дія» [138].

Однак, незважаючи на зазначені вимоги, положення Глави 25 КПК України щодо правового регулювання дізнання, містять правову невизначеність. Зокрема, дефініція терміну «дізнання» визначена у п. 4 ст. 3 КПК України сформульована досить коротко. А саме, що дізнання – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків. Зі змісту визначення дізнання, даного законодавцем, випливає що: 1) дізнання є формою досудового розслідування; 2) дізнання застосовується у кримінальних провадженнях щодо проступків за спрощеною формою. У п. 4¹ ст. 3 КПК України визначено, що дізнання здійснюється дізнавачем. При цьому таке визначення не дозволяє встановити ознаки та підстави, відповідно до яких відбувається відмежування таких кримінальних проваджень від тих, за якими проводиться досудове слідство. Тобто фактично логічний ланцюг понятійного апарату, що дозволяє

усвідомити сенс всього правового інституту, у даному випадку є незакінченим. Слід зазначити, що у кримінально-процесуальному законі не визначається безпосередньо зміст дізнання як форми досудового розслідування.

Концептуальне значення у визначенні змісту дізнання як форми досудового розслідування має встановлення певних критеріїв до суб'єктів його здійснення. У сучасному кримінальному процесуальному законодавстві проведення дізнання, кореспондоване у формі прав та обов'язків дізнавача, визначених у ст. 40¹ КПК України.

Органи дізнання віднесено до сторони обвинувачення у кримінальному провадженні відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України, що свідчить про те, що законодавець наділив їх функцією обвинувачення [64].

Початок досудового розслідування у формі дізнання розпочинається з того, що керівник органу дізнання згідно ч. 1 ст. 298 КПК визначає дізнавача, який здійснюватиме досудове розслідування у формі дізнання. У разі відсутності підрозділу дізнання керівник органу досудового розслідування визначає інших уповноважених осіб які здійснюватимуть досудове розслідування у формі дізнання. Відповідно до Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України від 20 травня 2020 року № 405 здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків уповноважені також працівники поліції інших підрозділів органів Національної поліції України, які, підпорядковуються з питань здійснення дізнання начальникові підрозділу дізнання, а в разі відсутності підрозділу дізнання - керівникові органу досудового розслідування в межах юрисдикції територіального підрозділу поліції [115]. Однак, наділення уповноваженої особи інших підрозділів повноваженнями здійснювати дізнання, не враховують принцип правової визначеності (стаття 8 Конституції України), оскільки чітко не визначають, що це за особи, яких підрозділів, яким чином і яким нормативно-правовим актом вони будуть уповноважені на виконання повноважень дізнавача [186, с. 126].

Відповідно до ч. 3 ст. 38 КПК дізнання здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів. Тобто за загальним правилом дізнання здійснює співробітник підрозділу дізнання – дізнавач, який наділяється повноваженнями слідчого. За слушним зауваженням Є. Лук'янчикова та Б. Лук'янчикова, відкритим залишається питання про уповноважених осіб інших підрозділів. Адже в Національній поліції достатня кількість інших підрозділів. Який порядок, хто саме та із числа яких саме підрозділів буде уповноважувати таких осіб на проведення дізнання. Чи будуть такі особи уповноважені на проведення дізнання на постійній основі, чи для дізнання за конкретним фактом? Якщо на постійній основі, то чому не призначати таку особу дізнавачем, що буде відповідати виконуваний нею функції [91, с. 428].

Водночас у п. 4-1 ч. 1 ст. 3 та у ст. 40-1 КПК України, а також у п. 1 Розділу V Наказу МВС України «Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України» № 405 від 20.05.2020 року, зазначено, що суб'єктом здійснення дізнання є саме дізнавач. В цьому разі за слушним зауваженням А. Гаркуші та Є. Петриченко, проведення будь-яких СРД та прийняття процесуальних рішень «інспектором» або «старшим інспектором», слід тлумачити як вчинення таких дій неуповноваженою особою, тобто особою, яка не має на це права. В результаті цього, докази зібрані такою особою є недопустимими та у подальшому викликають наслідок у вигляді ухвалення судами відповідних рішень, тим самим не виконуючи завдання кримінального провадження в цілому [24, с.268].

Статтею 40¹ КПК України визначено, що дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого [64]. З огляду на положення ч.3 ст. 214 КПК України для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку у формі дізнання передбачено ширший перелік процесуальних дій, які можуть проводитися до внесення відомостей до ЄРДР, порівняно із провадженням досудового слідства (ч. 3 ст. 214 КПК України) [64].

Однак розглядаючи питання стосовно реалізації дізнавачем своїх повноважень при здійсненні дізнання на підставах, передбачених ст. 40⁻¹ КПК України, варто зазначити, що дані положення містять низку як практичних, так і теоретичних проблем. Зокрема, ст.ст. 9, 25 КПК України, якими визначено, що законність є загальною правовою засадою, яка лежить в основі всієї публічної діяльності. Дотримання норм матеріального і процесуального права органами і службовими особами, які ведуть кримінальне провадження, є необхідною умовою досягнення ними завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК) [104]. Однак, положення ч 2 ст. 9, ч.1 ст. 25 КПК України не містить таких учасників, як дізнавач та керівник органу дізнання. Таким чином, можна зробити висновок, що законодавець наділяє дізнавача максимальним переліком цих повноважень. Але слід підкреслити, що незважаючи на спільність повноважень дізнавача та слідчого, все ж таки, зміст та мета використання їхніх повноважень не однакові. Відмінність, перш за все, обумовлена метою та завданнями, які стоять перед дізнавачем та слідчим. Проектуючи наші висновки на зміст інституту «орган дізнання», можемо констатувати, що це не більше ніж процесуальний статус, тобто суто формальна, юридична конструкція, що передбачає сукупність повноважень, що зводяться до дискреційних дозволів, приписів, заборон та підлягають реалізації суворо в рамках кримінально-процесуальної діяльності.

У зв'язку з чим, з метою правової визначеності вважаємо за доцільне доповнити викладений перелік ч 2 ст. 9, ч.1 ст. 25 КПК України такими учасниками, як дізнавач та керівник органу дізнання. Адже сутність проблеми полягає в тому, що вказані положення КПК України є досить нечіткими щодо здійснення дізнавачем та керівником органу дізнання своїх повноважень.

На наше переконання, зважаючи на викладене вище, пропонуємо до КПК України внести наступні зміни:

Положення частини 1 статті 25 КПК України викласти в такій редакції:

«Стаття 25. Публічність

1. Прокурор, слідчий, *дізнавач* зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила».

«Стаття 9. Законність

1. Під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, *керівник органу дізнання*, слідчий, *дізнавач* інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства.

2. Прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, *керівник органу дізнання дізнавач* зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень».

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Визначено, що відповідно до положень КПК України дізнання носить процесуальний характер, провадиться за правилами, закріпленими в КПК та покликане виконувати завдання кримінального судочинства передбачені ст. 2 КПК.

Встановлено, що мета дізнання визначається, виходячи з його завдань. Для досягнення цієї мети органи дізнання мають вирішити такі основні завдання: 1) охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; 2) швидке, повне та неупереджене встановлення обставин кримінального проступку і забезпечення можливості їх дослідження в судових стадіях процесу. Водночас, дізнання у своєму спектрі має й специфічні завдання.

Обґрунтовується, що дізнання – це одна із врегульованих законодавством форм досудового розслідування, яка складається з кримінально-процесуальної діяльності органів дізнання у кримінальних провадженнях щодо розслідування кримінальних проступків, має визначену чинним КПК України мету та завдання, вичерпний перелік учасників та суб'єктів дізнання, визначає їх права, повноваження, обов'язки та відповідальність, умови реалізації та прийняття відповідних процесуальних рішень. Зміст дізнання, як окремого інституту кримінально-процесуальної діяльності, що провадиться окремими суб'єктами, є забезпечення дотримання спеціальної кримінальної процесуальної форми провадження, що має свій вияв у:

- прийнятті типових саме для дізнання процесуальних рішень під час розслідування;
- особливостях застосування комплексу та порядку проведення процесуальних дій в цілому, зокрема (слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій;

- особливостей використання доказового масиву в кримінальних провадженнях, що сумовлено доказовим інструментарієм;

Пропонується усунути правову прогалину, щодо можливості використання повноважень діднавача у кримінальному провадженні, а також чіткого розмежування повноважень між керівником органу діднання та діднавачем, зокрема внесенням їх до переліку суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності (ч.2 ст. 9, ч.1 ст. 25 КПК України).

РОЗДІЛ III

ОСОБЛИВОСТІ НАЛЕЖНОЇ ПРАВОВОЇ ПРОЦЕДУРИ ДІЗНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

3.1. Кримінальна процесуальна характеристика окремих етапів дізнання

Варто згадати, що на XII Конгресі ООН з попередження злочинності і кримінального правосуддя, який пройшов в м. Сальвадор Бразилія 12-19 квітня 2010 року, предметом обговорення були ключові фактори, які сприяють ефективній боротьбі зі злочинністю в сучасних умовах [60]. Серед проблем, що негативно впливають на рівень злочинності, були детально проаналізовані такі аспекти, як «неефективні» та «затяжні» розслідування, обмежене застосування законодавства про звільнення від тримання під вартою, недосконала практика розгляду судових справ, а також нестача ресурсів у органів прокуратури та судових органів для проведення спрощеного (скороченого) провадження або недостатнє використання цих можливостей. Ці проблеми призводили до збільшення кількості нерозглянутих справ у суді, необґрунтованого затягування строків завершення слідства та передачі справ до суду, численних перерв у судових засіданнях і затримок у винесенні судових рішень. Така ситуація також впливала на подовження строку досудового тримання під вартою, що часто перевищувало можливий строк покарання [28, с. 238-244].

Питання початку досудового розслідування, з огляду на його нормативне закріплення в кримінально-процесуальному законодавстві України 2012 року, викликає численні наукові дискусії. Л. Лобойко зазначав, що питання початку досудового розслідування є одним із найбільш дискусійних, оскільки внесення до ЄРДР відомостей про подію, яка явно не є кримінальним правопорушенням, як це вважає заявник, може бути недоцільним [87, с. 33].

Відповідно до КПК України, питання початку досудового розслідування врегульовано главою 19 «Загальні положення досудового розслідування».

О. Татаров, досліджуючи проблемні аспекти початку досудового розслідування згідно з чинним Кримінальним процесуальним кодексом України, звертає увагу на скасування так званої «дослідчої» перевірки за заявами та повідомленнями про вчинення кримінального правопорушення. Це означає, що усі процесуальні обов'язки щодо перевірки таких заяв і повідомлень автоматично перейдуть на слідчого, а не на відповідні органи чи підрозділи, які ведуть оперативно-розшукову діяльність. Така зміна може призвести до ситуації, коли слідчим доведеться перевіряти найрізноманітніші та найбільш абсурдні заяви, відволікаючи їх увагу від розслідування серйозних та особливо складних злочинів. Ймовірно, це не сприятиме підвищенню якості досудового розслідування та ефективності захисту прав громадян з боку правоохоронних органів. Така ситуація може призвести до того, що більшість заяв і повідомлень про злочин не будуть розглядатись і, відповідно, не будуть внесені до ЄРДР [166, с. 183-184].

Деякі вчені висловлювали більш рішучі погляди на доцільність наявності етапу порушення кримінальної справи. Наприклад, В. Зеленецький стверджував, що цей етап та його результат є невиправданими у сучасному кримінальному процесі [30, с. 15]. Ю. Грошевий, О. Дідоренко та Б. Розовський висловлювали сумнів щодо необхідності цього етапу та висували ідею дослідження питання про впровадження повноцінного розслідування й дізнання від моменту отримання заяви чи повідомлення про підготовку або вчинення злочину [30, с. 73-78].

Після аналізу початкового етапу досудового розслідування згідно з КПК України, можна зробити висновок, що для старту досудового розслідування передбачені відповідні підстави. Хоча вони не прямо вказані в тексті КПК України, аналіз змісту ст. 214 КПК України дозволяє зробити такий висновок.

Згідно з наказом Міністерства внутрішніх справ України № 100 від 8 лютого 2019 року «Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події», чітко визначено джерела інформації про кримінальні правопорушення, включаючи кримінальні проступки.

Ці джерела інформації можна поділити на наступні категорії:

1. Заяви та повідомлення:

- заяви (повідомлення) від осіб: Ця категорія охоплює інформацію, що надходить до органів поліції від будь-якої особи, яка володіє знаннями про вчинення кримінального правопорушення;

- повідомлення від уповноважених осіб: До цієї категорії належать повідомлення від осіб, уповноважених на здійснення досудового розслідування, а також від службових осіб, які мають право приймати та реєструвати заяви (повідомлення).

2. Самостійне виявлення:

- обставини, виявлені слідчим: Слідчий або інша посадова особа органу поліції можуть самостійно виявити обставини кримінального правопорушення з будь-якого джерела. Це може бути інформація, отримана під час проведення інших слідчих дій, огляду місця події, вивчення матеріалів кримінальної справи тощо.

3. Повідомлення про затримання:

- інформування про затримання підозрюваного: Орган поліції може отримати інформацію про кримінальне правопорушення від осіб, які затримали підозрюваного під час вчинення або замаху на вчинення злочину, або безпосередньо після його вчинення, або під час безперервного переслідування.

4. Інші джерела:

- широкий спектр інших джерел: До цієї категорії належить будь-яка інформація, яка може допомогти органам поліції у виявленні та розслідуванні

кримінальних правопорушень. Це можуть бути повідомлення ЗМІ, дані з камер відеоспостереження, показання свідків, анонімні листи тощо [123].

Системний аналіз нормативно-правових актів вказує на те, що підставами для початку досудового розслідування можуть бути:

а) заяви про вчинене кримінальне правопорушення, які можуть бути усними або письмовими;

б) повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, які можуть надійти від різних джерел:

- повідомлення підприємств, установ, організацій і посадових осіб; б) повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу, відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України;

- повідомлення в засобах масової інформації;

в) самостійне виявлення слідчим або іншою посадовою особою органу поліції обставин, що свідчать про кримінальне правопорушення;

г) самостійне виявлення прокурором обставин, що свідчать про кримінальне правопорушення;

г) самостійне виявлення посадовими особами правоохоронних і контролюючих державних органів фактів кримінальних правопорушень. [120].

Оціночна правова категорія підстав для початку досудового розслідування, визначена в ч. 1 ст. 214 КПК України, відбирається уповноваженою особою на основі аналізу інформації, що міститься у приводах до початку розслідування та ознак злочину. Ознаки злочину та ознаки складу злочину є різними за змістом поняттями, в той же час вони є взаємопов'язані. Встановлення ознак злочину призводить до встановлення елементів складу злочину, а зібрана сукупність елементів складу злочину становить можливість для визначення ознак складу злочину і навпаки.

Враховуючи ймовірний характер інформації, що стає підставою для внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), відповідно до п. 5 ч. 5 ст. 214 КПК України,

ці відомості, окрім статті (частини статті) КК України, за якою попередньо кваліфікується злочин, мають чітко описувати обставини, що свідчать про його вчинення, тобто вказувати на ознаки конкретного злочину.

Згідно з п. 2 розділу III Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, затвердженого наказом МВС України від 8 лютого 2019 року № 100, письмові заяви (повідомлення), що містять відомості про ймовірне вчинення правопорушення, які надходять до центрального органу управління поліції або головного управління Нацполіції, після реєстрації службою діловодства негайно доводяться до відома керівника відповідного органу.

На підставі його резолюції, протягом 24 годин з моменту реєстрації, ці заяви (повідомлення) надсилаються до органів (підрозділів) поліції нижчого рівня за територіальною юрисдикцією, а також копії цих матеріалів - до відповідного структурного підрозділу органу поліції відповідно до напрямку його діяльності [127].

Ст. 214 КПК України втілює принцип публічності в кримінальному провадженні, згідно з яким прокурор, слідчий та дізнавач зобов'язані, у межах своєї компетенції, без зволікань розпочати досудове розслідування у випадках прямого виявлення ознак кримінального правопорушення (за винятком ситуацій, коли початок розслідування можливий лише за наявності заяви потерпілого).

Відповідно до положень першого пункту ст. 214 КПК України, на слідчого, дізнавача або прокурора покладається обов'язок негайного, але не пізніше 24 годин з моменту надходження заяви чи повідомлення про ймовірне вчинення кримінального правопорушення, або самостійного виявлення ними з будь-яких джерел обставин, що можуть свідчити про таке вчинення, внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР).

Термін «негайно» або «невідкладно» передбачає безперервну процедуру [118] або проміжок часу, встановлений з моменту виникнення

підстав для вжиття відповідних заходів, які є пріоритетними і здійснюються в першу чергу, але не пізніше наступного робочого дня або встановленого часу наступного робочого дня [125].

Отже, законодавець чітко визначає часові рамки, протягом яких заява або повідомлення про кримінальне правопорушення мають бути негайно, але не пізніше 24 годин після їхнього надходження, внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). Це вимога сприяє оперативності та ефективності розслідування, забезпечуючи своєчасний початок процесуальних дій. Дотримання цих строків є важливим для збереження доказів та захисту прав потерпілих, підозрюваних і інших учасників процесу. Внесення інформації до ЄРДР у встановлені строки також сприяє прозорості та контролю за дотриманням законності на всіх етапах досудового розслідування, що є критично важливим для досягнення цілей правосуддя.

При дослідженні нюансів початку досудового розслідування кримінальних проступків слід пильно звернути увагу на наступне. Згідно з п. 4 ч. 3 ст. 214 КПК України, до повноважень правоохоронних органів належить "вилучення знарядь та засобів вчинення кримінального проступку, речей і документів, що є безпосереднім предметом такого проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей". Це може бути здійснено як шляхом самостійного вилучення, так і в рамках особистого огляду або огляду речей.

Водночас ч. 1 ст. 298-3 КПК України передбачає вилучення речей і документів, які є знаряддям або засобом вчинення кримінального проступку чи безпосереднім предметом посягання, виявлені під час затримання, особистого обшуку затриманої особи або огляду речей.

Важливо зазначити, що в цій нормі не згадується про можливість самостійного вилучення, а лише про вилучення в рамках певної процесуальної дії, при цьому використовуючи термін "особистий обшук" на відміну від "особистого огляду", що описується в ст. 214 КПК.

На нашу думку, подібний механізм регламентації, передбачений ч. 3 ст. 214 КПК, свідчить про неповноту та прогальність. Це не відповідає принципам правової держави, на які неодноразово звертав увагу Конституційний Суд України у своїх рішеннях [140 ;141; 142].

Оскільки вилучення не є самостійною процесуальною дією, а здійснюється в рамках таких дій як огляд, обшук та затримання, вважаємо за доцільне в п. 4 ч. 3 статті 214 КПК вилучити слово «або», та викласти зазначений пункт в такій редакції: «вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, які виявлені під час затримання особи, особистого обшуку або огляду речей».

Також заслуговує на увагу такий невід'ємний елемент етапу початку розслідування як підслідність.

Деякі дослідники визначають підслідність як сукупність ознак кримінальної справи, від яких залежить віднесення її до компетенції конкретного органу досудового слідства чи дізнання. Саме підслідність визначається за сукупністю таких ознак [69, с. 214-215].

В теорії кримінального процесу залишаються питання щодо сутності, правової природи та видів підслідності. Неправильне тлумачення цих питань у законодавстві щодо кримінального провадження може завадити досягненню завдань кримінального провадження.

Враховуючи специфіку функціонування інституту підслідності під час здійснення дізнання, важливо підкреслити наступне.

Що стосується місця проведення досудового розслідування, то воно регламентується ст. 218 КПК України, відповідно до ч. 1 зазначеною статті встановлено, що «досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення» [64].

В рамках впровадження інституту дізнання до ст.218 КПК були внесені зміни, а саме: ч. 4 була доповнена абзацами 3 та 4, в тексті яких зазначено:

«Якщо під час досудового слідства буде встановлено, що особа вчинила кримінальний проступок за відсутності в її діях складу злочину, слідчий за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу дізнання з урахуванням підслідності.

Якщо при здійсненні дізнання буде встановлено, що особа вчинила злочин, дізнавач за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу досудового розслідування з урахуванням підслідності» [64].

Існуючі норми, що визначають підслідність у кримінальному провадженні потребують ґрунтовного аналізу. У рамках науки кримінального процесу виділяють п'ять видів підслідності: предметну, альтернативну, персональну, територіальну та за зв'язком справ. У ході дізнання застосовуються лише два з них: предметна та територіальна.

Предметна (родова) підслідність ґрунтується на кваліфікації вчиненого злочину.

Територіальна підслідність визначається місцем проведення досудового розслідування. Згідно з чинним законодавством, розслідування проводить слідчий того органу, який знаходиться в юрисдикції місця вчинення злочину.

Отже, місце проведення досудового розслідування підпорядковується принципам територіальної підслідності, а визначення органу, що його здійснюватиме, – предметної.

Аналіз норм КПК дозволяє зробити висновок, що ст. 218 КПК визначає місце проведення досудового розслідування за територіальним принципом, тобто залежно від місця вчинення злочину.

Питання ж предметної підслідності, тобто визначення органу досудового розслідування, уповноваженого на розслідування конкретного кримінального правопорушення, регламентуються положеннями ст. 216 КПК України.

Важливо зазначити, що зміна кваліфікації кримінального правопорушення зі злочину на проступок або навпаки, у першу чергу, тягне за собою зміну предметної підслідності.

Оскільки абзаци 3 та 4 ч. 4 ст. 218 КПК стосуються саме предметної підслідності, на нашу думку, вони не відповідають змісту ст. 218 КПК та повинні бути перенесені до ст. 216 КПК України. Це дозволить чітко розмежувати норми, що визначають місце проведення досудового розслідування (ст. 218 КПК), та норми, що визначають предметну підслідність (ст. 216 КПК), усунувши можливі суперечності та прогалини в законодавстві.

Проблематика правового регулювання строків у кримінальному судочинстві завжди була предметом пильної уваги [76; 74].

Процесуальні строки, встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом, визначають проміжки часу, протягом яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії. Ці строки слугують дієвим інструментом, що сприяє не лише оперативному розслідуванню та судовому розгляду, але й гарантує захист конституційних прав і свобод учасників кримінального провадження.

Недотримання цих строків, визначених кримінальним процесуальним законодавством України, веде до порушення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а в деяких випадках може й взагалі унеможливити належний захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень. Як слушно зазначають науковці, саме строки сприяють забезпеченню прав і законних інтересів осіб, залучених до кримінального процесу [54, с. 8].

На теперішній час законодавцем не встановлено строк дізнання з моменту внесення відомостей до ЄРДР і до повідомлення особі про підозру. Подібне регулювання правовідносин ускладнює розуміння та застосування цих норм, адже призводить до нерозуміння загального строку дізнання у разі

відсутності підозрюваної особи, що, вочевидь, призведе до плутанини у застосуванні цієї норми на практиці. Крім того, якщо відмову законодавця від визначення строків провадження досудового слідства шляхом скасування положень ч. 2 ст. 219 КПК України можна зрозуміти, то дізнання по суті є спрощеною формою провадження, а категорія кримінальних правопорушень не є складною та не становить значної (порівняно зі злочинами) суспільної небезпеки. Відтак вбачається, що ефективність його провадження може бути забезпечена з рахунок встановлення строків провадження дізнання до встановлення особи, що вчинила кримінальний проступок.

У Постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 6 червня 2023 року у справі № 461/9707/21 (провадження № 51-3012км22) було чітко окреслено, що КПК не містить чітко визначеного строку дізнання для кримінальних проступків з моменту внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР).

Це твердження набуває особливої ваги, адже кримінальні проступки, визначені ст. 12 КК, належать до категорії найменш суспільно небезпечних діянь.

Наступний ступінь градації злочинів за рівнем суспільної небезпеки представлений нетяжкими злочинами. Саме для цієї категорії злочинів ч. 2 ст. 219 КПК України чітко визначає строк досудового розслідування.

Зважаючи на те, що кримінальні проступки, згідно з чинним законодавством, характеризуються меншою суспільною небезпечністю порівняно з нетяжкими злочинами, логічно очікувати, що й строк їх розслідування не повинен перевищувати строк, встановлений для нетяжких злочинів [119].

Цей висновок ґрунтується на принципах пропорційності та справедливості, які є основоположними для функціонування правової держави.

У зв'язку з чим пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 219 КПК України пунктом наступного змісту:

«2. Строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань або винесення постанови про початок досудового розслідування у порядку, встановленому статтею 615 цього Кодексу, до дня повідомлення особі про підозру становить шість місяців - у кримінальному провадженні щодо кримінального проступку».

Отже, відлік строків дізнання розпочинається з моменту повідомлення особі про підозру, що чітко зафіксовано у ч. 3 ст. 219 КПК України.

Згідно з цією нормою, дізнання має бути завершено протягом:

- 72 годин: у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи за порядком, передбаченим ч. 4 ст. 298-2 КПК України;
- 20 діб: у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо підозрюваний не визнає вину або виникає необхідність проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або ж якщо кримінальний проступок було вчинено неповнолітньою особою;
- 1 місяця: у разі, якщо особою, якій повідомлено про підозру, було заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому ч. 2 ст. 298-4 КПК України [64].

Важливо зазначити, що ч. 2 ст. 294 КПК України передбачає можливість продовження строку дізнання у випадках, коли внаслідок складності провадження неможливо закінчити його протягом 72 годин або 20 діб з моменту повідомлення особі про підозру.

У таких ситуаціях прокурор має право продовжити строк дізнання до одного місяця з дня повідомлення про підозру.

Як слушно зауважує з цього приводу А. Воробей, максимальний строк досудового розслідування у формі дізнання, який становить один місяць з моменту повідомлення особі про підозру, хоч і відповідає принципу процесуальної економії, проте у випадках, коли виникає необхідність призначення та проведення амбулаторної або стаціонарної судово-

психіатричної експертизи підозрюваного, цього строку стає недостатньо через значний обсяг необхідних підготовчих процесуальних дій.

У зв'язку з цим, слід погодитися з думкою автора, що найбільш оптимальним строком у таких випадках буде два місяці з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, що відповідає строку досудового розслідування злочинів. Цей підхід дозволить забезпечити баланс між принципами процесуальної економії та всебічного, неупередженого розслідування кримінальних правопорушень [20, с.114]. У зв'язку з чим пропонуємо доповнити ч. 4 ст. 219 КПК України пунктом 1⁻¹ наступного змісту:

«4. Строк досудового розслідування може бути продовжений у порядку, передбаченому параграфом 4 глави 24 цього Кодексу. При цьому загальний строк досудового розслідування не може перевищувати:

1) двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, передбачених пунктом 3 частини третьої цієї статті».

Про продовження строку дізнання прокурор виносить постанову [64]. На нашу думку, така регламентація є неповною, адже необхідність проведення *додаткових* (виділено Ю.Г.) СРД визначається, у першу чергу, процесуальним керівником, який відповідно до п. 2 ст. 131-1 Конституції України здійснює й організацію досудового розслідування. Відтак, на нашу думку, саме він при прийнятті рішення про продовження строків дізнання, повинен в установленому законом порядку надати письмові вказівки дізнавачу щодо видів та строків проведення необхідних додаткових слідчих (розшукових) дій.

Важливим аспектом цього питання є й термінологічна неузгодженість, що спостерігається у ч. 1 ст. 298-5 КПК України.

Зокрема, у цій нормі використовується термін "слідчих і розшукових дій", тоді як для досудового розслідування кримінальних проступків

дозволяється виконувати не лише всі слідчі (розшукові) дії, але й негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені ч. 2 ст. 264 та ст. 268 КПК.

Ця термінологічна неузгодженість може призвести до неоднозначного тлумачення норм закону та порушення прав і свобод людини.

Для усунення цієї проблеми пропонується внести відповідні зміни до ч. 1 ст. 298-5 КПК України, уніфікувавши термінологію та чітко окресливши перелік допустимих дій під час досудового розслідування кримінальних проступків.

Отже, пропонуємо доповнити та викласти ч. 1 ст. 298-5 КПК України у наступній редакції: *«У разі необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, а також негласних слідчих (розшукових) дій строк дізнання може бути продовжений прокурором до двох місяців. Про продовження строку дізнання прокурор виносить постанову, а також у встановленому цим Кодексом порядку надає письмові вказівки щодо проведення додаткових слідчих (розшукових) дій та строків її проведення».*

Важливим етапом дізнання є повідомлення про підозру. КПК України, а саме Глави 22 та 25, не містить прямого визначення поняття підозри. Це визначення формується на основі інших норм КПК.

Згідно з тлумачним словником української мови, підозра – це думка про чийсь причетність до чогось негативного, сумнів у чийсь порядності, чесності, відданості тощо [159, с. 475].

Іншими словами, підозра – це припущення про суб'єкта злочину, засноване на неповній поінформованості про будь-які факти чи обставини, тобто їх імовірне пояснення. Це означає, що підозра виникає тоді, коли наявна інформація вказує на можливу причетність особи до злочину, але не є достатньо повною для ствердження її винуватості. Підозра може базуватися на різних джерелах інформації, таких як свідчення, докази або інші матеріали, що потребують подальшої перевірки та підтвердження. Важливо зазначити, що підозра не є рівнозначною звинуваченню, а лише вказує на необхідність подальшого розслідування для встановлення істини.

Враховуючи вищевикладене, а також визначення Європейського суду з

прав людини, яке трактує обвинувачення як офіційне повідомлення особи компетентним органом державної влади про наявність припущення про те, що особою вчинене кримінально каране правопорушення, можна зазначити, що у разі повідомлення особи про підозру у вчиненні злочину відповідно до чинного КПК, можна вважати, що кримінальне обвинувачення є пред'явленим. [35].

Відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК, з моменту повідомлення особі про підозру розпочинається процедура притягнення особи до кримінальної відповідальності. Притягнення до кримінальної відповідальності можливе лише на підставах і в порядку, передбачених законом.

Зміст повідомлення про підозру полягає в інформуванні особи про те, що їй інкримінується вчинення злочину та про те, що вона буде притягнута до кримінальної відповідальності.

З прикрістю слід констатувати, що саме на етапі виникнення підозри нерідко спостерігаються численні порушення прав та законних інтересів фізичних осіб.

Ця проблема ґрунтується на недосконалому нормативному регулюванні кримінально-процесуальної діяльності, яке не в повній мірі забезпечує належний захист прав і свобод громадян.

Незважаючи на постійні зусилля з удосконалення законодавства, у цій сфері все ще залишається багато суттєвих прогалин, які негативно впливають на ефективність правосуддя та підривають довіру до правоохоронної системи.

Це призводить до того, що правоохоронні органи можуть тлумачити норми закону на свою користь, що негативно впливає на права та свободи громадян [93, с.208].

Порядок повідомлення про підозру регламентується Главою 22 КПК України. В той же час, в рамках впровадження інституту дізнання, законодавець в Главі 25 передбачив окремо статтю 298-4 КПК України яка окремо регламентує особливості повідомлення про підозру під час

досудового розслідування кримінальний проступків.

Хоча дізнання є однією з форм досудового розслідування і повідомлення про підозру як під час досудового слідства, так і під час дізнання, несе в собі єдине значення, мету та завдання, однак, процесуальний порядок повідомлення про підозру під час здійснення дізнання має певні відмінності, які варто на наш погляд проаналізувати.

Відповідно до п. 11 ч. 2 ст. 36 КПК, повідомлення про підозру входить до компетенції прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва. А згідно ч. 1 ст. 276 КПК України «Письмове повідомлення про підозру складається прокурором або слідчим за погодженням з прокурором».

У той же час, в рамках здійснення дізнання, відповідно до ч. 1 ст. 298-4 КПК України «Письмове повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку складається дізнавачем за погодженням із прокурором у випадках та порядку, передбачених цим Кодексом» [64]. Таким чином, під час дізнання повідомлення про підозру складається виключно дізнавачем і погоджується з прокурором.

Однак це прямо протирічить п. 11 ч. 2 ст. 36 КПК України. Процедура складання повідомлення про підозру є обов'язковим елементом «повідомлення про підозру».

Вважаємо таке формулювання ч.1 ст. 298-4 КПК не зовсім вдалим, і з метою узгодження її з повноваженнями прокурора, необхідно викласти в наступній редакції «Письмове повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку складається прокурором, або дізнавачем за погодженням із прокурором у випадках та порядку, передбачених цим Кодексом».

Крім цього, на нашу думку, вимагає більш детальної уваги частина 2 ст. 298-4 КПК, відповідно до якої «Одночасно із врученням повідомлення про підозру особа інформується про результати медичного освідування та висновку спеціаліста за їх наявності. У разі незгоди з результатами

медичного освідчування або висновком спеціаліста особа протягом сорока восьми годин має право звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи. У такому разі дізнавач або прокурор має право звернутися до експерта для проведення експертизи із дотриманням правил, передбачених цим Кодексом» [64].

Таке формулювання норми, на наш погляд має деякі недоліки.

По-перше це стосується такої дії, як інформування. Згідно Великого тлумачного словника сучасної української мови інформувати це повідомляти про що не-будь, доводити до відома [17], тобто така дія передбачає доведення до відома про факт, а не про зміст. В ході аналізу КПК встановлено що законодавець вживає слово інформування лише 10 разів і в контексті саме донесення інформації. На нашу думку, для забезпечення прав та інтересів підозрюваного, доцільніше застосувати таку форму донесення інформації, як «ознайомлення». Оскільки чи погоджуватись чи не погоджуватись з медичним освідчуванням чи висновком спеціаліста, потрібно знати їх результати. Також варто зазначити що «ознайомлення» передбачає фіксування даного факту. До того ж така форма доведення до учасників кримінального провадження інформації більш широко застосовна та юридично визначена, адже у КПК України, оскільки зазначений термін використовується у КПК України аж 77 разів. Отже, на нашу думку, доцільніше замінити в частині 2 статті 298-4 КПК слово «інформувати» на термін «ознайомити».

Крім того, КПК України наразі не визначає форму ознайомлення та фіксування цієї процесуальної дії. На нашу думку, зазначене є прогалиною, адже такий факт має бути процесуально підтвердженим та оформленим. Відтак вбачаємо за доцільне доповнення ч. 2 ст. 298-4 КПК України та викласти її у наступній редакції: *«Одночасно із врученням повідомлення про підозру особі забезпечується право на ознайомлення з результатами медичного освідчування та висновком спеціаліста за їх наявності, про що складається відповідний протокол, у порядку, передбаченому цим Кодексом.*

У разі незгоди з результатами медичного освідчення або висновком спеціаліста особа протягом сорока восьми годин має право звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи. У такому разі дізнавач або прокурор має право звернутися до експерта для проведення експертизи із дотриманням правил, передбачених цим Кодексом» [64].

По друге, ч. 2 ст. 298-4 КПК України містить таке формулювання «У разі незгоди з результатами медичного освідчення або висновком спеціаліста особа протягом сорока восьми годин має право звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи. У такому разі дізнавач або прокурор має право звернутися до експерта для проведення експертизи із дотриманням правил, передбачених цим Кодексом». Крім того, якщо протягом встановленого строку особа не звернеться з клопотанням про проведення експертизи, відповідне клопотання може бути заявлено лише під час судового розгляду [64].

У тексті норми зазначено, що у разі незгоди з результатами медичного освідчення або висновком спеціаліста особа звертається до дізнавача, який в свою чергу теж має право звернутись до експерта для проведення експертизи. Наявність якогось права, означає що суб'єкт сам вирішує чи скористатись ним чи ні. Натомість, на нашу думку, необхідним є забезпечення прав підозрюваного під час провадження дізнання, відтак доцільніше було б говорити про обов'язок дізнавача та прокурора призначати експертизу, за наявних для того підстав, якщо підозрюваний незгоден з результатами медичного освідчення чи висновку спеціаліста. Це питання має декілька аспектів: по-перше, така незгода має бути обґрунтованою та не стати маніпулятивними зловживаннями своїми правами підозрюваними заради затягування дізнання та зловживання правами. По-друге, доцільно було б передбачити оформлення такої незгоди (свої пропозиції щодо цього ми більш детально висловимо у наступному підрозділі).

Має свої особливості і процесуальний порядок закінчення досудового розслідування кримінальних проступків. Етап закінчення досудового

розслідування має надзвичайно важливе значення, оскільки на цьому етапі відбувається узагальнення та оцінка зібраних доказів, прийняття рішення про подальшу долю кримінального провадження. Це може включати складання обвинувального акту, закриття справи у разі відсутності складу злочину або надання матеріалів стороні захисту для ознайомлення. Важливо, щоб процесуальні дії на цьому етапі відповідали всім вимогам закону, оскільки від цього залежить законність та обґрунтованість подальших процесуальних рішень. Закінчення досудового розслідування впливає на права і свободи всіх учасників процесу та забезпечує дотримання принципів справедливості і правосуддя.

Процесуальний порядок закінчення дізнання передбачений ст. 301 КПК України. Відповідно до частини 1 зазначеної статті «Дізнавач зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу, подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру, про що невідкладно письмово повідомляє підозрюваного, його захисника, законного представника, потерпілого» [64]. У подальшому, відповідно до пункту 3 ч. 2 ст. 301 КПК України «Прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомленням про підозру, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу, протягом двадцяти чотирьох годин здійснити одну із зазначених дій: звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності» [64]. Таким чином, відповідно до зазначеної норми обвинувальний акт при провадженні дізнання складається не дізнавачем, а самим прокурором на підставі поданих матеріалів дізнання.

У той же час згідно ч. 1 ст. 291 КПК «Обвинувальний акт складається слідчим, дізнавачем, після чого затверджується прокурором. Обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема, якщо він не погодиться з

обвинувальним актом, що був складений слідчим, дізнавачем» [64]. Враховуючи вищезазначене, слід констатувати наявність колізії між загальною та спеціальною нормами КПК України (колізія по горизонталі). Якщо виходити із правил подолання колізій, то у таких випадках пріоритет має віддаватися спеціальній нормі.

Продовжуючи міркування щодо цього питання, звернемося до важливого етапу кримінального провадження – відкриття матеріалів.

Доступ до матеріалів кримінального провадження є невід'ємним елементом права на захист, яке, у свою чергу, є складовою права на людську гідність. Це право гарантується не лише національним законодавством, але й міжнародними актами, зокрема, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини).

Вдосконалення законодавства, що регулює процесуальний порядок доступу до матеріалів досудового розслідування, слугує важливим інструментом для: підвищення рівня забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; забезпечення належної реалізації засад кримінального провадження під час виконання такої процедури [85, с.134].

Загальновизнаним є той факт що ознайомлення з матеріалами відбуваються до моменту складання обвинувального акту. Такий порядок також зафіксований і в ч. 1 ст. 290 КПК України [64], і ч. 5 ст. 301 КПК України, яка передбачає, що у разі прийняття прокурором рішення про завершення досудового розслідування в одній із форм, прокурор зобов'язаний у межах визначених КПК України строків, забезпечити надання особі, яка вчинила кримінальний проступок, або її захиснику, потерпілому чи його представнику копій матеріалів дізнання шляхом їх вручення, а у разі неможливості такого вручення - у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень, зокрема шляхом надсилання копій матеріалів дізнання за останнім відомим місцем проживання чи перебування таких осіб. У разі відмови вказаних осіб їх отримати чи зволікання з отриманням вказані

особи вважаються такими, що отримали доступ до матеріалів дізнання» [64]. З цього можна зробити висновок, що до моменту складання обвинувального акту орган досудового розслідування зобов'язаний надати сторонам кримінального провадження доступ до матеріалів кримінального провадження та ознайомлення з ними.

Виходячи з вищезазначеного, можна стверджувати, що ознайомлення сторін з матеріалами досудового розслідування кримінальних проступків здійснюється на етапі коли матеріали кримінального провадження знаходяться у прокурора, більш того відповідно до ч. 5 ст. 301 КПК України таке ознайомлення здійснюється особисто прокурором шляхом надання копій матеріалів.

Оскільки ознайомлення з матеріалами кримінального провадження здійснюється, коли матеріали знаходяться у прокурора, а повернення кримінального провадження дізнавачеві, відповідно до пункту 2 частини 2 статті 301 КПК можливе лише в рамках надання вказівок для проведення подальшого дізнання з продовженням строків, і ніяким іншим способом. З аналізу зазначених норм можна дійти висновку що обвинувальний акт в кримінальному провадженні щодо розслідування кримінальних проступків може складатись виключно прокурором.

У зв'язку з чим, на наш погляд є доцільним внести зміни до ч. 1 ст. 291 КПК України з тим, щоб виключити дізнавача як суб'єкта який уповноважений до складання обвинувального акту, та викласти її у наступній редакції «Обвинувальний акт складається слідчим, після чого затверджується прокурором. Обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим. В кримінальних провадженнях щодо досудового розслідування кримінальних проступків, обвинувальний акт складається прокурором».

3.2. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування у формі дізнання

Слід зауважити, що заходи забезпечення кримінального провадження слід розуміти як передбачені КПК України примусові заходи, які застосовуються за наявності відповідних підстав та в порядку, визначеному законодавством, з метою попередження та подолання несприятливих обставин, що перешкоджають або можуть перешкоджати досягненню цілей кримінального провадження та забезпеченню його ефективності [71, с. 367].

На переконання В. Фаринника, у державі головним заходом забезпечення належної поведінки громадян завжди було переконання. Якщо переконання не працює, до громадян застосовують примус або ж захід забезпечення кримінального провадження [180, с. 134].

Однією з ключових характеристик цих заходів є їх примусовий характер. Процесуальні заходи, передбачені ч.2 ст. 131 КПК України, покликані забезпечити ефективність кримінального провадження. Це, в свою чергу, зумовило об'єктивну потребу у створенні законодавчої моделі цих заходів, яка базується на принципах процесуального примусу [77, с. 248-252]. Таким чином, дуже часто науковці маючи, на увазі заходи забезпечення кримінального провадження, застосовують поняття «заходи кримінального процесуального примусу». Однак варто зазначити, що деякі науковці ототожнюють ці два поняття [188, с. 118–119.].

Ми ж вважаємо таке твердження доволі дискусійним. Наприклад, видатний український криміналіст Г. Кожевніков порушив вельми суттєве, на наш погляд, наукове питання, яке досі не має однозначної відповіді: «Чи можна ототожнити заходи кримінально-процесуального примусу, можливість застосування яких передбачалася відповідними статтями Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, із заходами забезпечення кримінального провадження, закріпленими у розділі II Кримінально-процесуального кодексу України 2012 року?» [57, с. 68–70].

Заходи забезпечення кримінального провадження, взяті в сукупності, утворюють єдину систему, окремі елементи якої тісно пов'язані між собою та взаємодіють. Взаємодія цих елементів забезпечує цілісність та ефективність кримінального провадження, дозволяючи оперативно реагувати на зміни в ситуації та адаптуватися до нових обставин. Це підвищує результативність роботи правоохоронних органів та суду, сприяючи захисту прав та законних інтересів учасників процесу.

Включення певних заходів до цієї системи не робить їх однорідними, а тим більше рівнозначними. Об'єднані спільною правовою природою, ці заходи відрізняються за змістом і обсягом примусу, конкретними цілями та процесуальними формами застосування, а також за колом осіб, щодо яких вони застосовуються. Оскільки деякі характеристики притаманні декільком заходам забезпечення кримінального провадження, їх можна згрупувати або класифікувати.

В рамках системного підходу та теорії систем до визначення системи застосовується цілий спектр методологічних інструментів, які дозволяють розглядати її як відмежовану множинність взаємодіючих елементів. Система заходів забезпечення кримінального провадження, будучи складною системою з багатогранними зв'язками між її компонентами, характеризується не лише наявністю множини елементів, але й їх внутрішньою єдністю [148, с.52].

На нашу думку, заходи кримінального процесуального примусу є ширшим поняттям, ніж заходи забезпечення кримінального провадження. Це пояснюється тим, що заходи процесуального примусу охоплюють не лише забезпечення належного ходу розслідування та судового розгляду, але й примусовий вплив на учасників процесу для виконання процесуальних обов'язків та рішень суду.

Багато вчених відносять до заходів кримінального процесуального примусу і деякі слідчі дії (обшук, освідування, тощо) [169], а також застосування зброї до особи, яка вчинила злочин [49]. Дискусія щодо

співвідношення цих понять точиться до теперішнього часу і заслуговує окремого дослідження, однак, на наше переконання, поняття заходи кримінального процесуального примусу є більш ширшим та включає в себе систему заходів забезпечення кримінального провадження.

Незважаючи на відсутність єдиного підходу до класифікації зазначених заходів серед науковців-процесуалістів, найпоширенішою в юридичній літературі є класифікація за цілями їх застосування.

Однак, при цьому спостерігається певна неузгодженість у кількості груп, на які поділяються заходи кримінально-процесуального примусу, а також у їх назвах.

Окрім класифікації за цілями застосування, в юридичній літературі також зустрічається класифікація за часом дії заходів кримінально-процесуального примусу на заходи, що тривають, тобто здійснюються безперервно протягом більш або менш тривалого часу (запобіжні заходи, зобов'язання про явку за викликом, поміщення обвинуваченого чи підозрюваного в медичний заклад, накладення арешту на майно та ін.) і короточасні (затримання та ін.) [97, с. 61].

Як зазначає Л. Лобойко, заходи забезпечення кримінального провадження є передбаченими законом заходами впливу на учасників кримінального процесу, які мають самостійне значення і не є правовими санкціями, застосовуючись з метою забезпечення виконання учасниками провадження їхніх обов'язків [86, с.215].

Л. Лобойко виділяє такі ознаки заходів забезпечення кримінального провадження:

1. Функціональне призначення: їхнє призначення полягає у забезпеченні виконання всіма суб'єктами кримінального провадження покладених на них обов'язків. Винятком є посадові особи компетентних державних органів, які здійснюють провадження, захисники та представники. За невиконання обов'язків до них застосовуються передбачені юридичні санкції, найчастіше дисциплінарні стягнення.

2. Самостійне значення: заходи забезпечення кримінального провадження не є елементом процесуальних дій. Ігнорування цієї ознаки призводить до неправильного включення до системи заходів забезпечення кримінального провадження слідчих (розшукових) дій, таких як обшук, освідування та інші. Примус у кримінальному процесуальному праві є обов'язковим елементом, оскільки норми права завжди забезпечуються примусовою силою держави. Тому віднесення всіх процесуальних дій до складу заходів забезпечення кримінального провадження, що мають самостійне значення, є помилковим.

3. Відсутність характеру правових санкцій: заходи забезпечення кримінального провадження, як правило, не мають характеру правових санкцій, які застосовуються у зв'язку з уже скоєним порушенням норм права. Заходи забезпечення "діють наперед", з метою гарантування виконання учасником свого обов'язку в майбутньому, враховуючи його попередню поведінку, яка може бути підставою для їхнього застосування. [86, с. 215].

В ст. 131 КПК закріплений виключний їх перелік заходів забезпечення кримінального провадження. Метою застосування заходів забезпечення кримінального провадження є досягнення дієвості кримінального провадження.

Під дієвістю кримінального провадження ми пропонуємо розуміти не лише формальне існування кримінального провадження, але й активний, результативний процес, спрямований на забезпечення законності, об'єктивності, неупередженості та всебічного, повного розслідування злочинів, виявлення та покарання винних осіб, а також відшкодування шкоди, заподіяної злочином.

Чинний КПК в аспекті функціонування інституту заходів забезпечення кримінального провадження в основній свої масі не передбачає особливостей його застосування під час здійснення такої форми досудового розслідування як дізнання. Процесуальний порядок передбачає однакові вимоги щодо підстав та порядку застосування основної маси заходів забезпечення

кримінального провадження. Тому з нашої точки зору не має необхідності охарактеризувати кожен із заходів забезпечення кримінального провадження передбачених ст. 131 КПК. Але існують певні заходи забезпечення кримінального провадження, застосування яких під час здійснення дізнання має певні особливості. І саме на таких заходах забезпечення ми хотіли б зупинитися.

В той же час варто зазначити, що в застосуванні багатьох заходів забезпечення кримінального провадження під час здійснення дізнання виникла певна плутанина.

В той же час варто зазначити, що в застосуванні багатьох заходів забезпечення кримінального провадження під час здійснення дізнання виникла певна плутанина. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року (зі змінами й доповненнями) [122], який вніс зміни та доповнення до Глави 25 КПК не передбачив будь-яких обмежень щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час здійснення дізнання, окрім особливостей застосування запобіжних заходів. Більш того цим законом передбачались доповнення до ст. 131 КПК, а саме «3. 10) п. 1 ч. 2 ст. 131 та ч.ч. 3 і 6 ст. 132 після слова "слідчий" в усіх відмінках доповнити словом "дізнавач" у відповідному відмінку;». Тобто поряд зі слідчим, до переліку ЗЗКП додали дізнавача.

І оскільки зазначений закон не передбачають обмежень щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження в рамках здійснення дізнання, таке бачення законодавця виглядає абсолютно логічним.

Однак в подальшому законодавець не вніс такі доповнення в Глави КПК, які безпосередньо регулюють порядок застосування заходів забезпечення кримінального провадження. В результаті виникла певна невизначеність.

Вважаємо, що для вирішення цього питання необхідно внесення

відповідних змін до КПК України, адже обсяг та характер повноважень дізнавача та слідчого не збігаються.

Що стосується решти заходів забезпечення кримінального провадження ми не будемо акцентували увагу, оскільки на нашу думку їх нормативне формулювання чітко вказує на порядок їх застосування. Відсторонення від посади передбачає застосування в рамках кримінального провадження щодо злочинів, що автоматично виключає його застосування під час здійснення в рамках дізнання.

В той же час існують певні заходи забезпечення кримінального провадження, застосування яких під час здійснення дізнання має певні особливості.

Першим заходом забезпечення кримінального провадження на який вважаємо за необхідне звернути увагу це – привід (ст. 140 КПК).

Привід - це такий захід забезпечення кримінального провадження, який за своєю суттю є реакцією на невиконання такого заходу забезпечення як виклик (ст. 133 КПК).

Однак ст. 133 КПК не передбачає здійснення виклику дізнавачем, ч. 2 ст. 140 КПК теж не містить згадки про дізнавача, як суб'єкта наділеного повноваженнями звертатись до суду з клопотанням про здійснення приводу.

Згідно з ухвалою Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 21 грудня 2020 року у справі № 308/1228/19 (провадження 1-кп/308/344/20) за обвинуваченням неповнолітнього ОСОБА_1 у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 185 КК України, суд постановив застосувати щодо неповнолітнього обвинуваченого примусовий привід, оскільки останній в судове засідання не з'явився та про причину своєї неявки не повідомив [174].

Отже не має ніяких перепон щодо можливості застосування приводу на стадії досудового розслідування під час дізнання. Однак відсутність зазначення дізнавача в нормах, які регулюють питання застосування виклику

та приводу, створює потенційну загрозу визнання таких дій дізнавача незаконними.

Не однозначним з нашої точки зору є і застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом.

Тимчасово вилученими можуть бути документи, які посвідчують користування таким спеціальним правом:

- 1) право керування транспортним засобом або судном;
- 2) право полювання;
- 3) право на здійснення підприємницької діяльності;
- 4) право на володіння та носіння зброї.»

У той же час під час здійснення дізнання законодавець передбачив ще одну процедуру: позбавлення права керування транспортними засобами, коли дізнавач тимчасово вилучає посвідчення водія до набрання вироком законної сили, але не більш як на три місяці з моменту такого вилучення, і видає тимчасовий дозвіл на право керування транспортними засобами

Такий підхід викликає певну плутанину. Відповідно до статті 15 Закону України «Про дорожній рух», кожен громадянин, який досяг встановленого цим Законом віку та не має медичних протипоказань, може у встановленому порядку отримати право на керування транспортними засобами відповідної категорії. Це право підтверджується посвідченням водія, порядок видачі якого встановлений постановою Кабінету Міністрів України від 8 травня 1993 року № 340 «Про затвердження Положення про порядок видачі посвідчень водія та допуску громадян до керування транспортними засобами» [126].

Тобто законодавець визначив, що навіть за вчинення злочину, тимчасове обмеження в користуванні правами здійснюється виключно за дозволом суду, а ч. 3 ст. 298-3 КПК, таким правом наділяє уповноважену особу що здійснює дізнання. Зазначена норма, дозволяє уповноваженій службовій особі тимчасово вилучити посвідчення водія до набрання вироком

законної сили, але не більше ніж на три місяці з моменту вилучення, викликає неоднозначні оцінки з точки зору її відповідності принципам законності та поваги до прав і свобод людини.

На нашу думку, по-перше, це є порушенням презумпції невинуватості. По-друге, обмеження прав особи у кримінальному провадженні може відбуватися виключно за рішенням слідчого судді, суду.

У зв'язку з чим, на нашу думку ч. 3 ст. 298-3 КПК підлягає скасуванню або має бути передбачений відповідний механізм судового контролю за цим заходом забезпечення кримінального провадження, а також відповідне доповнення розділу II КПК України таким заходом, підставами, умовами та порядком його застосування.

Багато дискусій викликала процедура застосування такого тимчасового запобіжного заходу як затримання в рамках здійснення дізнання.

Кримінальне процесуальне законодавство України чітко регламентує процедуру затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину.

Затримання може здійснюватися у двох основних формах:

1. Затримання підозрюваного або обвинуваченого на підставі ухвали слідчого судді або суду з метою приводу (статті 187-191 КПК України).
2. Затримання особи без ухвали слідчого судді або суду, яке, у свою чергу, поділяється на:
 - законне затримання (ст. 207 КПК України);
 - затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК України).

Як справедливо зазначається в юридичній літературі, ці види затримання мають суттєві відмінності за: метою, підставами, процесуальним порядком застосування, суб'єктами що здійснюють затримання [67, с. 187].

Конституція України теж не оминає увагою питання затримання як тимчасового запобіжного заходу, зокрема, у ч. 2 ст. 29 визначається, що задля нагальної необхідності запобігти злочинові чи його припинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під

вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом [61].

У першу чергу, слід звернути увагу на той факт, що Конституцією України фактично передбачено затримання у разі вчинення злочину, натомість про кримінальні проступки у конституційній нормі не йдеться.

Крім того, у цьому конституційному положенні замість терміну "затримання" використовується визначення "тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід". Законодавці свідомо обирають таке формулювання, аби підкреслити: тимчасовий характер цієї міри, її спрямованість на запобігання злочину або його припинення, необхідність судового контролю за її застосуванням.

Однак, у подальшому тексті ст. 29 Конституції України використовуються формулювання "затримана особа", "затримання", "затриманий". Це може здатися суперечливим, адже ці терміни традиційно використовуються для позначення затримання особи без рішення суду. Це підкреслює, що тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, передбачений ч. 2 ст. 29 Конституції України, є саме затриманням особи без рішення суду.

КПК України не містить положень, що забороняють затримання уповноваженими службовими особами до моменту внесення відповідних відомостей ЄРДР. Враховуючи це, слід погодитися з точкою зору, що фактичне затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, та її доставлення до органу досудового розслідування без попередньої ухвали слідчого судді та до внесення відомостей до ЄРДР щодо початку досудового розслідування, є цілком правомірним [94, с. 180].

У ході вивчення проблематики виникають питання щодо допустимості доказів, здобутих під час проведення обшуку особи, яка затримана. Обшук особи є частиною процесуальної дії, а саме - затримання особи, але він виконується з дотриманням вимог, що регулюють проведення слідчих (розшукових) дій. Згідно з КПК України, всі СРД можуть проводитися лише

під час досудового розслідування, тобто після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Єдиним виключення для цього правила є здійснення огляду місця події, який може бути проведений у невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР.

Оскільки затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, часто відбувається саме до початку досудового розслідування, то виникають питання: чи може проводитися обшук особи до внесення відомостей до ЄРДР, і чи не призведе це до того, що отримані під час цього обшуку докази будуть визнані судом недопустимими через порушення процедури їх отримання [144, с. 349-352].

На жаль, законодавець досі не надав відповідей на ці питання шляхом внесення відповідних змін до законодавства. Однак Офіс Генерального прокурора та Верховний суд роз'яснили це питання. Верховний Суд у своїй ухвалі від 16 лютого 2021 року дійшов висновку, що затримання особи та проведення особистого обшуку затриманої особи до внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) не суперечить нормам кримінального процесуального законодавства. Суд зазначив, що затримання без попереднього дозволу суду є непередбачуваною подією, тому вимога внесення відомостей до ЄРДР до моменту затримання є нереалістичною.

Особистий обшук затриманої особи має важливе значення не лише для фіксації доказів правопорушення, але й для забезпечення безпеки осіб, що здійснюють затримання, інших осіб, а також самої затриманої особи. Обшук дозволяє виявити та вилучити небезпечні предмети, зброю або інші заборонені речі, що можуть бути використані для завдання шкоди. Крім того, особистий обшук сприяє запобіганню спробам втечі або знищення доказів, що є критично важливим для забезпечення ефективності кримінального провадження. Процедура обшуку повинна проводитися відповідно до встановлених законодавством норм, з дотриманням прав та свобод затриманої особи, щоб уникнути порушень і зловживань. Таким чином,

особистий обшук затриманої особи є необхідним заходом для забезпечення законності, правопорядку та безпеки всіх учасників процесу, що сприяє досягненню цілей правосуддя та забезпечення справедливості у кримінальному провадженні. Відтак, проведення особистого обшуку не може бути відкладене до моменту внесення відповідних відомостей до ЄРДР. Таким чином, законність затримання та проведення особистого обшуку не може бути поставлена в залежність від часу внесення відомостей до ЄРДР, і це не впливає на допустимість доказів, отриманих під час такого обшуку [177].

Крім того, для якісного розуміння вимог зазначених положень Кримінального процесуального кодексу України, Офісом Генерального прокурора у 2020 році було розроблено лист «Щодо дотримання вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Кримінального процесуального кодексу України під час затримання особи» від 17 серпня 2020 року № 13/4-565вих-328окв-20. У даному листі зазначено, що однією з проблем, існування якої призводить до порушень основоположних свобод людини, зокрема права на свободу і особисту недоторканність, є невірне розуміння терміну "кримінальне провадження". Це призводить до того, що затримання фіксується не з моменту фактичного затримання, який чітко визначений у ст. 209 КПК України, а вже після внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань .

Лист роз'яснює, що кримінальне провадження, згідно з п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України, охоплює не лише досудове розслідування та судове провадження, але й процесуальні дії, пов'язані з вчиненням діяння, визначеного як злочин у КК України.

Це означає, що кримінально-процесуальне законодавство України починає регулювати правовідносини, що виникають у зв'язку зі злочином, вже на стадії його виявлення.

Важливо підкреслити, що саме з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) розпочинається досудове розслідування, яке є однією з ключових стадій кримінального провадження [120, с. 53-54].

В той же час ч. 1 ст. 298-2 КПК передбачає, що «Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, у випадках, передбачених п.п. 1 і 2 ч. 1 ст. 208 цього Кодексу, та лише за умови, що ця особа:

- 1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір;
- 2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку;
- 3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи;
- 4) перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим» [64].

Категорія «законна вимога» згадується у Законі України «Про Національну поліцію», натомість нормативно зазначена дефініція не визначена. На нашу думку, це є прогалиною чинного законодавства. Вважаємо за доцільне визначити це поняття та під законною вимогою уповноваженої службової особи (у контексті ст. 298-2 КПК України) розуміти передбачене законом звернення особи, яка уповноважена на здійснення затримання, щодо припинення протиправних дій та/чи опору працівнику правоохоронного органу.

Підстава, передбачена п. 4 ч. 1 ст. 298-2 КПК України наділяє уповноважену службову особу правом оцінювати на власний розсуд стан особи, що затримується. При цьому оцінка такого стану (алкогольне, наркотичне чи інше сп'яніння) має відбуватися разом із діями особи, які вона вчиняє, тобто має бути визначена кореляція між станом та ймовірністю спричинення шкоди особою собі чи оточуючим. Законодавець передбачає

механізм перевірки стану особи, затриманої на підставі п. 4 ч. 1 ст. 298-2 КПК України, що є логічним

Важливим аргументом на користь недійсності запропонованих положень щодо затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, є й Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Нечипорук та Йонкало проти України» [135].

Суд чітко зазначив, що згідно з українським законодавством позбавлення свободи без вмотивованого рішення суду можливе лише у виняткових випадках, чітко визначених законом.

Так, ст. 29 Конституції України допускає застосування такого заходу максимум протягом трьох діб і лише у випадку нагальної необхідності запобігти злочині або його перепинити.

Запропоновані ж положення фактично суперечать цим конституційним нормам. Вони передбачають можливість затримання особи без ухвали суду на необмежений термін, що не відповідає принципу законності та обмежує право на свободу особи, гарантоване статтею 22 Конституції України.

Крім того, ці положення не узгоджуються з положеннями КПК України, які чітко визначають підстави та порядок затримання особи.

Також не враховуються й зміни до Кримінального кодексу України, які були внесені. Ці зміни чітко окреслюють перелік кримінальних проступків, за які не може бути застосовано покарання у вигляді позбавлення волі. Таким чином, запропоновані положення щодо затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, суперечать Конституції України, КПК України та чинному Кримінальному кодексу України.

Крім того вбачається певне протиріччя між частинами 2 та 4 статті 298-2 КПК. Відповідно до частини 2 «Затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання» В той же час частина 4 цієї ж статті зазначає, що «Особу може бути затримано:

1) до сімдесяти двох годин - за умов, передбачених пунктами 1-3 частини першої ст. 298-2, та з дотриманням вимог ст. 211 цього Кодексу;

2) до двадцяти чотирьох годин - за умови, передбаченої пунктом 4 частини першої статті 298-2» [64].

На нашу думку, викладене таким чином формулювання ст. 298-2 КПК України, щодо строків затримання, ускладнює її розуміння та може призводити до плутанини.

Вагомим аргументом проти запропонованого скорочення строку затримання особи за вчинення кримінального проступку є слушна думка В. Дрозд, викладена у її коментарі до ч. 2 ст. 298-2 КПК України.

Вона зазначає, що встановлення такого короткого строку є необґрунтованим з огляду на суспільну небезпечність кримінальних проступків.

Необхідно враховувати, що юридична природа кримінального проступку полягає в гуманізації деяких складів злочинів з їх подальшим віднесенням до категорії менш тяжких діянь. Однак це не означає, що кримінальні проступки є менш суспільно небезпечними, ніж адміністративні правопорушення. Навпаки, вони можуть мати значний негативний вплив на суспільні відносини та потребують відповідного реагування з боку правоохоронних органів.

Крім того, важливо зазначити, що реалізація процесуальних прав учасників кримінального провадження та дотримання правових процедур під час досудового розслідування, зокрема при вчиненні кримінального проступку, потребують значних часових витрат для сторони обвинувачення. Ці витрати пов'язані зі збиранням та дослідженням доказів, встановленням обставин кримінального проступку, забезпеченням участі захисника та інших учасників процесу. Запропонований тригодинний строк затримання не дає можливості стороні обвинувачення належним чином виконати всі необхідні процесуальні дії, що може призвести до порушення прав і свобод особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального проступку, а також до ускладнення

розслідування та несправедливого винесення остаточного рішення у справі [44. с,60].

Таким чином, цілком обґрунтованою є позиція, що запропонований порядок регламентації строку затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, не відповідає засаді розумних строків.

На основі зазначеного вважаємо, що задля єдиного розуміння строків доцільним було б виключення ч. 2 ст. 298-2 КПК.

Суттєвим недоліком, на нашу думку, є відсутність в ст. 298-2 КПК норми щодо необхідності складання протоколу затримання особи, що вчинила кримінальний проступок, за прикладом ч. 5 ст. 208 КПК, де прописані основні вимоги до його складання. Ст. 298-2 КПК передбачає лише вимогу, щодо невідкладного надсилання копії протоколу прокурору.

Вважаємо це недоліком регламентації порядку затримання особи, що вчинила кримінальний проступок, який передбачений ст. 298-2 КПК. З нашої точки зору, необхідно доповнити ст. 298-2 КПК частиною, яка б регламентувала вимоги та порядок складання протоколу та вимоги до нього, або передбачити норму, яка б посилялась на вимоги ч. 5 ст. 208 КПК.

Неможливо також не торкнутися питань застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану. З початку повномасштабного вторгнення РФ до КПК України було внесено низку змін, які стосуються питань здійснення кримінального провадження у таких умовах загалом та застосування запобіжних заходів, зокрема.

Зокрема, відповідно до ч. 7 ст. 615 КПК України в умовах воєнного стану, якщо існують об'єктивні обставини, які унеможливають вручення затриманій особі письмового повідомлення про підозру у строки, визначені ст. 278 КПК України, строк для вручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі може бути продовжено до 48-ми годин, якщо ж такій особі протягом визначеного строку не буде вручено повідомлення про підозру, така особа підлягає негайному звільненню [64].

Слід зауважити, що ч. 2 ст. 278 КПК України передбачає загальну вимогу вручення письмового повідомлення про підозру не пізніше 24 годин з моменту затримання особи. При цьому у ст. 298-2 КПК України передбачені строки затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального проступку, які становлять, як 72 години, так і 24 години. Таким чином, постає питання, якщо в умовах воєнного стану особу затримали з підстав, передбачених п. 2 ч. 4 ст. 298-2 КПК України на 24 години, але через об'єктивні обставини їй неможливо повідомити про підозру, якими будуть такі строки? Зауважимо, що ст. 298-4 КПК України визначає тільки особливості повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку. А ч. 7 ст. 615 КПК України не розмежовує строки вручення повідомлення про підозру у вчиненні злочину та кримінального проступку за обставин та умов, передбачених у нормі. На нашу думку, необхідно передбачити у КПК України відповідну норму, яка б регулювала строки повідомлення про підозру у такому випадку. Логічно, якщо строк затримання становить 24 години, то повідомлення про підозру має бути вручено не пізніше цього строку.

Відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 298-2 КПК України затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, передбачений статтею 286-1 КК України, з ознаками перебування у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння або перебування під впливом лікарських засобів, що знижують її увагу та швидкість реакції, здійснюється не більш як на три години з обов'язковим доставленням такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідування [64]. Натомість невирішеними залишаються і питання проведення медичного освідування в умовах воєнного стану, коли відповідні установи, які його проводять, можуть не працювати за обставин обстрілів, блекаутів, сигналів «Тривога», може бути унеможливлене доставлення такої особи туди та існувати інші фактори, які можливі під час цього правового режиму.

3.3. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій

Конституційний принцип, закріплений у ч. 3 ст. 62 Основного Закону України, чітко окреслює, що «обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях» [61].

Цей основоположний принцип знайшов своє втілення і в положеннях КПК, який покликаний запровадити нову модель кримінального провадження, ґрунтуючись на таких ключових засадах: пріоритет прав і свобод людини; забезпечення змагальності та рівності сторін; оптимізація процесуальних процедур; розв'язання проблеми оперативності [121].

Ці завдання, чітко окреслені у ст. 2 КПК України, повною мірою реалізуються завдяки неухильному дотриманню принципу недопустимості використання незаконних доказів та припущень.

Частина перша ст. 223 КПК України надає чітке визначення слідчих (розшукових) дій, описуючи їх як комплекс заходів, спрямованих на:

- отримання (збирання) доказів: Цей аспект полягає у виявленні та фіксації фактичних даних, які можуть слугувати підставою для доведення вини чи невинуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення;
- перевірку вже отриманих доказів: Ця стадія передбачає ретельне дослідження та аналіз вже зібраних доказів з метою підтвердження їх достовірності, допустимості та юридичної сили.

М. Погорецький пропонує більш розширене трактування слідчих (розшукових) дій, розглядаючи їх, як сукупність:

- пошуково-пізнавальних прийомів: Ці прийоми спрямовані на активне виявлення та збирання фактичних даних, необхідних для розкриття злочину;
- посвідчувальних прийомів: Ці прийоми зосереджені на фіксації та документуванні зібраних фактичних даних, надаючи їм юридичну силу

та забезпечуючи їх допустимість у ході кримінального провадження[114, с. 393].

Важливо зазначити, що слідчі (розшукові) дії проводяться виключно уповноваженими на те суб'єктами, визначеними кримінально-процесуальним законом, у чітко встановленому порядку.

О. Старенький у своїх дослідженнях пропонує розширити визначення слідчих (розшукових) дій, надаючи їм не лише пошуково-пізнавальну та посвідчувальну, але й розшукову спрямованість.

Важливо підкреслити, що пошук і розшук є не тотожними, а різними правовими категоріями.

Пошук спрямований на виявлення відомих осіб, предметів та інших об'єктів, місцезнаходження яких невідоме.

Натомість розшук фокусується на встановленні невідомих осіб, які причетні до злочину, а також невідомих потерпілих, свідків, місцезнаходження викраденого майна та іншої інформації, яка має значення для кримінального провадження.

Таким чином, слідчі (розшукові) дії, згідно з позицією О. Старенького, являють собою комплекс заходів, що охоплюють:

- пошуково-пізнавальні прийоми: Ці прийоми спрямовані на активне виявлення та збирання фактичних даних, необхідних для розкриття злочину;
- розшукові прийоми: Ці прийоми зосереджені на встановленні невідомих осіб, які причетні до злочину, а також невідомих потерпілих, свідків, місцезнаходження викраденого майна та іншої інформації, яка має значення для кримінального провадження;
- посвідчувальні прийоми: Ці прийоми фіксують та документують зібрані фактичні дані, надаючи їм юридичну силу та забезпечуючи їх допустимість у ході кримінального провадження [160, с. 74].

Процесуальні дії, зазначає Д. Михайлик, є ширшою категорією, що охоплює СРД і НСРД, проведення яких спрямоване на виконання завдань

кримінального провадження [101, с. 220].

Ю. Чорноус у своєму дисертаційному дослідженні «Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення» акцентує увагу на тому, що процесуальні дії співвідносяться зі слідчими діями як ціле й частина і вирізняються низкою ознак. Так, до процесуальних дій належать усі передбачені кримінальним процесуальним законодавством заходи; слідчі дії є частиною процесуальних дій і виконують функції збирання, дослідження та оцінки доказів [187].

На думку деяких науковців, слідчими діями є процесуальні акти слідчого, які він вчиняє під час досудового розслідування правопорушень [79, с. 58-59], інші ж вважають, що це система кримінальних процесуальних правил й умов, здійснюваних з метою виявлення, вилучення, дослідження та фіксації доказів [67, с. 312]. Тобто поняття СРД можна тлумачити як у широкому, так і вузькому значеннях.

Не викликає сумнівів, що СРД є невід'ємною частиною процесуальної діяльності слідчого, дізнавача. Вони виступають як спосіб виконання завдань процесу доказування та основним елементом у здійсненні процесу розслідування кримінальних правопорушень. Завдяки їм збираються та досліджуються докази, які мають вирішальне значення для встановлення істини у кримінальному провадженні, виявлення винних осіб та притягнення їх до відповідальності. СРД ґрунтуються на принципах законності, об'єктивності, всебічності та повноти. Застосування СРД суворо регламентується Кримінальним процесуальним кодексом України. Важливо зазначити, що будь-які СРД можуть бути проведені лише за умови наявності законних підстав та з дотриманням прав і свобод людини та громадянина. Невиконання або неналежне виконання СРД може мати негативні наслідки для розслідування кримінального правопорушення, а також порушити права та свободи людини та громадянина.

Ознаками СРД вважають: процесуальний характер, здійснення уповноваженим суб'єктом, обґрунтованість, примусовий характер [171, с.

296]. Слушним є твердження, що СРД мають процесуальний характер, їх здійснює уповноважений суб'єкт – слідчий, дізнавач, прокурор, а також вони повинні бути обґрунтованими та законними. Водночас не у всіх випадках СРД є примусовими – навпаки, часто вони мають добровільний характер, проходять в атмосфері співробітництва, чим сприяють ефективному розслідуванню.

Як влучно зазначає С. Карпушин, фундамент СРД складають різноманітні методи пізнання, такі як візуальне спостереження, опитування, сприйняття, пошук, порівняння (ідентифікація), відтворення та дослідження. Ці методи супроводжуються ретельним закріпленням отриманих доказових даних або висновків дослідження у відповідних процесуальних документах через їх фіксацію та засвідчення. Тобто кожна СРД є не тільки способом збирання, дослідження та перевірки доказів, а й актом правозастосовної діяльності [53, с. 22].

Для комплексного дослідження всіх обставин кримінального правопорушення дізнавачу необхідно провести процесуальні дії, спрямовані на отримання, перевірку та дослідження доказів. Це включає проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Важливо, щоб усі ці дії виконувалися відповідно до закону, з дотриманням прав і свобод учасників кримінального провадження. Комплексний підхід до збору доказів забезпечує повноту та об'єктивність розслідування, дозволяє встановити істину та ухвалити справедливе рішення. Ефективність процесуальних дій дізнавача значною мірою визначає якість та результативність досудового розслідування.

СРД представляють собою специфічний вид процесуальних дій, спрямованих на отримання (збирання) доказів або перевірку вже наявних доказів у межах конкретного кримінального провадження, з метою подальшої їх оцінки як окремо, так і в сукупності, для прийняття відповідних процесуальних рішень, що визначають хід кримінального провадження.

Послідовність здійснення СРД визначається конкретною слідчою

ситуацією і встановлюється слідчим, дізнавачем або прокурором самостійно, враховуючи специфіку кожного окремого випадку.

Існує комплекс уніфікованих принципів, регламентованих кримінально-процесуальним законодавством, що визначають загальні умови здійснення слідчих (розшукових) заходів. Ці принципи становлять фундамент для проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії, формуючи чіткий алгоритм її реалізації.

Враховуючи, що саме СРД слугують головними інструментами формування доказової бази у кримінальному провадженні, нагально постає питання про визначення умов їх правомірності як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Окрім цього, актуальним є й питання забезпечення правомірності таких дій [183]. На думку М. Михеєнка, процес доказування слід розуміти як діяльність суб'єктів кримінального процесу, спрямовану на збирання, формування, перевірку та оцінку доказів [102, с. 11].

Доказування, як зазначає М. Погорецький, – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, яка тісно пов'язана з об'єктивною реальністю, тобто зі слідами злочину, об'єктивними фактами й обставинами, з одного боку. А, з другого, – із суб'єктивним їх сприйняттям суб'єктами кримінального процесу. Тому цілком обґрунтовано в теорії та практиці доказування використовують такі категорії, як інтерпретація, внутрішнє переконання, судовоговіріння, когнітивне трактування доказів, особистий розсуд тощо [113, с. 21].

Згідно з вимогами КПК, джерело інформації може бути визнане джерелом доказу лише в тому випадку, коли його залучено до кримінального процесу відповідно до визначеної кримінальним процесуальним законом форми для кожного виду доказів. Наприклад, свідчення свідка як джерело доказів можуть бути використані у кримінальному процесі лише за умови, що особу, якій відомі певні обставини кримінального правопорушення, допитано як свідка з дотриманням вимог відповідних статей КПК.

Розслідування кримінального правопорушення може вважатися всебічним, повним і неупередженим лише за умови залучення всіх

отриманих доказів, які дають змогу встановити обставини, що входять до предмета доказування (ст. 91 КПК України). Однак, не всі здобуті докази можуть бути використані у кримінальному судочинстві; для цього вони повинні відповідати таким вимогам, як належність, допустимість, достовірність і у сукупності бути достатніми та взаємопов'язаними.

Відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів.

Зазначений підхід був уніфікованим, і, на нашу думку, створював уніфіковане розуміння порядку збирання, перевірки та оцінки доказів.

Важливо зазначити, що у контексті запровадження інституту дізнання, згідно з ч. 1 ст. 298-1 КПК України, до процесуальних джерел доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, окрім тих, що визначені ст. 84 КПК України, додаються: пояснення осіб; результати медичного освідчування; висновки спеціаліста; показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, або засобів фото- і кінозйомки, відеозапису [64].

З метою з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань можуть бути проведені:

1. Відбір пояснень
2. Проведення медичного освідчування
3. Отримання висновку спеціаліста та зняття показань технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, або засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, у провадженнях щодо вчинення кримінальних проступків проти безпеки руху та експлуатації транспорту
4. Вилучення знарядь і засобів вчинення кримінального проступку, речей і документів, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [64].

В аспекті зазначеного хотіли б звернути увагу на таке джерело доказів в рамках здійснення дізнання, як пояснення.

Д. Васильков слушно звертає увагу на те, що хоча термін «пояснення» використовується в КПК України 24 рази, його поняття чітко не визначено законодавцем. Цей факт підтверджується й положеннями ч. 2 ст. 3 КПК України, де зазначено, що інші терміни, які вживаються в цьому Кодексі та інших законах України, що регулюють кримінальну процесуальну діяльність, зокрема Конституції України, ЗУ «Про прокуратуру», ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»[61], також не містять прямого визначення терміну "пояснення" [16].

За загальноприйнятим визначенням пояснення це відомості, які надаються різними особами в усній або письмовій формі про відомі їм обставини, що мають значення для встановлення обставин кримінального проступку. Структура пояснення така ж сама, як і структура протоколу» [38]. Однак з таким твердженням не повністю можна погодитись.

Якщо оцінювати пояснення як спосіб отримання інформації, то тут ніяких питань виникати не повинно. Однак розуміння пояснень, як джерела доказів, вказує на низку труднощів.

У ст. 95 КПК України дається визначення поняття показання, у якому по суті визначається, що це форма отримання інформації в рамках встановленого процесуального статусу джерела інформації (особи). Визначення процесуального статусу особи, яка дає показання, обумовлює можливість роз'яснити її права та обов'язки, покладає на таку особу відповідну відповідальність, що також створює підстави для подальшого процесуального сприйняття такої інформації, як показань. У ситуації з поясненням такого не відбувається: особа що надає інформацію, не має жодного процесуального статусу відтак не наділена правами, обов'язками, не несе юридичної відповідальності. У той же час ч. 2 ст. 66 КПК України зобов'язує свідка давати пояснення та встановлює відповідальність (ст. 67 КПК, 385 КК України) за відмову давання показань, а не пояснень, п. 9 ч. 1

ст. 56 КПК України надає потерпілому право давати пояснення.

Положеннями ч. 1 ст. 298-1 КПК України фактично визнано рівнозначними процесуальними джерелами доказів показання учасників кримінального провадження за фактом учинення як кримінального проступку, так і пояснення осіб, що не мають ніяких процесуальних обов'язків, а з прав лише передбачене ст. 63 Конституції України [19, с. 254].

Також варто зазначити, що у чинних нормах не зазначається, чи можна відбирати пояснення після внесення відомостей до ЄРДР, та чи будуть тоді такі пояснення вважатись джерелом доказів. З одного боку, такої заборони немає, з іншого – після початку досудового розслідування особи, які залучаються до кримінального провадження мають бути наділені процесуальним статусом, і необхідності у використанні пояснення як джерела доказів немає.

Не врегульоване КПК України питання щодо суб'єктів, які уповноважені відбирати пояснення, та чи наділена таким правом сторона захисту. Якщо припустити, що пояснення під час провадження дізнання може відбирати і сторона захисту, то це створює наступну засторогу: відповідно до ч. 5 ст. 301 КПК ознайомлення з матеріалами кримінального провадження зводиться лише до одностороннього надання прокурором іншим учасникам копій матеріалів, які є в його розпорядженні.

На нашу думку, за для усунення цієї проблематики, у ст. 214 КПК України зазначити, що відібрання пояснень може відбуватись виключно до внесення відомостей до ЄРДР.

Існує невідповідність між загальними нормами, які регламентують питання доказів і доказування та спеціальними нормами, що стосуються виключно дізнання. У главі 4 КПК України визначені джерела доказів, надані їх нормативні дефініції та особливості формування. Однак ті додаткові джерела доказів, які законодавець визначив для провадження дізнання, не відображені ані у ч. 2 ст. 84 КПК України, ані в інших нормах цієї та інших глав. На нашу думку, такий порядок регулювання не відповідає принципу

правової визначеності, а отже може призвести до порушення засад кримінального провадження, знижує ефективність дізнання та ступінь гарантованості прав його учасників. Відтак необхідним є внесення системних змін до кримінального процесуального законодавства в частині визначення додаткових джерел доказів при провадженні дізнання.

Також, на наш погляд багато дискусійних питань виникає в аспекті регламентації вилучення під час здійснення дізнання.

Перш за все, варто звернути увагу на термінологію. У п. 4 ч. 3 ст. 214 КПК зазначено, що до внесення відомостей до ЄРДР при провадженні дізнання можуть бути вилучені знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [64].

У той же час ч. 1 ст. 298-3 КПК України відзначає, що «Речі і документи, що є знаряддям та/або засобом вчинення кримінального проступку чи безпосереднім предметом посягання, виявлені під час затримання, особистого обшуку затриманої особи або огляду речей, вилучаються уповноваженою службовою особою Національної поліції, органу безпеки, органу Бюро економічної безпеки України, органу Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України» [64].

У статті 214 КПК України серед способів вилучення зазначено «особистий огляд», в той час як в статті 298-3 КПК України передбачено така дія як «особистий обшук». Постає питання, якщо зазначені статті регламентують один і той самий етап розслідування, то чому зазначені різні процесуальні дії «особистий огляд» та «особистий обшук».

Хоча чинний КПК України не містить окремої норми, що детально регламентує процедуру особистого обшуку (обшуку особи), його можна здійснити за певних умов, визначених у кримінально-процесуальному законодавстві.

Згідно з ч. 3 ст. 208 КПК України, уповноважена службова особа, слідчий або прокурор мають право провести особистий обшук особи, затриманої у зв'язку з підозрою у вчиненні злочину.

Загальні правила особистого обшуку затриманої особи, передбачені КПК України, можна окреслити таким чином:

1. Суб'єктами проведення особистого обшуку є:
 - Уповноважена службова особа
 - Слідчий
 - Прокурор(ч. 3 ст. 208 КПК України)
2. Обшук особи здійснюється за обов'язкової участі не менше двох понятих, незалежно від застосування технічних засобів фіксування (ч. 7 ст. 223 КПК України).
3. Обшук особи повинен проводитися особами тієї ж статі (ч. 5 ст. 236 КПК України).
4. Під час обшуку може бути тимчасово вилучено майно затриманої особи (ст. 168 КПК України).
5. Результати особистого обшуку зазначаються у протоколі затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину (ч. 5 ст. 208 КПК України).

Важливо зазначити, що особистий обшук є серйозним втручанням у права та свободи людини, тому до його проведення слід ставитися з особливою обережністю та неухильно дотримуватися вимог кримінально-процесуального законодавства [64].

Однією з цілей затримання, яка може виникати внаслідок ситуативних обставин, є виявлення та вилучення у затриманої особи:

- засобів та знарядь вчинення злочину;
 - об'єктів, які зберегли на собі сліди злочину;
 - майна, набутого в результаті вчинення злочину;
 - предмета злочину, пов'язаного з незаконним обігом такого майна
- (ч. 2 ст. 167 КПК України) [53, с. 147].

Згідно з ч. 1 ст. 168 КПК України, тимчасово вилучити майно може будь-хто, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому статтями 207, 208 КПК України.

При цьому, кожна особа, яка здійснила законне затримання, зобов'язана:

- одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора або іншої уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучене майно;
- факт передання тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом.

У свою чергу, у ст. 237 КПК України не визначено такого виду огляду, як особистий огляд. У зв'язку з вищевикладеним, вважаємо, що з метою приведення до відповідності іншим нормам КПК України, у п. 4 ч. 3 ст. 214 КПК України словосполучення «особистий огляд» необхідно замінити на «особистий обшук».

Крім цього, на нашу думку, п.4 ч. 3 ст. 214 КПК та частина 1 статті 298-3 КПК фактично дублюють одна одну. У попередніх підрозділах ми вже згадували про особливості формулювання п. 4 ч. 3 ст. 214 КПК: «вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей» [64]. Наявність сполучника «або» передбачає альтернативу, або самостійне вилучення, або вилучення в рамках затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

В аспекті проведення СРД вважаємо за доцільне повторити, що не зовсім зрозумілим є вищезазначене формулювання. Оскільки діючий КПК передбачає можливість вилучення виключно під час обшуку – 234 КПК, огляду – 237 КПК, і деяких заходів забезпечення кримінального провадження затримання - 207, 208, та тимчасовий доступ до речей та документів – 159 КПК. В КПК відсутні механізми вилучення поза зазначеними процесуальними діями.

У зв'язку з вищевикладеним вважаємо за доцільне у п. 4 ч. 3 ст. 214

КПК вилучити сполучник «або», та викласти в наступній редакції «вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей».

Положення ч. 2 ст. 298-3 КПК встановлюють окрему процедуру вилучення доказів під час здійснення СРД. Так відповідно до зазначеної норми «Вилучені під час обшуку затриманої особи речі і документи, зазначені у частині першій цієї статті, визнаються речовими доказами, про що дізнавачем виноситься відповідна постанова, та приєднуються до матеріалів дізнання» [64]. По-перше, як ми вже зазначали раніше, КПК України передбачає можливість проведення особистого обшуку затриманої особи та вилучення при такій дії, речей і документів, відповідно до ст.ст. 168, 208, ч. 7 ст. 223, ч. 7 ст. 236 КПК України, які вважаються тимчасово вилученим майном та потребують прийняття рішення, щодо накладення на нього арешту, шляхом подання слідчому судді відповідного клопотання, погодженого з прокурором. Зазначена ж норма в свою чергу, передбачає можливість вилучення майна при затриманні особи, визнання його речовим доказом, шляхом складання відповідної постанови, та його зберігання при матеріалах кримінального провадження органом, який здійснив вилучення, аж до розгляду кримінального провадження по суті в суді.

Стає не зовсім зрозумілою позиція законодавця, з одного боку незважаючи на більш значне суспільно небезпечне діяння (злочин), законодавець передбачає неухильне дотримання конституційних прав особи, її законних інтересів, і здійснення будь-яких обмежень виключно через забезпечення судового контролю, з іншого боку за менш небезпечне кримінальне правопорушення (проступок) передбачає можливість обмеження конституційних прав шляхом самостійного рішення правоохоронного органу.

Також постає ще одне запитання. Ч. 1 ст. 298-3 передбачає можливість вилучення в двох випадках: особистого обшуку під час затримання, та огляду речей, що є окремою слідчою розшуковою дією.

Однак в ч. 2 ст. 298-3 КПК мова йде лише про «вилучені під час обшуку затриманої особи речі і документи...». Таким чином, не зрозуміло, який процесуальний статус речей і документів, вилучених під час огляду речей, чи визнаються вони речовими доказами і приєднуються до матеріалів кримінального провадження за прикладом речей і документів вилучених під час затримання, чи будуть вважатись тимчасово вилученим майном та потребуватимуть накладення арешту в порядку статті 170 КПК.

Ми погоджуємось з Д. Лісніченка який зазначив, що впровадження таких двох протилежних процедур є небезпечним прецедентом та потребує негайного в регулювання [84, с. 134].

Зазначена регламентація встановлює нерівні можливості при здійсненні досудового розслідування кримінальних проступків та злочинів і створює передумови для можливих зловживань та корупційних ризиків.

На нашу думку, з метою уніфікації процедури поводження з вилученими речами та документами в ч. 1 ст. 298-3 КПК необхідно внести доповнення: «Речі і документи, які були вилучені під час особистого обшуку при затриманні, чи під час огляду вважаються тимчасово вилученим майном. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження, та не вважаються тимчасово вилученим майном».

Наявність вимоги у ч. 2 ст. 298-3 КПК України щодо визнання вилученого майна речовим доказом шляхом винесення відповідної постанови, на нашу думку, протирічить концепції доказів і доказування, закладеній у чинному КПК України 2012 року, який по суті передбачає поділ доказів на досудові та судові. На стадії досудового розслідування досудовий доказ попередньо визначається, як такий, і набуває повноцінного статусу доказу виключно після перевірки та оцінки, дослідження у суді за участю сторін кримінального провадження, відповідно до визначеної процедури та шляхом прийняття відповідного судового рішення щодо наділення певних відомостей, речей і документів статусом доказу.

Звернемо увагу, що на відміну КПК України 1960 року, який прямо передбачав необхідність винесення постанови про визнання речовим доказом, у чинному КПК України 2012 року такої процедури не передбачено. І хоча в окремих підрозділах органів досудового розслідування практика винесення таких постанов продовжується, на нашу думку, такий підхід є архаїзмом. Не вбачається жодного сенсу у разі врегулювання питання про статус вищезазначеного майна окремо визнавати його речовим доказом. Тож вбачаємо логічним спрощення ст. 298-3 КПК України шляхом вилучення частини другої.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

Чинні норми КПК України забезпечують процесуальна самостійність дізнавача. Варто зазначити що така процесуальна самостійність дещо обмежена в порівнянні з процесуальною самостійністю слідчого.

Статтею 40¹ КПК «Дізнавач», в частині першій передбачено, що дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого. З метою врегулювання процесуального статусу дізнавача, як суб'єкта досудового розслідування, необхідно внести зміни, а саме додати згадку про дізнавача, як суб'єкта до наступних норм КПК: щодо порядку виклику слідчим, прокурором, здійснення приводу (ст. ст. 133, 135, 136, 137, 140, 142), щодо накладення грошового стягнення (ст.ст. 144, 146), щодо тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом (ст. ст. 148, 149, 150), щодо тимчасового вилучення майна (ст. ст. 168, 169), щодо арешту майна (ст. ст. 170, 171, 172, 173, 175), щодо застосування запобіжних заходів (ст. ст. 176, 177, ч. 2 ст. 179, ч. 6 ст. 180, 184), загальних положень досудового розслідування (ч.ч. 4, 5, 8 ст. 214, ч.ч. 1, 2, 4, 6 ст. 218, ст. 222), щодо слідчих (розшукових) дій (ст.ст. 223, 224, 228, 229, 232, 234, 236, 237, 240, 242), щодо положень про негласні слідчі (розшукові) дії (ч. 6 ст. 246), повідомлення про підозру (ст. ст. 276, ч. 1 ст. 277, 278) тощо.

Необхідно чітко визначити перелік службових осіб, яких можна наділити процесуальним статусом дізнавача. У випадку врегулювання питання, щодо переліку осіб уповноважених на здійснення дізнання підзаконними актами, необхідно щоб зазначені нормативні акти були міжвідомчі, оскільки в кримінальній процесуальній діяльності, в тому числі і в процесі здійснення дізнання задіяні різні правоохоронні органи держави.

З метою визначення єдиного підходу щодо застосування ідентичних заходів примусу під час здійснення досудового слідства та дізнання, недопущення необґрунтованого обмеження конституційних прав громадян, та усунення корупційних ризиків, вважаємо не доцільним наділяти дізнавача

повноваженнями щодо тимчасового вилучення посвідчення водія до набрання вироком законної сили, але не більше ніж на три місяці з моменту такого вилучення, яке передбачене ч. 3 ст. 298-3 КПК.

В зв'язку з чим, на нашу думку ч. 3 ст. 298-3 КПК підлягає скасуванню.

Процесуальний порядок затримання особи за скоєння кримінального правопорушення є недосконалим. В зв'язку з тим, що ч. 1 ст. 298-2 КПК передбачає можливість затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, у випадках, передбачених ст. 208 КПК, в якій передбачено можливість затримання особи лише за вчинення злочину, внести в ст. 208 КПК зміни, які б передбачили можливість затримання особи як за вчинення злочину так і за вчинення кримінального проступку.

В ст.298-2 КПК в ч.ч. 2 та 4, регулюються строки затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального проступку, які мають певні протиріччя між собою. Задля усунення можливих протиріч, чи хибного розуміння положень статті та єдиного розуміння строків, пропонуємо виключення ч. 2 ст. 298-2 КПК. Таким чином, відповідно до ч. 4 ст. 298-2 КПК встановити наступні строки затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального проступку:

- 1) до сімдесяти двох годин - за умов, передбачених п.п. 1-3 ч. 1 ст. 298-2 КПК, та з дотриманням вимог статті 211 КПК;
- 2) до двадцяти чотирьох годин - за умови, передбаченої п. 4 ч. 1 ст. 298-2 КПК.

Чинна редакція ст. 298-2 КПК «Затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок» не передбачає складання протоколу затримання, не визначено його реквізити, передбачено лише, що його копія направляється прокурору. В той же час фіксування кримінального провадження є складовою та невід'ємною частиною процесуальної діяльності та виступає суттєвим гарантом правосуддя. З цією метою та за для належної фіксації процедури затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального проступку, передбаченою ст. 298-2 КПК, необхідно

доповнити ст. 298-2 КПК частиною, яка б регламентувала необхідність складання протоколу та вимоги до нього, або передбачити норму, яка б посилялась на вимоги ч. 5 ст. 208 КПК.

В рамках аналізу початкового етапу розслідування кримінальних проступків виявлена розбіжність між п.м 4 ч. 3 ст. 214 КПК та ч. 1 ст. 298-3 КПК. А саме в ч. 3 ст. 214 КПК передбачено можливість вилучення поза межами здійснення будь-якої процесуальної дії. Оскільки вилучення не є самостійною процесуальною дією, а здійснюється в рамках таких дій як огляд, обшук та затримання, вважаємо за доцільне в п. 4 ч. 3 ст. 214 КПК вилучити слово «або», та викласти зазначений пункт в такій редакції: «вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.»

У зв'язку з тим абз. 3, 4 ч. 4 ст. 218 КПК в яких зазначено що «Якщо під час досудового слідства буде встановлено, що особа вчинила кримінальний проступок за відсутності в її діях складу злочину, слідчий за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу дізнання з урахуванням підслідності», «Якщо при здійсненні дізнання буде встановлено, що особа вчинила злочин, дізнавач за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу досудового розслідування з урахуванням підслідності.» передусім регулюють такий вид підслідності як предметна, вважаємо за доцільне передбачити зазначені норми в ст. 216 КПК «Підслідність».

Вважаємо за доцільне визначити строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, до дня повідомлення особі про підозру, та доповнити ним ч. 2 ст. 219 КПК.

Формулювання ч. 1 ст. 298-4 КПК, щодо складання повідомлення про підозру лише дізнавачем з подальшим погодженням з прокурором, не зовсім вдалим, і з метою узгодження її з повноваженнями прокурора, а саме з п. 11

ч. 2 ст. 36 КПК, викласти в наступній редакції «Письмове повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку складається прокурором, або дізнавачем за погодженням із прокурором у випадках та порядку, передбачених цим Кодексом».

З метою більш точної відповідності формулювання та сутності передбачених дій, вважаємо за доцільне замінити в ч. 2 ст. 298-4 КПК слово «інформувати» на слово «ознайомити», а також оскільки сторона обвинувачення несе тягар доказування, то у випадку не згоди особи з результатами медичного освідчування або висновку спеціаліста, доцільніше б було передбачити обов'язок дізнавача щодо призначення відповідної експертизи, а не право на таке призначення.

Оскільки ознайомлення з матеріалами кримінального провадження здійснюється коли матеріали знаходяться у прокурора, а повернення кримінального провадження дізнавачеві, відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 301 КПК можливе лише в рамках надання вказівок для проведення подальшого дізнання з продовженням строків, і ніяким іншим способом. З аналізу зазначених норм можна дійти висновку що обвинувальний акт в кримінальному провадженні щодо розслідування кримінальних проступків може складатись виключно прокурором.

Впровадження пояснення як додаткового джерела доказів під час досудового розслідування кримінальних проступків викликало деякі труднощі в процесі доказування. Визнання пояснення джерелом доказів фактично прирівняло його таким джерелом доказів як показання отриманих в рамках такої слідчої (розшукової) дії як допит. Процесуальна невизначеність поставила цілий ряд питань щодо суб'єктів які уповноважені на відібрання пояснень, та порядок їх використання під час здійснення дізнання.

З метою усунення невизначеності застосування пояснення як джерела доказів, вважаємо за доцільне запропонувати доповнення до ст. 214 КПК щодо того, що відібрання пояснень може відбуватись виключно до внесення

відомостей до ЄРДР. Після початку досудового розслідування відібрання пояснень не допускається.

У п. 4 ч. 3 ст. 214 КПК серед інструментів вилучення зазначено «особистий огляд», в той час як в ч. 1 ст. 298-3 КПК передбачено така дія як «особистий обшук».

В зв'язку з вищевикладеним вважаємо що з метою приведення у відповідність п. 4 ч. 3 ст. 214 КПК до норм КПК України, словосполучення «особистий огляд» необхідно замінити на «особистий обшук».

У зв'язку з тим, що норми чинного КПК не передбачають здійснення вилучення речей та документів, окрім як в рамках обшуку – 234 КПК, огляду – 237 КПК, і деяких заходів забезпечення кримінального провадження затримання- 207 і 208 КПК, та тимчасовий доступ до речей та документів – 159 КПК, вважаємо за доцільне в п. 4 ч.3 ст. 214 КПК вилучити слово «або», та викласти в наступній редакції «вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.».

Положення ч. 2 ст. 298-3 КПК встановлюють окрему процедуру вилучення доказів під час здійснення слідчих (розшукових) дій. Зазначена норма, передбачає можливість вилучення майна при затриманні особи, визнання його речовим доказом, шляхом складання відповідної постанови, та його зберігання при матеріалах кримінального провадження органом, який здійснив вилучення, аж до розгляду кримінального провадження по суті в суді, без вирішення питання про накладення арешту на таке майно. Стає не зовсім зрозуміло позиція законодавця, з одного боку незважаючи на більш значне суспільно небезпечне діяння (злочин), законодавець передбачає неухильне дотримання конституційних прав особи, її законних інтересів, і здійснення будь-яких обмежень виключно через забезпечення судового контролю, з іншого боку за менш небезпечне кримінальне правопорушення (проступок) передбачає можливість обмеження

конституційних прав шляхом самостійного рішення правоохоронного органу.

З метою уніфікації процедури поводження з вилученими речами та документами в ч. 1 ст. 298-3 КПК необхідно внести доповнення «Речі і документи, які були вилучені під час особистого обшуку при затриманні, чи під час огляду вважаються тимчасово вилученим майном. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження, та не вважаються тимчасово вилученим майном.» Наявність вимоги в частині 2 статті 298-3 визнання вилученого майна речовим доказом шляхом винесення відповідної постанови, на нашу думку не протирічить нашому доповненню.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено наукове завдання, яке полягає у дослідженні нормативно-правової моделі розслідування кримінальних проступків у формі дізнання, а також формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства і практики його застосування. За результатами дослідження сформульовані такі положення, висновки та рекомендації:

Дослідження монографічного рівня, які торкаються питань провадження дізнання слід умовно поділити на декілька категорій: 1) за темпоральним критерієм на: ті, які проводилися за КПК України 1960 року, та ті, які проводяться за КПК України 2012 року; 2) за предметом дослідження: роботи, які присвячені загальнотеоретичним та праксеологічним питанням провадження дізнання; 3) дисертації, які присвячені специфіці дізнання, що провадиться по окремим категоріям кримінальних проваджень або окремими органами, уповноваженими на його проведення.

У доктрині кримінального процесу на сучасному етапі актуалізується аналіз проблематики нормативно-правової моделі дізнання, що пов'язане із нормативними змінами, які відбулися у 2020 році в частині цього та суміжних інститутів, змінами суспільних обставин, напрацюванням чотирьохрічної практики кримінального провадження у цій формі та відповідними проблемами правозастосовної практики у цій сфері.

Методологічні питання розробки основних засад нормативно-правової моделі розслідування кримінальних проступків у формі дізнання обумовлюють розробку методологічної програми дослідження, яка створює підґрунтя для формування новітніх авторських теоретичних позицій, пропозицій до законодавства та практики його застосування. Це можливо завдяки комплексному та системному використанню загальнонаукових та

спеціальних методів, які забезпечили виконання поставлених у роботі завдань.

Визначено, що відповідно до положень КПК України дізнання носить процесуальний характер, провадиться за правилами, закріпленими в КПК та покликане виконувати завдання кримінального судочинства. Правові норми загальних положень досудового розслідування створюють умови для досягнення мети і реалізації завдань дізнання.

Дізнання – це одна із врегульованих законодавством форм досудового розслідування, яка складається з кримінально-процесуальної діяльності органів дізнання у кримінальних провадженнях, має визначену чинним КПК мету і завдання, вичерпний перелік учасників та суб'єктів дізнання, визначає їх права, повноваження, обов'язки та відповідальність, умови реалізації і прийняття відповідних процесуальних рішень. Сутністю дізнання, як кримінально-процесуальної діяльності є, по-перше, здійснення діяльності у регламентованій формі; по-друге, проведення процесуальних дій (з фіксуванням) та прийняття процесуальних рішень у межах компетенції; дотримання процесуальної форми провадження дізнання та прийняття необхідних процесуальних рішень; по-третє, здійснення доказування події кримінального проступку та винуватості у його вчиненні причетних осіб.

Запровадження інституту спрощеного досудового розслідування у формі дізнання, на наш погляд, супроводжується виникненням проблемних аспектів, які виникають під час розслідування кримінальних проступків, що потребують свого вдосконалення з метою подальшого ефективного правозастосування положень Глави 25 КПК. Комплексне вирішення таких теоретичних та практичних питань, лежить у розробленні нормативно-правової моделі розслідування кримінальних проступків у формі дізнання.

За функціональним призначенням суб'єктів дізнання можна розділити на дві категорії: 1) суб'єкти, до функцій яких належить виключно здійснення розслідування кримінальних проступків (дізнавач); 2) суб'єкти, які мають делеговані повноваження щодо здійснення розслідування кримінальних

проступків в межах компетенції, передбаченої КПК України, та наряду із функцією розслідування виконують інші функції, передбачені чинним законодавством (особи, уповноважені на здійснення дізнання). При тому, що за функціями таких суб'єктів можна диференціювати, натомість за праксеологічною складовою вони мають єдино направлену діяльнісну компоненту, яка обумовлюється безпосередньо метою дізнання та завданнями, які вирішуються цими суб'єктами під час їх діяльності у цій сфері.

Необхідним є визначення чіткого переліку уповноважених службових осіб, які можуть бути наділені процесуальним статусом дізнавача.

Правосуб'єктність підрозділів дізнання повинна розглядатися корелятивно з організаційною структурою цих органів, яка визначається як КПК України, так і підзаконними нормативно-правовими актами. Пропонується розробка органами, у яких за КПК України передбачені підрозділи дізнання та особи, уповноважені на його здійснення, спільного міжвідомчого нормативно-правового акта, який би уніфіковано визначав організаційні аспекти функціонування підрозділів дізнання.

Намагання законодавця ототожнити повноваження дізнавача при провадженні дізнання з повноваженнями слідчого не відповідає правовій природі дізнання як форми досудового розслідування, що підтверджується специфічними процесуальними засобами, джерелами доказів, порядком провадження дізнання, обмеженням на проведення більшості негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, вимогами до закінчення дізнання тощо. Це свідчить про недостатню правову визначеність нормативно-правової моделі дізнання на сучасному етапі в Україні.

З метою унормування питань законодавчої визначеності процесуального статусу дізнавача та його місця в системі суб'єктів, що здійснюють кримінальне провадження, реалізації дізнавачем своїх повноважень при здійсненні дізнання на підставах, передбачених ст. 40¹ КПК

України, запропоновано доповнити ч. 2 ст. 9, ч.1 ст. 25 КПК України такими учасниками, як дізнавач та керівник органу дізнання.

Тимчасове вилучення уповноваженою службовою особою посвідчення водія до набрання вищою законної сили у порядку ч. 3 ст. 298-3 КПК України не відповідає правовій природі тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, є порушенням презумпції невинуватості у частині прав особи, що підозрюється у вчиненні кримінального проступку, не відповідає тяжкості проступку, таке істотне обмеження прав особи не може відбуватися без судового контролю.

Частина 3 статті 298-3 КПК України підлягає виключенню з подальшим доповненням КПК України відповідною нормою, у якій буде чітко регламентовано підстави, умови та правових механізм, що включає судовий контроль за цим заходом забезпечення кримінального провадження, а також відповідне доповнення розділу II КПК України таким заходом.

Процесуальний порядок затримання особи за скоєння кримінального правопорушення є недосконалим, адже передбачає ті ж підстави для затримання, що і у разі затримання особи за вчинення злочину, але за додаткових умов, що не передбачено ані Конституцією України, ані міжнародними нормативно-правовими актами, які регулюють це питання.

Підлягає нормативному закріпленню категорія «законна вимога». Пропонується під законною вимогою уповноваженої службової особи (у контексті ст. 298-2 КПК України) розуміти передбачене законом звернення особи, яка уповноважена на здійснення затримання, щодо припинення протиправних дій та/чи опору працівнику правоохоронного органу.

Підстава, передбачена п. 4 ч. 1 ст. 298-2 КПК України наділяє уповноважену службову особу правом оцінювати на власний розсуд стан особи, що затримується. Оцінка такого стану (алкогольне, наркотичне чи інше сп'яніння) має відбуватися у кореляції із діями особи, які вона вчиняє та ймовірністю спричинення шкоди особою собі чи оточуючим, з метою

унезбезпечення від неправомірного обмеження прав такої особи внаслідок затримання.

Колізія між нормами ч. 2 ст. 298-2, ч. 4 ст. 298-2, ст. 211 КПК України свідчить про колізійність цих норм в частині строків затримання за підозрою у вчиненні кримінального проступку. Задля уніфікованого підходу до строків затримання та усунення зазначеної колізії розуміння необхідним є виключення ч. 2 ст. 298-2 КПК України.

Суттєвим недоліком, що обумовлює правову невизначеність форми та змісту протоколу затримання за підозрою у вчиненні кримінального проступку, є відсутність в ст. 298-2 КПК України визначених вимог щодо складання та форми і змісту такого документа. Зазначена прогалина має бути усунена шляхом внесення відповідного доповнення за аналогією з ч. 5 ст. 208 КПК України.

Зміна кваліфікації кримінального правопорушення зі злочину на проступок або навпаки обумовлює зміну предметної підслідності. Таким чином, за своїм змістом абз. 3 та 4 ч. 4 ст. 218 КПК України, не охоплюються предметом регулювання ст. 218 КПК України і з огляду на вимоги законодавчої техніки повинні знайти своє відображення у ст. 216 КПК України.

Необхідність ефективного провадження дізнання та правова природа кримінальних проступків і спрощеної форми провадження вимагає визначення строків його проведення до повідомлення особи про підозру.

Пропонується доповнити ст. 219 КПК України ч. 2 у наступній редакції:

«2. Строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань або винесення постанови про початок досудового розслідування у порядку, встановленому статтею 615 цього Кодексу, до дня повідомлення особі про підозру становить шість місяців - у кримінальному провадженні щодо кримінального проступку».

З урахуванням необхідності проведення окремих видів судових експертиз, що можуть проводитися протягом тривалого строку, вбачається за необхідне передбачити можливість продовження строків провадження дізнання до двох місяців.

Необхідність якісної організації дізнання процесуальним керівником обумовлює потребу у нормативному визначенні вимоги про надання конкретизованих вказівок про проведення додаткових слідчих (розшукових) та негласних СРД та їх строків.

Пропонується доповнити та викласти ч. 1 ст. 298⁵ КПК України у наступній редакції: *«У разі необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, а також негласних слідчих (розшукових) дій строк дізнання може бути продовжений прокурором до двох місяців. Про продовження строку дізнання прокурор виносить постанову, а також у встановленому цим Кодексом порядку надає письмові вказівки щодо проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та строків їх проведення».*

Повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку попри спрощену форму дізнання порівняно із досудовим слідством передбачає певні специфічні процедури: «інформування» особи про результати медичного освідування та висновку спеціаліста за їх наявності. За своєю сутністю такі дії є ознайомленням з відповідними матеріалами та повинні оформлюватися у відповідній процесуальній формі: протоколом ознайомлення з матеріалами медичного освідування та висновком спеціаліста.

Пропонується доповнення ч. 2 ст. 298-4 КПК України та викладення її у наступній редакції: *«Одночасно із врученням повідомлення про підозру особі забезпечується право на ознайомлення з результатами медичного освідування та висновком спеціаліста за їх наявності, про що складається відповідний протокол, у порядку, передбаченому цим Кодексом. У разі незгоди з результатами медичного освідування або висновком спеціаліста*

особа протягом сорока восьми годин має право звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи. У такому разі дізнавач або прокурор має право звернутися до експерта для проведення експертизи із дотриманням правил, передбачених цим Кодексом».

Архітектоніка та зміст діяльності дізнавача та прокурора на етапі закінчення дізнання дають підстави для констатації того факту, що дізнавач не є суб'єктом, уповноваженим на складання обвинувального акта. Його діяльність з провадження дізнання завершується поданням прокурору всіх зібрані матеріалів дізнання разом із повідомленням про підозру та письмовим повідомленням підозрюваного, його захисника, законного представника, потерпілого про цей факт.

Відкриття матеріалів на етапі завершення дізнання фактично полягає у забезпеченні надання особі, яка вчинила кримінальний проступок, або її захиснику, потерпілому чи його представнику копій матеріалів дізнання шляхом їх вручення або шляхом надсилання копій матеріалів дізнання за останнім відомим місцем проживання чи перебування таких осіб. Це є іще одним свідченням спрощення форми провадження щодо кримінальних проступків, однак свідчить і про асиметрію у балансі сторін, внаслідок не наділення сторони обвинувачення правами щодо ознайомлення з матеріалами сторони захисту.

Існує невідповідність між загальними нормами, які регламентують питання доказів і доказування та спеціальними нормами, що стосуються виключно дізнання. Додаткові джерела доказів, які законодавець визначив для провадження дізнання, не відображені ані у ч. 2 ст. 84 КПК України, ані в інших нормах цієї та інших глав, що не відповідає принципу правової визначеності. Необхідним є внесення системних змін до кримінального процесуального законодавства в частині визначення додаткових джерел доказів при провадженні дізнання та вимог до них у главі 3 КПК України.

Пояснення за своєю правовою природою носить гібридний характер при провадженні дізнання: спрощена форма та визначені строки такого

провадження обумовлюють необхідність в оперативності отримання інформації без подальшого виклику свідка, потерпілого для участі у процесуальних діях (що становить не менше трьох днів та не узгоджується зі строками провадження дізнання у загальному порядку), натомість фактично інформація отримана під час опитування не може замінити показання як джерело доказів внаслідок фактичної відсутності процесуального статусу особи, у якої воно відбирається, що обумовлює відсутність відповідних процесуальних прав, обов'язків та відповідальності.

Кримінальним процесуальним законодавством не передбачається підстав та порядку проведення «огляду особи», відтак використання цього терміну у п. 4 ч. 3 ст. 214 КПК України свідчить про помилку законодавця та необхідність приведення норми до термінологічної визначеності шляхом заміни на термін «особистий обшук».

Визначення окремої процедури вилучення доказів під час здійснення СРД при провадженні дізнання не відповідає вимогам законності та загальним правилам проведення слідчих (розшукових) дій. Таке майно фактично має статус тимчасово вилученого, що має бути визначено у відповідній нормі.

З метою уніфікації процедури поводження з вилученими речами та документами до ч. 1 с. 298-3 КПК необхідно внести доповнення: «Речі і документи, які були вилучені під час особистого обшуку при затриманні, чи під час огляду вважаються тимчасово вилученим майном. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження, та не вважаються тимчасово вилученим майном».

Наявність вимоги у ч. 2 ст. 298-3 КПК України щодо визнання вилученого майна речовим доказом шляхом винесення відповідної постанови, протирічить концепції доказів і доказування, закладеній у чинному КПК України 2012 року, який по суті передбачає поділ доказів на досудові та судові та остаточне визнання такими судовим рішенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / [Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.] ; [Вид. 2-е, доп.] Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.
2. Академічний тлумачний словник. Т. 3 : 3 / ред. тому: Г. М. Гнатюк, Т. К. Черторизька. 1972. 744 с.
3. Академічний тлумачний словник. Т. 4 : І-М / ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко. 1973. 840 с.
4. Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків: матеріали міжвідом. наук.- практ. круглого столу (Київ, 14 листоп. 2019 р.) / редкол.: В.В. Чернєй, С.Д. Гусарєв, С.С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 197 с.
5. Андрушко О. В. Дізнання в органах прикордонної служби України: історико-правовий аспект. Університетські наукові записки. 2009. № 2. С. 253-260. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2009_2_47
6. Андрушко О. В. Дізнання в органах прикордонної служби України: процесуальні та організаційні аспекти : дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Національна академія внутрішніх справ України. К., 2005. 248 .
7. Бандурка О. М. Теорія практика оперативно-розшукової діяльності : монографія. Харків : Золота миля, 2012. 620 с.
8. Банчук О. Запровадження інституту кримінального проступку як необхідна складова реформи кримінальної юстиції в Україні. Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування і перспективи удосконалення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (13-15 квіт. 2007 р.) : у 2 ч. Львів, 2007. Ч. 1. С. 189–194
9. Батюк О.В. Правовий статус обвинуваченого на досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2007. 22 с.
10. Баулін О.В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Національна академія

внутрішніх справ України. К., 2000. 263 с.

11. Бойко В. А. Деякі особливості дізнання як форми досудового розслідування. Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування : матеріали круглого столу (Дніпро, 25 лют. 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 13–15

12. Бондаренко О. О. Процесуальний статус обізнаних осіб та їх правовідносини з дізнавачем і слідчим у кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00. 09. Харків, 2004. 260 с.

13. Бондаренко О. О. Процесуальний статус обізнаних осіб та їх правовідносини з дізнавачем і слідчим у кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 19 с.

14. Бутенко А. До історії формування моделі української держави. конституційний проект української народної партії 1905 року. *Юридичний журнал*. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2660>.

15. Вапнярчук В. В. Поняття дізнання в кримінальному процесі України. Проблеми законності : респ. міжвід. наук. зб. Харків, 1998. Вип. 35. С. 147–152.

16. Васильков Д.С. Актуальні проблеми пояснення у кримінальному процесі України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2016. Вип. 2(3). С. 59–63. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_2\(3\)__15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_2(3)__15)

17. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.

18. Висновок комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 22.05.2018 р. до проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7279-д&skl=9

19. Волошанівська Т.В., Федоров І.В. Правовий статус відібрання пояснення на етапі проведення досудового розслідування за фактами

вчинення кримінального проступку. Південноукраїнський правничий часопис. 2020 Вип. 1-2. С.253-256

20. Воробей А. О. Проблемні питання та перспективи вдосконалення спрощеного досудового розслідування. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2021. № 1. С.111-115

21. Галаган В. І. Правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінально- процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України): дис.... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. К., 2003. 476 с.

22. Галаган В. І., Яковенко М. О. Становлення і розвиток дізнання як форми досудового розслідування в Україні (XVIII–XIX століття). Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2020. Т. 6. С. 28-37. URL: <http://nrplaw.ukma.edu.ua/article/view/225370/225216>

23. Галян С.В. Дізнання по злочинах у сфері оподаткування: процесуальні та організаційні аспекти: дис.. канд юрид. наук:12.00.09. Ірпінь, 2012. 228 с.

24. Гаркуша А. Г., Петриченко Є. І. Регламентация повноважень щодо здійснення дізнання у кримінальному процесі. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. № 1. С. 265-271. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ Nvdduvs_2021_1_45

25. Гасанов Р. Н. Дізнання як форма досудового розслідування. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Вип. 1–1. С. 3-13.

26. Науково-практичний коментар нового Кримінального процесуального кодексу України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Харків : Право ; Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» ; Нац. акад. правових наук України, 2012. 681 с.

27. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 602 с.

28. Голіна В. В., Колодяжний М. Г. 12-й конгрес ООН із запобігання

злочинності і кримінального правосуддя: комплексні стратегії на глобальні виклики. Вісник Академії правових наук України : зб. наук. праць. 2011. № 1. С. 238–244.

29. Голіна В.В., Колодяжний М.Г. Конгреси ООН: перспективи використання їх рекомендацій у плануванні та здійсненні заходів запобігання злочинності в Україні. Проблеми законності. 2010. №108. С. 169-177

30. Грошевий Ю., Дідоренко Е., Розовський Б. Кримінально-процесуальні аспекти оперативно-розшукової діяльності. Право України. 2003. № 1. С. 73–78 .

31. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія. Київ : Знання, 2005. 655 сс

32. Гуцуляк Ю. В. Процесуальні аспекти дізнання як форми досудового розслідування. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства. Івано-Франківськ. 2023. № 63. С.182-194

33. Гуцуляк Ю.В. Дізнання як форма досудового розслідування: проблемні питання реформування на сучасному етапі. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.2023.С.178-188

34. Данильян О. Г., Тараненко В. М. Філософія: підручник. Харків: Право, 2011. 312 с.

35. «Девір проти Бельгії» від 27 лютого 1980 року (заява № 6903/75)
URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-57469%22%7D>

36. Денисюк П.Д. Протокольна форма дізнання: дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2006. 169 с.

37. Дідюх Б. М., Юхно О. О. Дізнання як новела форми досудового розслідування в діяльності правоохоронних органів сучасності. Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присв. до 75-річчя д.ю.н., проф. Ю. П. Аленіна (м. Одеса, 20 лист. 2021 р.) / відп. ред.: Л. І. Аркуша, О. О. Торбас, В. А. Завтур ; НУ «ОЮА». Одеса, 2021. С. 92-97.

38. Дізнання в Національній поліції : навч. посіб. / кол. авт. ; за заг. ред. д.ю.н., доцента, заслуженого юриста України М. С. Цуцкірідзе. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Київ: Гол. слідч. управл. Нац. пол. України; ТОВ «7БЦ», 2022. 316 с
39. Дізнання: навчальний посібник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, Ю. В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 340 с.
40. Дмитрук М.М. Кримінальний проступок: правова природа та ознаки: монографія. Одеса: «Юридична літареатура», 2014. 224 с. С. 15-16.
41. Доповідь Одинадцятого Конгресу ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя (Бангкок, 18–25 квіт. 2005 р.) : A/CONF.203/18 URL: <https://www.yagunov.in.ua/?p=3652>
42. Дорофєєва Л.М. Дізнання в митних органах: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2005. 210 с.
43. Досудове розслідування кримінальних проступків : методичні рекомендації / С.С. Чернявський, М.С. Цуцкірідзе, А.А. Вознюк та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 133 с.
44. Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.
45. Дубіна Юлія Дізнання не знає обмежень. Закон і Бізнес. №29 (1483)18.07-24.07.2020. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/143578.html>
46. Етимологічний словник української мови. Том 5. Київ : Наукова думка, 2006. 704 с.
47. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. 756 с.
48. Задоя К. П. Спрощене провадження щодо кримінальних проступків за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року та законодавством європейських держав. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 1. С. 31–32.

49. Іванов Ф.С., Літкевич Б.І., Сазонов М.Я. Застосування зброї як засобу процесуального примусу, здійснюваного міліцією та іншими підрозділами. Проблеми адміністративного права та вдосконалення адміністративної діяльності органів внутрішніх справ. Київ, 1981. С.84-89.

50. Ігнатенко Є. В., Пахомов В. В. Актуальні питання впровадження інституту кримінального проступку в Україні. Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21–22 трав. 2015 р.) / за ред. А. М. Куліша, М. М. Бурбики, О. М. Резніка. Суми : СумДУ, 2015. С. 248–251.

51. Камінська О. Нормативно-правові засади діяльності органів дізнання щодо неповнолітніх. Підприємництво, господарство, право. 2021. №2. С.249-255. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/2/45.pdf>

52. Камінська О.Л. Дізнання щодо неповнолітніх у кримінальному провадженні: дис... докт філософ. 081-Право. К.: НАВС, 2022. 247 с.

53. Карпушин С. Ю. Проведення слідчих розшукових дій: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 210 с.

54. Коваленко Є. Г., Коваленко Г. Я. Кримінально-процесуальні строки при застосуванні заходів процесуального примусу: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2010. 192 с.

55. Ковтун І. В. Проблема запровадження у законодавство України інституту кримінального проступку. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 2. С. 230-240.

56. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

57. Кожевніков Г. К. Заходи забезпечення кримінального провадження. Вісник національної академії прокуратури України. 2012. №3. С. 68–70.

58. Кокошко М.В. Прокурор у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх: дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2016. 234 с.

59. Колісніченко Р. М. Методологія дослідження глобалістичної свідомості. Політикус. 2016. Вип. 4. С. 78–82.
60. Конгрес ООН з попередження злочинності та кримінальному правосуддю : зб. док. URL: <https://mgimo.ru/upload/iblock/689/689478610e7e3f6280e5338a213edb03.pdf>
61. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141
62. Концепція реформування кримінальної юстиції України : указ Президента України від 08 квіт. 2008 р. № 311/2008. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>.
63. Косцова І. П. Герменевтичний метод тлумачення норм права: історична та юридична дивергенція. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки : збірник наукових праць. 2015. № 827. С. 153–158. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4835/kostsova.pdf>
64. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
65. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
66. Кримінальний процес / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шилю. Харків: Право, 2013. 824 с.
67. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 544 с.
68. Кримінальний процес: підручник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с
69. Кримінальний процес: підручник. / [Ю.М. Грошевий та ін.]; за

ред. Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної; М-во осв-іти і науки України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х. : Право, 2010. 606 с.

70. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1254 с.

71. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Х. : Право, 2012. С. 367.

72. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. № 1001-05 (Кодекс втратив чинність на підставі Кодексу N 4651-VI від 13.04.2012 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>

73. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. К.: Кондор, 2006. 206 с.

74. Кузубова Т.О. Законодавчі та прикладні проблемні питання строків проведення дізнання. Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування : тези доповідей учасників науково-практичного семінару (30 жовтня 2020 року) / упор. А.Я. Хитра. Львів : ЛьвДУВС. 2020. С. 60–63

75. Куліш А. М., Мулявка Д. Г., Резнік О. М. Діяльність податкової міліції: правові та організаційні аспекти : монографія. Суми : Сум. держ. ун-т, 2015. 140 с.

76. Кунтій А.І. Аспекти строку провадження дізнання в кримінальних провадженнях проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 19 черв. 2020 р. / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарєв, С.С. Чернявський, В.В. Корольчук]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 136–138

77. Куспись Б. Загальні ознаки тимчасового доступу до речей і документів як заходу забезпечення кримінального провадження. Національний юридичний журнал: теорія и практика №6. грудень 2014. с. 248-252

78. Лазукова О. В. Особливості правового змісту інституту досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції. Вісник Національної академії правових наук України. № 4 (87). 2016. С.208-218

79. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация. М. : Юрид. лит., 1970. 224 с.

80. Лисецький О.О. Слідчий як суб'єкт кримінального провадження : дис. ... канд.. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2018. 220 с.

81. Литвинов В. В. Суб'єкти дізнання у кримінальному процесі України. Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 7 черв. 2019 р.). Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 106–109

82. Литвинчук О. І. Мета і завдання досудового розслідування. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія :Право. 2013. № 1082. Вип. 16. С. 219–221.

83. Литвинчук О.І. Процесуальний статус слідчого в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2007. 236 с.

84. Лісніченко Д.В. Правові та організаційно-тактичні засади вилучення майна на стадії досудового розслідування: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Одеса, 2019. с.262,

85. Лісніченко Д.В. Щодо можливості доступу потерпілого до матеріалів сторони захисту в рамках відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів досудового розслідування. Держава та регіони. Серія Право. 2023. №3. С.134-147

86. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. К. : Істина,

2014. 432 с.

87. Лобойко Л. М. Початок досудового розслідування за новим КПК. Новели Кримінального процесуального кодексу України 2012 року: Збірник статей. К. : Істина, 2012. 128 с.

88. Лобойко Л. М. Стадії кримінального процесу: Навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 176 с.

89. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес: Навчальний посібник. К.: Ваїте, 2014. 280 с.

90. Лузгин И. М. Расследование как процесс познания. М. : Юрид. лит., 1969. 178 с.

91. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Становлення дізнання як виду процесуальної діяльності. Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія : Право. 2022. Вип. 70. С. 424-429. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2022_70_70

92. Мазан В.Б. Організаційні та процесуальні проблеми вдосконалення діяльності органів дізнання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків : Нац. Ун-т внутр. справ, 2005. 230 с.

93. Мазур О.С. Інститут «підозри» у кримінальному процесі України : історія виникнення та сучасний стан. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 207 – 211.

94. Макаренко Є.І. Правомірність затримання підозрюваного до відкриття кримінального провадження. Право і суспільство. 2013. № 4. С. 174-181.

95. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 512 с.

96. Маляренко В. Т. Про досудове слідство, його недоліки і реформу. Вісник Верховного Суду України. 2004. № 8 (48). С. 2–5.

97. Маринів В. І. Принцип особистої недоторканності в кримінальному процесі України: дис ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків,

1999. 196 с.

98. Марченко О. А. Особливості досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання: деякі процесуальні аспекти. Південноукраїнський правничий часопис. 2021. № 3 (Ч. 2). С.49-54 URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2021/3/part_2/8.pdf

99. Матвійчук В. О. Підстави та процесуальний порядок проведення дізнання у кримінальних провадженнях по кримінальних проступкам: дис. доктора філософії: 081 «Право». Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2022. 244 с.

100. Мешковой К.О., Підрозділи дізнання органів національної поліції України. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022 Серія ПРАВО. Випуск 69. С.352-355

101. Михайлик Д. О. Поняття процесуальний дій у кримінальному провадженні України. Право і суспільство. 2017. № 2. С. 217–221.

102. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України : підруч. [2-ге вид., перероб. і доп.]. К. :Либідь, 1999. 536 с.

103. Молдован А.В. Кримінальний процес : Україна, ФРН, Франція, Англія, США: навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с

104. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за ред. С. В. Ківалова, С. І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.

105. Нестеренко О.С. Правовий статус керівника органу досудового розслідування. Проблеми законності. 2014. Вип. 127. С. 129–136

106. Нестор Н. В. Спрошене кримінальне провадження щодо кримінальних проступків: вітчизняний та міжнародно-правовий аспекти. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 1. С. 60-73

107. Оборотов Ю.М. Філософія права і методологія юриспруденції. Проблеми філософії права. 2003. Т.1. С. 41-43

108. Основи методології та організації наукових досліджень: [навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів] / за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

109. Охріменко С.С. Гарантії правового захисту процесуальної самостійності та незалежності слідчого: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2007. 189 с.

110. Оцінка впровадженості кримінальних проступків в Україні / підгот. Євгеном Крапивіним, в рамках проєкту Ради Європи «Дотримання прав людини в системі кримінальної юстиції України». Київ, 2021. 59 с. URL: <https://rm.coe.int/ukr-criminal-misdem-research-final-main-body/1680a1e989>

111. Павловський В.В. Загальні положення досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2016. 246 с.

112. Панов М. І., Гуторова Н. О. Методологічні засади дослідження проблем Особливої частини кримінального права. Проблеми законності : академ. зб. наук. пр. / відп. ред. : В. Я. Тацій. Харків : Право, 2009. Вип. 100. С. 291–304

113. Погорецький М. А. Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання. Право України. 2014. № 10. С. 12–25.

114. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с., с. 393

115. Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України від 20 травня 2020 року № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text>

116. Попович В. М., Трачук П. А., Андрушко А. В., Логін С. В. Актуальні проблеми кримінального права: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 256 с.

117. Постанова Верховного Суду від 03.05.2022 р. у справі № 969/99/21

URL:<http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104191851&red=10000336f8056f5c15>

bed68ef41ae6ce41810f&d=5

118. Постанова Верховного Суду від 04.09.2019 у справі № 823/88/17.
URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84014125>.

119. Постанова ККС ВС від 6.06. 2023 року у справі № 461/9707/21
(провадження № 51-3012км22).
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111431127>.

120. Початок досудового розслідування: підстави, порядок та особливості здійснення : метод. рекомендації / кол. авт. ; за ред. к.ю.н., доц. А. Г. Гаркуші. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 180 с.

121. Пояснювальна записка до проєкту Кримінального процесуального кодексу України: (реєстр. № 9700 від 13.01.2012 р., розроблений робочою групою з питань реформування кримінального судочинства, яка утворена Указом Президента України від 17 серпня 2010 року, № 820). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_2?pf3516=9700&sk1=7

122. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>

123. Про Єдиний реєстр досудових розслідувань: наказ Генерального прокурора від 30.06.2020 р. № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>.

124. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні; Наказ МВС України №575 від 07.07.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>

125. Про затвердження Положення про здійснення установами фінансового моніторингу : постанова Національного банку України від 28.07.2020 № 107. URL: <http://search.ligazakon.ua/>

l_doc2.nsf/link1/PB20167.html.

126. Про затвердження Положення про порядок видачі посвідчень водія та допуску громадян до керування транспортними засобами: Постанова КМУ від 8 травня 1993 р. № 340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/340-93-%D0%BF#Text>

127. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : наказ МВС України «» від 08.02.2019 № 100. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text>.

128. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/#Text>.

129. Про прокуратуру: Закон України № 1697-VII від 14.10.2014 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

130. Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів: Рішення Ради національної безпеки та оборони України від 15.02.2008р. затверджене Указом Президента України від 08.04.2008р. № 311/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text>

131. Рева А. А. Цілі і завдання органів досудового слідства. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія :Право. 2014. № 1106. Вип. № 17. С. 201–205. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2014_1106_17_54

132. Рекомендація № 6 R(87)18 Комітету міністрів Ради Європи «Щодо спрощення процедури кримінального правосуддя. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 410 засіданні заступників міністрів 17 вересня 1987 р. URL: <http://ipc.org.ua/upload/Recommendation-CM-Rec20188-UKR-upd.pdf>

133. Римарчук О.В. Орган дізнання як суб'єкт доказування у кримінальному провадженні. дис. ... канд. юрид. наук:12.00.09. Київ: НАВС, 2012. 140 с.

134. Ринда В.В. Прокурорський нагляд, судовий та відомчий контроль за провадженням дізнання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2012. 180 с.

135. Рішення Європейського суду з прав людини (5 сесія), справа «Нечипорук та Йонкало проти України» (Заява № 42310/04) Страсбург, 21 квітня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text

136. Рішення ЄСПЛ від 8.06.1976 у справі «*Engel and others v. Netherlands*» (Application no. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{\"itemid\":\[\"001-57478\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{\)

137. Рішення ЄСПЛ у справі «Гурепка проти України» (Заява № 61406/00). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_437#Text

138. Рішення ЄСПЛ у справі «Вєренцов проти України» (Заява № 20372/11) від 11 квітня 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945#Text

139. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» (справа про строки адміністративного затримання) від 11.10.2011 № 10-рп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-11#Text>

140. Рішення Конституційного Суду України від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-10#Text>

141. Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10#Text>;

142. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X "Перехідні положення" Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22.09.2005 № 5-рп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text>

143. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 29.06.2010 №17-рп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-10#Text>

144. Рогальська В. В. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19-20 верес. 2013 р.). Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. С. 349-352.

145. Романов М. Ю. Поняття, сутність і значення діяльності підрозділів дізнання. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2021. № 2 (119). С.102-106

146. Романов М.Ю. Організаційно-правові засади забезпечення функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України. дис.. докт філософії. К., 2022. 264 с.

147. Романюк А. Дізнання як форма досудового слідства щодо кримінальних проступків: суть і проблеми правозастосування. Юрист та закон. №29. 2020. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA014013

148. Руденко А. Е. Заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Київ, 2015. 212 с.

149. Руденко В. Процесуальний статус слідчого судді. *Слово національної школи суддів*. Київ, 2012. № 3 (4). С. 71–78

150. Савицький Д.О. Процес доказування у справах з протокольною формою досудової підготовки матеріалів: дис.. канд.. юрид. наук. 12.00.09. К.: НАВС, 2003. 254 с.

151. Сачко О. В. Забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2019. 499 с.
152. Світайло П Деякі проблемні аспекти проведення дізнання. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 3. С. 168-176. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/35664/1/ДЕЯКІ%20ПРОБЛЕМНІ%20АСПЕКТИ.pdf>
153. Сидорчук В. В. Поняття та види правового статусу слідчого. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 3. С. 140-142,
154. Сидорчук В. В. Процесуальний статус слідчого, який розслідує корупційні злочини : дис. ... доктора філософії : 081 Право. Одеса, 2022. 262 с.
155. Січко С.О. Загальні положення досудового розслідування : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2021. 231 с.
156. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 2-ге вид. Київ: Алерта: ЦУЛ, 2011. 520 с.
157. Скуляка І. А. Нормативно-правове регулювання діяльності органу дізнання в Україні: дис. ... канд. юрид. наук:12.00.09. Київ, 2009. 177 с.
158. Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 2 : Г–Ж / редкол.: П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. 1971. 550 с.
159. Словник української мови: в 11 томах. Т. 6. 1975. С. 475.
160. Старенький С.О. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Х., 2016. 295 с.
161. Степанова Т. В. Щодо співвідношення поняття правового статусу та суміжних категорій. Правова держава. 2015. №19. С. 35–40

162. Столітній А.В. Електронне кримінальне провадження на досудовому розслідуванні: дис.. доктора юрид. наук: 12.00.09 (081 – Право). Національна академія прокуратури України. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2018. 648 с.

163. Стосовно спрощення кримінального правосуддя : рекомендації № 6 R (87) 18 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_339

164. Стратегія розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року : затв. розпорядж. Кабінету Міністрів України від 15 лист. 2017 р. № 1023-р. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80>

165. Стрельбіцька Л.Я. Процесуальний статус засудженого в кримінальному провадженні України : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.09. Львів. 2015. 237 с.

166. Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України:теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : монографія. Донецьк : Промінь, 2012. 640 с.

167. Татаров О.Ю. Правовий статус засудженого та виправданого при розслідуванні нововиявлених обставин учинення злочину. *Науковий вісник КНУВС*. 2009. Вип. 3(64). С. 85-90. URL: http://www/nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvknuvs/2009_3/tatarov.htm.

168. Тацій В. Я. Вибрані статті, виступи, інтерв'ю. Харків : Право, 2010. 936 с.

169. Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів/ Антонов К.В., Сачко О.В., Тертишник В.М., Уваров В.Г./ За заг ред. д.ю.н., професора В.М. Тертишника. – К.: Алерта, 2015 – 294 с.

170. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : підруч. [4-те вид., доп. і переробл.]. К. : А.С.К., 2003. 1120 с.

171. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Загальна частина : підручник. Академічне видання. Київ : Алерта, 2014. 440 с.

172. Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України : дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 437 с.

173. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України. Особлива частина : Підручник. К. : Кондор, 2005. 352 с.

174. Ухвала Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 21 груд. 2020 р. по справі № 308/1228/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93697048>

175. Ухвала Борзнянського районного суду Чернігівської області у справі № 730/649/20 від 20.08.2020 року. URL: <https://opendatabot.ua/court/91090499-d1f20e73857b7a59ad6f4d139acfc776>

176. Ухвала Голосіївського районного суду м. Києва від 24.01.2023 року Провадження №: 1-кс/752/291/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108860996>

177. Ухвала Колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 16 лютого 2021 року в справі № 204/6541/16-к (провадження № 51-2172км19). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95533196>.

178. Ухвала Новгород-Сіверського районного суду Чернігівської області від 29 березня 2023 року Провадження № 1-кс/739/238/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109871198>

179. Фаринник В. І. Деякі особливості досудового провадження в спрощеному порядку. Право і безпека. 2012. № 3 (45). С. 222–223

180. Фаринник В. І. Заходи забезпечення кримінального провадження у новому кримінальному процесуальному законодавстві: сутність та класифікація. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 1. С. 133–142.

181. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія. Київ: Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

182. Христенко К. М. Строки досудового розслідування. Вісник кримінального судочинства. 2018. № 1. URL: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2018_Hrustenko.pdf

183. Циліорик І.І. Гарантії прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження під час проведення слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2020. 256 с.

184. Черней В., Чернявський С. Запровадження інституту кримінальних проступків у контексті реформування системи досудового розслідування в Україні. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 3 (112). С. 7–14. doi: <https://doi.org/10.33270/01191123.7>.

185. Чмиленко, Ф.О., Жук Л.П. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» . Д.: РВВ ДНУ, 2014. 48 с.

186. Чорний А. М. Дізнання як форма досудового розслідування кримінального проступку. Південноукраїнський правничий часопис. 2023. №1. С.124-129.

187. Чорноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 245 с.

188. Чуб А. В. Тимчасовий доступ до речей і документів як засіб кримінального провадження. Роль права та закону в громадянському суспільстві : Міжнародна науково-практична конференція (Київ, 13–14 лют. 2015 р.) Київ, 2015. С. 118–119.

189. Шармар О. М. Кримінальний проступок: історія і сучасність. Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 359-363.

190. Шейко В. М., Кушніренко Н. М. Організація та методика науководослідницької діяльності: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання–Прес, 2002. 295 с.

191. Щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу

України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) : Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/ 2003 від 30.01.2003р. у справі за конституційним поданням Верховного Суду України. Урядовий кур'єр. № 6. 2003. № 32. С.4 11.

192. Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 3 : К – М / НАН України. Ін-т держави і права імені В. М. Корецького ; голова редкол. Ю. С. Шемшученко ; редкол. : М. П. Зяблюк, В. Д. Горбатенко. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2001. 792 с.

193. Юхно О. О. Запровадження дізнання як форми досудового розслідування в діяльність правоохоронних органів України. Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 листоп. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. С. 306-310.

194. Яковлєв Р.М. Вибір напрямів реформування органів досудового розслідування в Україні: актуальні проблеми. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 5. С. 252–254.

195. French Code of Criminal Procedure as published on 02.03.2015 accessed 27.02.2018. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/14295>

196. Galovcova, Ingrid Custody Czech Criminal Proceedings.. Науковий вісник Ужгородського Національного університету : серія: Право / гол.ред. Ю.М. Бисага. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 54. С.181-186. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2020/12/No.54-1.pdf>

197. German Code of Criminal Procedure as published on 7 April 1987 (Federal Law Gazette I, p. 1074, 1319), as last amended by Article 3 of the Act of 11 July 2019. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html

198. Hauser R., Schweri E. Schweizerisches Strafprozessrecht. Basel, 2002. S. 362.

199. Seiler S. Strafprozessrecht. Wien, 2009. S. 167-199.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових періодичних виданнях:

1. Гуцуляк Ю.В. Особливості процесуального становища дізнавача в кримінальному процесі України. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. 2023. № 11. С. 709–712. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/173>.
2. Гуцуляк Ю.В. Дізнання як форма досудового розслідування: проблемні питання реформування на сучасному етапі. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ, 2023. № 62. С. 1.78-1.88. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.62.1.78-1.88>.
3. Гуцуляк Ю.В. Процесуальні аспекти дізнання як форми досудового розслідування. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ, 2023. № 63 С. 1.82-1.94. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.63.1.82-1.94>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Гуцуляк Ю.В. Історичне становлення інституту дізнання в українському кримінальному процесуальному законодавстві. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (06 листопада 2020 року) / упор. О.В.Авраменко, С.С.Гнатюк, І.І.Сидорук. Львів: ЛьвДУВС. 2020. С. 89-94.
2. Гуцуляк Ю.В. Процесуальний статус дізнавача у кримінальному провадженні в Україні: *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних*

умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (3 листопада 2023 року) / упор. Р. М. Шехавцов. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2023. С. 85-90.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Львівського державного університету

внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, професор

полковник поліції

Тарас СОЗАНСЬКИЙ

2024

АКТ30.05. 2024

Львів

№ 34

**Про впровадження результатів дисертації
Гуцуляка Юрія Васильовича на тему
«Нормативно-правова модель розслідування
кримінальних проступків у формі дізнання»
в освітній процес ЛьвДУВС**

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- заступника начальника відділу забезпечення якості освіти та методичної роботи кандидата юридичних наук Юлії ЛОЗИНСЬКОЇ;
- начальника відділу організації наукової роботи кандидата юридичних наук майора поліції Людмили ПАВЛИК;
- директора Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції ЛьвДУВС доктора юридичних наук, професора полковника поліції Юрія НАЗАРА;
- завідувача кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 ІПФПНП ЛьвДУВС кандидата юридичних наук, доцента підполковника поліції Андрія ХИТРИ;
- директора загальної бібліотеки Ірини КРАВЕЦЬ.

Комісія відповідно до Положення про порядок впровадження результатів наукових робіт в освітній процес, наукову, практичну, законотворчу діяльність та їх облікування у ЛьвДУВС, затвердженого наказом ЛьвДУВС від 16.08.2023 року № 270, розглянула основні положення і результати дисертації здобувача освітньо-наукового ступеня доктора філософії кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 ІПФПНП ЛьвДУВС Гуцуляка Юрія Васильовича на тему «Нормативно-правова модель розслідування кримінальних проступків у формі дізнання», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії з права та наукові публікації за темою роботи.

Проаналізовано наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

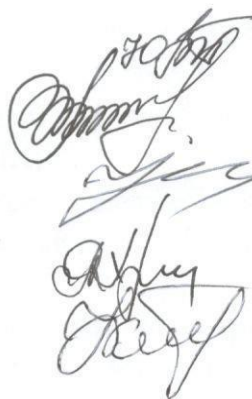
1. Гуцуляк Ю.В. Особливості процесуального становища дізнавача в кримінальному процесі України. Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал». 2023. № 11. С. 709–712. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/173>.

2. Гуцуляк Ю.В. Дізнання як форма досудового розслідування: проблемні питання реформування на сучасному етапі. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ, 2023. № 62. С. 1.78-1.88. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.62.1.78-1.88>.

3. Гуцуляк Ю.В. Процесуальні аспекти дізнання як форми досудового розслідування. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ, 2023. № 63 С. 1.82-1.94. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.63.1.82-1.94>.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що наукові праці Гуцуляка Ю.В. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Львівського державного університету внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Дізнання», «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Складання процесуальних документів на стадії досудового розслідування», під час підготовки навчально-методичних і навчальних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів.

Члени комісії:

Юлія ЛОЗИНСЬКА

Людмила ПАВЛИК

Юрій НАЗАР

Андрій ХИТРА

Ірина КРАВЕЦЬ